HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Seramik Anasanat Dalı

ZANAAT ARKEOLOJİSİ İZİNDE NEBİYAN TOPRAĞI: MALZEME ARAŞTIRMASINDAN SANATSAL ÜRETİME

Yaren DEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Seramik Anasanat Dalı

ZANAAT ARKEOLOJİSİ İZİNDE NEBİYAN TOPRAĞI: MALZEME ARAŞTIRMASINDAN SANATSAL ÜRETİME

Yaren DEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

ZANAAT ARKEOLOJİSİ İZİNDE NEBİYAN TOPRAĞI: MALZEME ARAŞTIRMASINDAN SANATSAL ÜRETİME

Danışman: Prof. Adile Feyza ÖZGÜNDOĞDU
Yazar: Yaren DEMİR

ÖZ

Yerel kil kaynakları, seramik sanatında malzemenin teknik özellikleri ile biçimsel ve sanatsal olanakları arasındaki ilişkinin araştırılmasına imkân sunmaktadır. Doğal ortamından elde edilen toprağın hazırlanması, şekillendirilmesi ve pişirilmesi süreçleri, malzemenin üretim davranışının anlaşılmasının yanı sıra sanatsal ifade olanaklarının değerlendirilmesi açısından da önem taşımaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Samsun'un Nebiyan bölgesinden elde edilen kil içeren toprağın seramik üretimindeki kullanım olanaklarını incelemek ve malzemenin özellikleri ile sanatsal biçimlendirme süreci arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir.

Araştırmada literatür taraması, arazi gözlemleri, fotoğrafla belgeleme ve uygulama temelli malzeme araştırması yöntemlerinden yararlanılmıştır. Zanaat arkeolojisi yaklaşımı çerçevesinde erken dönem seramik üretimleri, Samsun bölgesindeki arkeolojik seramik örnekleri ve doğal killerle çalışan çağdaş sanatçıların uygulamaları incelenmiştir. Yerel sözlü aktarımlar doğrultusunda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında karşılaşılan pişmiş toprak parçaları belgelenmiş, bölgedeki kil içeren toprak birimlerinden numune alınmıştır. Elde edilen malzeme çeşitli hazırlama işlemlerinden geçirilerek çömlekçi tornasında şekillendirilmiştir. Elle serbest biçimlendirme teknikleriyle, kap ve figüratif formlar üretilmiştir. Üretilen formlara çukur pişirimi ve 950 °C'de elektrikli fırın pişirimi uygulanmış; formlar yüzey özellikleri, çatlama, kırılma ve biçimsel bütünlük açısından gözlemsel olarak değerlendirilmiştir.

Uygulama sonuçları, hazırlanan Nebiyan toprağının farklı şekillendirme yöntemleriyle seramik form üretimine olanak sağladığını göstermiştir. Çukur pişiriminde kırılmalar, deformasyonlar ve değişken yüzey renkleri gözlemlenirken elektrikli fırında pişirilen formların çoğunun biçimsel bütünlüğünü koruduğu belirlenmiştir. Mineralojik ve standart fiziksel analizlerin gerçekleştirilmemiş olması

nedeniyle bulgular, incelenen numune ve uygulama koşullarıyla sınırlıdır. Araştırma sonucunda yerel toprağın hazırlanmasından pişirimine kadar uzanan üretim sürecinin, malzeme özellikleri, biçimsel tercihler ve sanatsal ifade arasındaki ilişkinin değerlendirilmesine katkı sağladığı ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: Seramik sanatı, Nebiyan toprağı, yerel kil, zanaat arkeolojisi, malzeme araştırması, uygulama temelli araştırma, sanatsal biçimlendirme.

NEBİYAN SOIL THROUGH THE LENS OF CRAFT ARCHAEOLOGY: FROM MATERIAL RESEARCH TO ARTISTIC PRODUCTION

Supervisor: Prof. Adile Feyza ÖZGÜNDOĞDU
Author: Yaren DEMİR

ABSTRACT

Local clay resources provide an opportunity to investigate the relationship between the technical properties of materials and their formal and artistic possibilities in ceramic art. The processes of preparing, shaping, and firing soil obtained from its natural environment are important not only for understanding the material's behavior during production but also for evaluating its potential for artistic expression. In this context, the aim of this research is to examine the possibilities of using clay-bearing soil obtained from the Nebiyan region of Samsun in ceramic production and to evaluate the relationship between the properties of the material and the artistic forming process.

The research employed literature review, field observations, photographic documentation, and practice-based material research methods. Within the framework of craft archaeology, early ceramic production practices, archaeological ceramic examples from the Samsun region, and the practices of contemporary artists working with natural clays were examined. During surface surveys conducted in accordance with local oral accounts, encountered fired clay fragments were documented, and samples were collected from clay-bearing soil deposits in the region. The collected material underwent various preparation processes and was transformed into vessel and figurative forms using wheel throwing, coil building, and hand-forming techniques. The produced forms were subjected to pit firing and electric kiln firing at 950 °C and were evaluated through observation in terms of surface characteristics, cracking, breakage, and structural integrity.

The results of the practical applications demonstrated that the prepared Nebiyan soil could be used to produce ceramic forms through different forming techniques. While breakage, deformation, and variations in surface color were observed during

pit firing, most of the forms fired in the electric kiln maintained their structural integrity. Since mineralogical analyses and standardized physical tests were not conducted, the findings are limited to the examined samples and the conditions of the practical applications. The research concludes that the production process, from the preparation of local soil to firing, contributes to the evaluation of the relationship between material properties, formal choices, and artistic expression.

Keywords: Ceramic art, Nebiyan soil, local clay, craft archaeology, material research, practice-based research, artistic forming.

TEŞEKKÜR

Tez süreci boyunca sorularımı ve üretimlerimi birlikte değerlendirme olanağı bulduğum danışmanım Prof. Adile Feyza ÖZGÜNDOĞDU'ya teşekkür ederim. Bilgi ve deneyimiyle sunduğu yönlendirmeler, düşüncelerimi geliştirmeme, araştırmamı derinleştirmeme ve sanatsal yaklaşımımı akademik bir çerçevede ifade etmeme katkı sağlamıştır.

Lisans eğitimimden yüksek lisans sürecime uzanan yolculuğumda desteğini her zaman hissettiğim hocam Doç. Dr. Fidan Tonza HELVACIKARA'ya teşekkür ederim.

Seramikle kurduğum ilişkinin başlangıcında ve gelişiminde önemli bir yeri olan ustam Aydın AFACAN'a teşekkür ederim. Bana seramiğin sadece bir malzemeden ibaret olmadığını gösteren yaklaşımı, atölyede paylaştığı bilgi ve deneyim, kendi üretim anlayışımı oluşturmamda belirleyici olmuştur.

Toprak ve hammadde arayışında benimle birlikte dağları dolaşan, araştırmaya emekleriyle katılan amcalarıma teşekkür ederim. Merakımı ve heyecanımı paylaşmaları, bu çalışmanın saha sürecini birlikte öğrenilen ve deneyimlenen bir yolculuğa dönüştürmüştür.

Eğitimim ve üretim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan anneme, kardeşime ve teyzelerime teşekkür ederim. Kendi yolumu kurarken bana duydukları güven ve verdikleri destek benim için çok değerlidir. Yıllar önce bulduğu bir kiremit parçasına duyduğu merakla bana getiren babama ayrıca teşekkür ederim. Onun benimle paylaştığı bu merak, zaman içinde bu teze yön veren sorulardan birine dönüşmüştür.

İTHAF

Emeği, anlayışı ve desteğiyle her zaman yanımda olan

babam Sinan Demir'e…

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ ..... **i**

ABSTRACT ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **v**

İTHAF ..... **vi**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **ix**

GÖRSELLER DİZİNİ ..... **x**

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xvii**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM: BİR GEREÇ OLARAK TOPRAĞIN KULLANIMI: TARİHSEL PERSPEKTİF **5**

1.1. Xianrendong Mağarası Buluntuları 5

1.2. Jōmon Seramikleri 6

1.3. Çatalhöyük Seramikleri 7

1.4. Hacılar Seramikleri 9

1.5. Hitit Seramikleri 12

2. BÖLÜM: SAMSUN BÖLGESİNDE SERAMİK ÜRETİMİ **15**

2.1. İkiztepe Höyüğü Seramikleri 16

2.2. Oymaağaç Höyüğü Seramikleri 19

2.3. Amisos Bölgesi Seramikleri 22

3. BÖLÜM: ZANAAT ARKEOLOJİSİ, YEREL KİL ARAŞTIRMALARI VE SERAMİK SANATINDA MALZEME ODAKLI YAKLAŞIMLAR **28**

3.1. Doğal Killerin Seramik Sanatında Kullanımı 31

3.1.1. Maja Quille 33

3.1.2. Jeanne François 34

3.1.3. Hitomi Shibata 35

3.1.4. Belinda Blignaut 38

3.1.5. Aydın Afacan 40

4. BÖLÜM: ZANAAT ARKEOLOJİSİ İZİNDE NEBİYAN TOPRAĞI ARAŞTIRMASI 43

4.1. Nebiyan'da Kil Yataklarının Araştırılması 56

4.2. Kil Numunesinin Hazırlanması 59

4.3. Şekillendirme ve Pişirim 64

4.3.1. Çömlekçi Tornasında Şekillendirme 65

4.3.2. Elle Serbest Biçimlendirme 70

4.3.3. Çukur Pişirimi 77

4.3.4. Elektrikli Fırında Pişirim 84

5. BÖLÜM: NEBİYAN TOPRAĞIYLA SANATSAL ÜRETİM VE BİÇİM ARAYIŞLARI 90

SONUÇ 97

KAYNAKÇA 101

YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI 113

ETİK BEYANI 114

YÜKSEK LİSANS ORİJİNALLİK RAPORU 115

MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT 116

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Çömlekçi tornasında şekillendirilen formların kuruma küçülme oranları. 69
Tablo 2. Elle serbest biçimlendirilen formların kuruma küçülme oranları. 76
Tablo 3. Çukurda pişirilen formların pişirim küçülme oranları. 83
Tablo 4. Çukurda pişirilen formlarda gözlemlenen yapısal değişimler. 84
Tablo 5. Elektrikli fırında pişirilen formların pişirim küçülme oranları. 88
Tablo 6. Elektrikli fırında pişirilen formlarda gözlemlenen yapısal değişimler. 89

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Dolní Věstonice Venüsü figürini (parçalı durumda; yükseklik: 11,2 cm). Moravya Müzesi koleksiyonu.....5

Görsel 2. Xianrendong Mağarası'ndan seramik kap, Çin. 6

Görsel 3. Jōmon döneminin başlangıç evresine ait Taisho 3 seramik buluntusu (yaklaşık 14.000 yıl önce)..... 7

Görsel 4. Derin kap (Fuka-bachi), Japonya, Orta Jōmon dönemi, yaklaşık MÖ 3500–2500; yükseklik: 33 cm. 7

Görsel 5. Çatalhöyük'te 10044, 10644, 10674, 11234 ve 11985 numaralı birimlerden ele geçen Neolitik Dönem çömlekleri..... 8

Görsel 6. Çatalhöyük, 4040 Alanı'ndan yüz tasvirli çömlek. 8

Görsel 7. Hacılar'ın Geç Neolitik Dönem seramiklerinden örnek, MÖ 6500–6000. 10

Görsel 8. Hacılar'ın Erken Kalkolitik Dönem seramiklerinden örnek, MÖ 6. binyılın ilk yarısı. 10

Görsel 9. Kuruçay Höyük'ün Geç Kalkolitik Dönem H mal grubuna ait kulplu kap örneği. 11

Görsel 10. Hitit Dönemi seramikleri, yaklaşık MÖ 1550–1200, Alacahöyük Müzesi. 12

Görsel 11. İnsan yüzü kabartmalı çift kulplu çömlekler, yaklaşık MÖ 17–16. yüzyıl, Anadolu Medeniyetleri Müzesi..... 13

Görsel 12. Boğa başı biçimli kulplara sahip çömlek, yaklaşık MÖ 17–16. yüzyıl, Anadolu Medeniyetleri Müzesi..... 14

Görsel 13. Antika çömleklere ilişkin yazışma, Hicri 26.06.1301..... 15

Görsel 14. Varidat ve Masarif Defteri'nde "kil kiremit" giderine ilişkin kayıt..... 16

Görsel 15. İkiztepe'nin Bafra Ovası'ndaki konumu. 17

Görsel 16. Tezgâh ağırlığı, Erken Tunç Çağı, İkiztepe Höyüğü, Samsun Müzesi. 17

Görsel 17. İkiztepe'den Kalkolitik Çağ'a ait çömlek, Samsun Müzesi. 18

Görsel 18. İkiztepe'de ele geçirilen Erken Tunç Çağı'na ait çömlekler. Samsun Müzesi. 18

Görsel 19. Çıngıraklar (pişmiş toprak), Erken Tunç Çağı, İkiztepe Höyüğü, Samsun Müzesi. 19

Görsel 20. Çivi yazılı kil tablet, Geç Tunç Çağı, Hitit Dönemi, Oymaağaç Höyüğü, Samsun Müzesi. 20

Görsel 21. Oymaağaç Höyüğü'nün Samsun'un Vezirköprü ilçesindeki konumu.. 21

Görsel 22. Oymaağaç Höyüğü'nden Hitit Dönemi'ne (Geç Tunç Çağı) ait adak kapları, Samsun Müzesi. 21

Görsel 23. Oymaağaç Höyüğü'nden Erken Demir Çağı'na ait çömlek (pişmiş toprak), Samsun Müzesi. 22

Görsel 24. Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nden Klasik Dönem'e ait lekythos (pişmiş toprak), Samsun Müzesi. 22

Görsel 25. Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nden Arkaik Dönem'e ait oturan tanrıça Kybele heykelciği (pişmiş toprak), Samsun Müzesi. 23

Görsel 26. Amisos Nekropolü bölgesinin uydu görüntüsü. 23

Görsel 27. Kalkanca Mahallesi'nde ortaya çıkarılan kiremit çatma mezardan görünüm. 24

Görsel 28. Hellenistik Dönem'e ait unguentarium (pişmiş toprak), Samsun Müzesi. 25

Görsel 29. Pişmiş toprak lahit, Samsun Müzesi. 26

Görsel 30. Pişmiş toprak lahit, Samsun Müzesi. 27

Görsel 31. Avanos'ta bir seramik atölyesi. 29

Görsel 32. Yarım kalıp yöntemi ile Korint tipi kiremit yapımı. 30

Görsel 33. Nebiyan bölgesinden elde edilen kil. 32

Görsel 34. Maja Quille'nin London Clay Project kapsamında kullandığı kil örnekleri. 33

Görsel 35. Maja Quille, Set in Stone, yerleştirmeden ayrıntı. 34

Görsel 36. Jeanne François. Alger's house. (Doğal kille üretilmiş pişmiş toprak; 31 × 31 × 32 cm). 35

Görsel 37. Hitomi Shibata. Gün Batımı Gökyüzü. 2019. (Yerel Seagrove kili; fitil yöntemi; kırmızı demir oksit bezeme; yükseklik: yaklaşık 39,4 cm). 36

Görsel 38. Hitomi ve Takuro Shibata'nın Seagrove, Kuzey Carolina'daki Studio Touya'da inşa ettikleri anagama fırınının önden görünümü. 37

Görsel 39. Hitomi Shibata'nın atölyesinde fincan yapımı ve sgraffito bezemeli kavanozlar. 38

Görsel 40. Belinda Blignaut. Working from the Inside (Performance Residue). 2018. (Yaklaşık 37 × 22 × 18 cm)..... 39

Görsel 41. Belinda Blignaut. Working from the Inside. 39

Görsel 42. Aydın Afacan, Avanos bölgesinde yerel kil araştırması sırasında. 40

Görsel 43. Aydın Afacan. Çini vazo, 250 cm yükseklik. 41

Görsel 44. Aydın Afacan'ın atölyesinde şarap küpü yapımı, 2021..... 41

Görsel 45. Aydın Afacan'ın saggar tekniğiyle ürettiği vazolar. 42

Görsel 46. Saha incelemesi yapılan alan, Aslandamı Mahallesi Kilise Mevkii. 43

Görsel 47. İnce cidarlı seramik parçasının bulunduğu alan, Nebiyan, Aslandamı Köyü. 44

Görsel 48. İnce cidarlı seramik parça, Nebiyan, Aslandamı Köyü. (5 × 5 cm). 45

Görsel 49. İnce cidarlı seramik parça, Nebiyan, Aslandamı Köyü. (Boy: 4 cm; en: 6 cm; derinlik: 4,5 cm). 45

Görsel 50. İnce cidarlı seramik parçalar, Nebiyan, Aslandamı Köyü. Yaklaşık boyutlar (en × boy): Üst sıra, soldan sağa 3 × 4 cm ve 3,5 × 4 cm; alt sıra, soldan sağa 4,5 × 5 cm ve 3 × 6 cm. 46

Görsel 51. Kiremit parçası, Nebiyan, Aslandamı Köyü. 47

Görsel 52. Görsel 51'deki kiremit parçasının arka yüzü, Nebiyan, Aslandamı Köyü. (En: 20 cm; uzunluk: yaklaşık 18–19 cm; kalınlık: 3 cm). 47

Görsel 53. Kiremit parçası, Nebiyan, Aslandamı Köyü. (En: 18 cm; uzunluk: 11,5 cm; kalınlık: yaklaşık 3 cm)..... 48

Görsel 54. Rhodiapolis'te bulunan Korinth tipi düz kiremit örneği. 49

Görsel 55. Görsel 53'teki kiremit parçasının farklı açıdan görünümü, Nebiyan, Aslandamı Köyü. 50

Görsel 56. Han Tepesi Höyüğü'nden seramik örnekleri. 51

Görsel 57. Birbirine dik ve eşit genişlikteki içe eğimli antik çatılarda kiremit örtüsünün izometrik görünüşü. 51

Görsel 58. Amisos Nekropolü, Cedit Mahallesi'ndeki 1 numaralı kiremit çatma mezarda bulunan çatı kiremidi, MS 2.–3. yüzyıl. (Kalıpta yapılmış pişmiş toprak; uzunluk: 52 cm; genişlik: 42,5 cm; yükseklik: 5,3 cm). 52

Görsel 59. Pompeiopolis Tip 3A düz kiremit örnekleri. 52

Görsel 60. Yerel sözlü aktarımlarda eski bir fırın olarak tanımlanan taş örgülü yapının genel görünümü. 54

Görsel 61. Taş örgülü yapının ön bölümünde görülen, niteliği belirlenememiş kazıma işaretlerinin ayrıntısı. 55

Görsel 62. Nebiyan'da kil içeren toprak biriminin tespit edildiği numune alma noktasının konumu. 57

Görsel 63. Araştırma alanında tespit edilen kil içeren toprak. 58

Görsel 64. Yamaçta gözlemlenen sert ve sıkı yapılı toprak. 58

Görsel 65. Nebiyan'da toprak numunesinin alınması. 59

Görsel 66. Nebiyan kil numunesinin kurutulması. 59

Görsel 67. Kurutulmuş kil numunesinin parçalanması. 60

Görsel 68. Parçalanan kil numunesine sıcak su eklenmesi. 60

Görsel 69. Organik kalıntıların uzaklaştırılması. 61

Görsel 70. Karıştırma, dinlendirme ve organik maddeleri uzaklaştırma. 61

Görsel 71. Kilin üzerinde biriken suyun uzaklaştırılması. 62

Görsel 72. Kilin elekten geçirilmesi. 62

Görsel 73. Kilin alçı plakalar üzerine serilmesi 63

Görsel 74. Kilin alçı plakada yoğrulması. 63

Görsel 75. Hazırlanan kilin kütlelere ayrılması 64

Görsel 76. Nebiyan kilinin çömlekçi tornasında merkezlenmesi. 65

Görsel 77. Nebiyan kilinin çömlekçi tornasında şekillendirilmesi. 66

Görsel 78. Çömlekçi tornasında form şekillendirme. 66

Görsel 79. Vazo 1'in şekillendirme sonrası yaş hâli 67

Görsel 80. Vazo 2'nin şekillendirme sonrası yaş hâli 67

Görsel 81. Kâse 1'in şekillendirme sonrası yaş hâli..... 68

Görsel 82. Kâse 2'nin şekillendirme sonrası yaş hâli..... 68

Görsel 83. Kâse 2'nin dip alma işlemi..... 69

Görsel 84. Vazo 3'ün şekillendirme sonrası yaş hâli. 70

Görsel 85. Vazo 4'ün şekillendirme sonrası yaş hâli. 71

Görsel 86. Fitil yöntemi ile biçimlendirilmiş ritonun kap bölümü..... 71

Görsel 87. Sana Kalan ve Bir Avuç Toprak eserlerinin figüratif kısımları..... 72

Görsel 88. Sana Kalan ve Bir Avuç Toprak eserlerinin fitil yöntemiyle tamamlanması..... 72

Görsel 89. Dayanak..... 73

Görsel 90. Bağ..... 74

Görsel 91. Vazo 5'in şekillendirme aşaması..... 75

Görsel 92. Kâse 3, yaş hâli..... 75

Görsel 93. Çukur pişirimi için hazırlanan çukur..... 77

Görsel 94. Çukur tabanına talaş ve kuru çam odunlarının yerleştirilmesi. 77

Görsel 95. Ürünlerin çukur içerisindeki talaş tabakası üzerine yerleştirilmesi..... 78

Görsel 96. Ürünlerin üzerinin dal, odun ve talaşla örtülmesi..... 78

Görsel 97. Pişirim sırasında ateşin beslenmesi. 79

Görsel 98. Çukur pişiriminin 10. saati..... 79

Görsel 99. Vazo 1..... 80

Görsel 100. Vazo 2. Ölçüler: Ağız çapı 6,3 cm, yükseklik 12,6 cm, genişlik 10,6 cm. 80

Görsel 101. Kâse 1. Ölçüler: Ağız çapı 10,5 cm, genişlik 10,5 cm, yükseklik 5,8 cm. 81

Görsel 102. Kâse 2. Ölçüler: Ağız çapı 10 cm, genişlik 10 cm, yükseklik 5,8 cm. 81

Görsel 103. Vazo 3. Ölçüler: Ağız çapı 15,5 cm, yükseklik 14,5 cm. 82

Görsel 104. Vazo 4. Ölçüler: Ağız çapı 13,5 cm, yükseklik 12,5 cm. 83

Görsel 105. Kâse 3. Ölçüler: Ağız çapı 9,5 cm, genişlik 9,8 cm, yükseklik 7,9 cm. 85

Görsel 106. Vazo 5. Ölçüler: Ağız çapı 8 cm, genişlik 7,7 cm, yükseklik 9 cm. ... 85

Görsel 107. Dayanak ve Bağ. Ölçüler (soldan sağa): yükseklik 15,5 cm, genişlik 5,5 cm; yükseklik 13,5 cm, genişlik 5 cm..... 86

Görsel 108. Bir Avuç Toprak ve Sana Kalan. Ölçüler (soldan sağa): genişlik 16 cm, ağız çapı 9,8 cm, yükseklik 11,7 cm; genişlik 19 cm, ağız çapı 10,3 cm, yükseklik 13,8 cm. 87

Görsel 109. Mesafe. Ölçüler (soldan sağa): İlk form, genişlik 10,5 cm, ağız çapı 5 cm, yükseklik 6,4 cm; ikinci form, genişlik 8 cm, ağız çapı 5 cm, yükseklik 10 cm. 87

Görsel 110. Yaren Demir, Sana Kalan, 2026, Nebiyan kili, 15 × 18 cm..... 92

Görsel 111. Yaren Demir, Bir Avuç Toprak, 2026, Nebiyan kili, 12,5 × 16 cm..... 93

Görsel 112. Yaren Demir, Dayanak, 2026, Nebiyan kili, 11 × 18 cm. 94

Görsel 113. Yaren Demir, Bağ, 2026, (Nebiyan kili, 15 × 12 cm. 95

Görsel 114. Yaren Demir, Mesafe, 2026, Nebiyan kili, 12 × 24 cm. 96

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

cm: Santimetre

kg: Kilogram

km: Kilometre

MF. MKT.d: Maarif Nezareti Mektubi Kalemi

TS. MA.d: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Defterler

mm: Milimetre

MÖ: Milattan önce

MS: Milattan sonra

SEM: Scanning Electron Microscope (Taramalı Elektron Mikroskobu)

°C: Santigrat derece

%: Yüzde

m²: Metrekare

GİRİŞ

Yerel kil kaynakları, seramik sanatında malzemenin teknik özellikleri, biçimlendirme olanakları ve sanatsal ifade arasındaki ilişkinin araştırılmasına imkân sunmaktadır. Doğal ortamından elde edilen kil içeren toprağın hazırlanması, şekillendirilmesi, kurutulması ve pişirilmesi, malzemenin özelliklerinin uygulama yoluyla tanınmasını gerektirmektedir. Bu süreçte karşılaşılan olanaklar ve sınırlılıklar, kullanılan yöntemleri ve biçimsel tercihleri etkileyebilmektedir. Malzemenin kaynağından başlayarak araştırılması, seramik sanatçısının hammaddeyle kurduğu ilişkiyi genişletirken üretim bilgisi ile sanatsal yaratım arasındaki bağın değerlendirilmesine de olanak sağlamaktadır.

Bu araştırmanın çıkış noktasını, Samsun'un Nebiyan çevresinde karşılaşılan kiremit parçalarının hangi hammaddelerle ve nasıl üretilmiş olabileceğine yönelik merak ile seramik üretimine toprağın bulunduğu yerden başlayarak katılma isteği oluşturmuştur. Geçmişte kullanılan bir yapı malzemesine ilişkin sorular, bölgedeki kil kaynaklarının araştırılmasına ve elde edilen toprağın seramik uygulamalarında değerlendirilmesine yön vermiştir.

Zanaat arkeolojisi, geçmiş toplumlarda kullanılan hammaddelerin, üretim tekniklerinin, zanaat bilgisinin ve üretimin örgütlenme biçimlerinin araştırılmasına yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Geçmişte üretilmiş nesnelerin hangi malzemelerle ve yöntemlerle meydana getirildiğinin incelenmesi, zanaatın teknik ve toplumsal boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir (Costin, 2005, ss. 1033–1039). Zanaat yoluyla üretilen nesnelerin önemli özelliklerinden biri, üretildikleri sürecin izlerini yansıtmalarıdır (Kurlinkus, 2014, s. 55). Bu tezde zanaat arkeolojisi yaklaşımı, Nebiyan çevresinde karşılaşılan pişmiş toprak buluntularından hareketle hammadde seçimi ve seramik yapım süreçlerine ilişkin soruların geliştirilmesinde kullanılmıştır. Arkeolojik veriler, tarihsel üretim koşullarını yeniden oluşturmak amacıyla değil, yerel malzemeyle yürütülen güncel uygulamalara araştırma zemini sağlamak üzere değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada doğal kil (wild clay) kavramı, ticari olarak hazırlanmış seramik çamurlarından farklı olarak doğrudan doğal kaynaklardan elde edilen, gerektiğinde yabancı maddelerden arındırma, suyla hazırlama ve eleme gibi işlemlerden

geçirilerek seramik üretiminde kullanılabilen kil içeren malzemeleri ifade etmektedir (Shiftan, 2026, ss. 565, 571). Nebiyan çevresinden elde edilen kil içeren toprak, bu yaklaşım kapsamında değerlendirilmiştir.

“Zanaat Arkeolojisi İzinde Nebiyan Toprağı: Malzeme Araştırmasından Sanatsal Üretime” başlıklı bu tezin amacı, Nebiyan çevresinden elde edilen kil içeren toprağın seramikte kullanım olanaklarını incelemek ve malzemenin özellikleri ile sanatsal yaratım süreci arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Bu tezin temel problemi, arkeolojik buluntulardan hareketle geliştirilen yerel hammadde araştırmasının seramik uygulamaları ve sanatsal söylemle nasıl ilişkilendirilebileceğidir. Bu kapsamda Nebiyan toprağının farklı şekillendirme ve pişirim koşullarında gösterdiği olanaklar ve sınırlılıklar ile uygulama sırasında edinilen deneyimlerin biçimsel ve sanatsal kararlara etkisi araştırılmıştır.

Tezin tarihsel kapsamı, erken seramik örneklerinden Anadolu'daki üretim geleneklerine ve Samsun bölgesindeki arkeolojik seramik buluntularına uzanmaktadır. Xianrendong, Jōmon, Çatalhöyük, Hacılar ve Hitit seramiklerine ilişkin çalışmalar, kilin tarihsel kullanımı ve seramik yapım yöntemlerinin çeşitliliği açısından incelenmiştir. Samsun bölgesindeki seramik gelenekleri ise İkiztepe, Oymaağaç Höyüğü ve Amisos örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Nebiyan çevresinde tespit edilen kiremit parçaları, Rhodiapolis, Pompeiopolis ve Amisos örnekleriyle biçimsel özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır. Ayrıca doğal killerle çalışan çağdaş sanatçıların uygulamaları, yerel malzeme, zanaat bilgisi ve sanatsal ifade arasındaki ilişkiler açısından ele alınmıştır.

Araştırmanın yöntemi; literatür taraması, arazi gözlemleri, yerel sözlü aktarımların değerlendirilmesi, fotoğrafla belgeleme ve uygulama temelli malzeme araştırmasından oluşmaktadır. Arazi incelemelerinde yüzeyde karşılaşılan pişmiş toprak parçaları belgelenmiş, kil içeren toprak birimleri araştırılmış ve uygulamalarda kullanılmak üzere numune alınmıştır. Bölge sakinlerinin aktarımları, araştırılacak alanların belirlenmesinde yardımcı bilgiler olarak değerlendirilmiştir. Bu buluntular ve sözlü aktarımlar, bölgede geçmişte seramik üretimi gerçekleştirildiğinin kesin kanıtları olarak kabul edilmemiştir. Arkeolojik örneklerle kurulan ilişkiler, mevcut bulguların ve tipolojik karşılaştırmaların sınırları içerisinde ele alınmıştır.

Arazi çalışmasında elde edilen toprak numunesi, çeşitli hazırlama işlemlerinden geçirilerek biçimlendirmeye uygun hâle getirilmiştir. Hazırlanan Nebiyan kili, çömlekçi tornasında şekillendirme, fitil yöntemi, çimdik yöntemi ve elle serbest biçimlendirme uygulamalarında kullanılarak kap ve figüratif formlara dönüştürülmüştür. Üretilen formlar çukurda ve 950 °C'de elektrikli fırında pişirilmiştir. Pişirim sonrasında yüzey rengi, çatlama, kırılma, deformasyon ve biçimsel bütünlüğün korunmasına ilişkin gözlemler kaydedilmiştir. Farklı biçimlendirme yöntemleriyle hazırlanan formların karşılaştırılması, malzemenin uygulama koşullarındaki davranışlarını anlamaya yöneliktir. Farklı formlar ve pişirim koşulları üzerinden gerçekleştirilen uygulamalar, Nebiyan toprağının seramik sanatındaki kullanım olanaklarının araştırılmasına yönelik olarak değerlendirilmiştir. Malzemeye ilişkin değerlendirmeler, şekillendirme, kuruma ve pişirim süreçlerinde edinilen görsel, dokunsal ve uygulamaya dayalı gözlemler üzerinden yapılmıştır.

Araştırmanın sanatsal yönü, Nebiyan toprağıyla edinilen deneyimlerin bölgenin geçmişine ilişkin sorular ve aile belleğiyle ilişkilendirilmesi üzerinden gelişmiştir. Köy mezarlığında karşılaşılan çocuk mezarları ve aile üyelerinden dinlenen çocukluk anlatıları, hatırlama, unutulma ve geçmişte yaşanmış hayatların bilinmeyen yönleri üzerine düşünülmesine neden olmuştur. Bu düşünceler, insan bedeninden hareketle oluşturulan el ve ayak biçimlerinde ve riton formunun çağdaş yorumlarında karşılık bulmuştur. Açılma, kapanma, tutunma ve adım atma hareketleriyle ilişkili biçimsel tercihler, kişisel belleğin sanatsal ifadeye dönüşmesinde kullanılmıştır. Malzemenin dokunsal özellikleri ve biçimlendirme sırasında korunan izler de eserlerin plastik anlatımının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Böylece araştırılan coğrafyanın toprağı, o coğrafyaya ilişkin anılar ve geçmişe yönelik sorularla birlikte sanatsal yaratım sürecine dâhil edilmiştir.

Tez, zanaat arkeolojisi ve seramiğin tarihsel gelişimine ilişkin incelemelerden Samsun bölgesindeki arkeolojik örneklere, doğal kil yaklaşımından Nebiyan çevresinde gerçekleştirilen arazi ve atölye çalışmalarına uzanan bir yapı içerisinde düzenlenmiştir. Araştırmanın son aşamasında, malzeme uygulamalarından edinilen deneyimlerin sanatsal biçimlere ve kişisel anlatıma yansıması değerlendirilmiştir. Bu çerçevede çalışma, arkeolojik bir buluntudan doğan araştırma sorusunun yerel

malzemeyle yürütülen zanaat uygulamalarına ve çağdaş seramik sanatında geliştirilen bir sanatsal söyleme dönüşme sürecini incelemektedir.

1. BÖLÜM: BİR GEREÇ OLARAK TOPRAĞIN KULLANIMI: TARİHSEL PERSPEKTİF

Kil, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana farklı biçim ve işlevleriyle kullanım alanı bulan köklü bir malzemedir. Paleolitik Dönem'den itibaren insanoğlunun kil ile teması olduğu düşünülmektedir. Ancak o dönemde yapılan figür ve kapların çoğunun pişirilmemesi sebebiyle bahsi geçen formları seramik olarak nitelendirmek mümkün değildir (Arcasoy ve Başkırkan, 2021, s. 17). Arkeolojik bulgular, seramik üretiminin farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda geliştiğini ortaya koymaktadır. Bilinen en erken seramik örnekleri arasında, Üst Paleolitik Dönem'e tarihlenen Dolní Věstonice figürinleri yer almaktadır (Vandiver vd., 1989, s. 1002). Çekya'da bulunan ve yaklaşık MÖ 28.900–27.800 yıllarına tarihlendirildiği tahmin edilen Dolní Věstonice Venüsü, bilinen en eski pişmiş kil figürin örneklerinden biridir (Neruda vd., 2024, ss. 1, 4) (Görsel 1). Vandiver ve diğerleri (1989, s. 1007), bu figürinlerin üretiminde kalıcı ve taşınabilir nesneler elde etmekten çok, biçimlendirme, pişirim ve kimi örneklerde pişirim sırasında parçalanma sürecinin önem taşımış olabileceğini ileri sürmektedir.

Görsel 1. Dolní Věstonice Venüsü figürini (parçalı durumda; yükseklik: 11,2 cm). Moravya Müzesi koleksiyonu. Kaynak: Vandiver vd., 1989, Fig. 2a.

1.1. Xianrendong Mağarası Buluntuları

Çin'in Jiangxi eyaletindeki Xianrendong Mağarası'nda seramik kap parçalarına rastlanmıştır (Görsel 2). Mağarada bulunan en erken kap parçalarının yer aldığı arkeolojik tabakalar, günümüzden yaklaşık 20.000–19.000 yıl öncesine tarihlenmektedir (Wu vd., 2012). Bu buluntular, Son Buzul Maksimumu sırasında

avcılık ve toplayıcılıkla geçinen hareketli toplulukların seramik kap ürettiğini göstermektedir (Wu vd., 2012).

Görsel 2. Xianrendong Mağarası'ndan seramik kap, Çin. Fotoğraf: Zhangzhugang, 2014. Kaynak: Yoleri ve Öztürk Ozan, 2023, s. 65, Görsel 11.

Kap parçalarının dış yüzeylerindeki yanık ve is izleri, kapların yemek pişirmede kullanılmış olabileceklerine işaret etmektedir (Wu vd., 2012). Wu ve diğerleri (2012), bu kapların üretildiği dönemin bölgesel gıda kaynaklarının verimliliğinin azaldığı bir evreyle çakıştığını belirtmektedir. Xianrendong buluntuları, seramik kap üretiminin tarımın ortaya çıkışından en az 10.000 yıl önce gerçekleştiğini göstermesi bakımından önemlidir (Wu vd., 2012).

1.2. Jōmon Seramikleri

Jōmon döneminin başlangıcı, Japonya'da yaklaşık 16.000 yıl öncesine tarihlenen erken seramik buluntularıyla ilişkilendirilmektedir (Obihiro Centennial City Museum, t.y.). Seramik üretimi, bu dönemde binlerce yıl boyunca farklı biçim ve bezemelerle devam etmiştir. Jōmon seramiklerinin biçim ve bezeme özellikleri, dönemlere ve bölgelere göre çeşitlilik göstermektedir (Çobanlı ve Özer, 2013; Kayahan ve Çevik, 2021). Hokkaidō bölgesindeki en eski örneklerden biri, Obihiro kentinde yer alan Taisho 3 kazı alanında bulunmuş ve yaklaşık 14.000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir (Görsel 3). Bu alanda gün yüzüne çıkarılan seramik örneği, yuvarlak tabanlı yapısı ve tırnak izleriyle oluşturulmuş bezemeleriyle dikkat çekmektedir (Obihiro Centennial City Museum, t.y.).

Görsel 3. Jōmon döneminin başlangıç evresine ait Taisho 3 seramik buluntusu (yaklaşık 14.000 yıl önce). Kaynak: https://me-l.co/vw463lrh

Jōmon seramiklerinin üretiminde fitil yöntemi kullanılmış; orta dönemde ip gibi materyaller ve kazıma ile yapılan dekorlara yer verilmiştir (Çobanlı ve Özer, 2013; Kayahan ve Çevik, 2021). Orta Jōmon dönemine ait derin kap formu, biçim ve yüzey bezemelerinin birlikte değerlendirildiği örneklerden biridir (Görsel 4). Kayahan ve Çevik (2021), geç dönemde figürinlerin üç boyutlu özellikler kazandığını aktarmaktadır.

Görsel 4. Derin kap (Fuka-bachi), Japonya, Orta Jōmon dönemi, yaklaşık MÖ 3500–2500; yükseklik: 33 cm. Kaynak: https://me-l.co/ht8vb9cn

1.3. Çatalhöyük Seramikleri

Konya'da Neolitik Dönem'de ortaya çıkan Çatalhöyük, yerleşik yaşamın ve kentleşmenin öncü örneklerinden biri olarak dünya şehircilik tarihinde önemli bir yere sahiptir (Uyanık ve Berk, 2016). Bu dönemde tarımsal üretime geçiş, insanlığın kültürel gelişiminde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Gıda üretiminin artmasıyla birlikte depolama ve muhafaza ihtiyaçları çeşitlenmiş, bu ihtiyaçlar

doğrultusunda seramik kapların kullanım alanları ve biçimsel özellikleri zaman içerisinde gelişmiştir (Görsel 5) (Çirkin Uyanık, 2022; Özdöl Kutlu, 2014). Çatalhöyük Doğu Höyüğü'nün geç dönem seramiklerinde, perdahlanmış ve astarlanmış yüzeyler görülmektedir. Czerniak ve Pyzel (2017), inceledikleri seramiklerde boyalı ve kazıma bezemenin sınırlı kaldığını, kap biçimlerindeki ve üretim süreçlerindeki değişimin ise kademeli gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu durum, zanaat pratiklerinde kültürel sürekliliğin ve geleneksel üretim bilgisinin korunmasıyla ilişkili olarak yorumlanabilir.

Görsel 5. Çatalhöyük'te 10044, 10644, 10674, 11234 ve 11985 numaralı birimlerden ele geçen Neolitik Dönem çömlekleri. Kaynak: https://me-l.co/613wx5m5

Çatalhöyük'te seramik üretimi, yaklaşık MÖ 7000–6000 arasındaki Erken Gelenek, Orta Gelenek ve Geç Gelenek olmak üzere üç evrede incelenmektedir (Özdöl Kutlu, 2014). Çatalhöyük'te Erken Gelenek seramik kaplar kalın cidarlı, kaba yapılı ve organik katkılıdır. Daha sonraki dönemlerde mineral katkılı, ince cidarlı pişirme kapları da görülmektedir (Hodder, 2021, s. 77). Orta Gelenek'te belirginleşen Kumlu Koyu Mal grubuna ait daralan ağızlı çömlekler Geç Gelenek'te de görülmektedir. Geç evrede çanakların oranı artarken kırmızı astarlı ve S profilli bazı biçimler de çeşitlenmiştir. Bu bulgular, çömlekçilerin farklı hammaddeler kullandığını ve üretim tercihlerinin zaman içinde değiştiğini göstermektedir (Özdöl Kutlu, 2014) (Görsel 6).

Görsel 6. Çatalhöyük, 4040 Alanı'ndan yüz tasvirli çömlek. Kaynak: https://me-l.co/613wx5m5

Akça ve diğerleri (2009), Çatalhöyük seramiklerinde kullanılan hammaddelerin çevredeki farklı jeolojik, gölsel ve alüvyal kaynaklarla ilişkili olduğunu belirtmektedir. İncelenen örneklerde Çarşamba Nehri'nin taşıdığı iri kum boyutlu parçacıklar ve eski Konya Gölü'ne ait yumuşakça kabukları belirlenmiştir. Bazı seramik örneklerinin ince kesit ve SEM incelemelerinde, saz ve bitkisel sap kalıntıları da tespit edilmiştir. Araştırmacılar, bu bitkisel malzemenin kerpiç üretimiyle ilişkili olabileceğini ve pişirim sırasında kısa süreli yüksek sıcaklıklara ulaşılmasına katkıda bulunmuş olabileceğini öne sürmektedir. Gehlenit ve alüminyum diopsit bulguları, kapların açık havada gerçekleştirilen, sıcaklığın kısa süreli olarak yaklaşık 800 °C'ye ulaştığı ve dalgalandığı bir pişirim ortamına maruz kaldığı şeklinde yorumlanmıştır. Kap bünyesindeki bükülmüş bitki kalıntıları şekillendirme sürecine ilişkin olası izler olarak değerlendirilirken, yüzeye paralel mineral ve çatlak yönlenmeleri hem şekillendirme hem de pişirim koşullarıyla ilişkilendirilmiştir (Akça vd., 2009, ss. 617, 622–624). Çatalhöyük seramiklerinde görülen üretim teknikleri ve çamur bileşimleri, zanaatkârların çevresel kaynaklara yönelik bilgisini ve üretim sürecine olan hâkimiyetini düşündürmektedir.

1.4. Hacılar Seramikleri

Hacılar Höyüğü, Anadolu'nun erken yerleşimlerinden biridir ve seramik üretimine ilişkin buluntular sunmaktadır. Sevin'in (2003) kullandığı kronolojiye göre yaklaşık MÖ 5800–5600 yıllarına tarihlenen Geç Neolitik tabakalardaki seramikler, dönemin malzeme kullanımını ve üretim uygulamalarını değerlendirmeye katkı sağlamaktadır (Görsel 7). Hacılar'ın Geç Neolitik tabakalarında keskin profilli çanaklar görülmektedir. Erken Kalkolitik tabakalarda ise bu biçimlerin yanı sıra oval kaplar da bulunmaktadır. Hacılar'ın I. tabakasında, önceki tabakalardan farklı olarak sepet işçiliğini andıran çizgisel boyalı bezemeler belirginleşmektedir (Sevin, 2003). Bu buluntular, Hacılar'da seramik üretiminin biçim ve bezeme açısından zaman içinde çeşitlendiğini göstermektedir.

Görsel 7. Hacılar'ın Geç Neolitik Dönem seramiklerinden örnek, MÖ 6500–6000. Kaynak: https://me-l.co/6x1xwiik

Hacılar'ın II. tabakasında, bir yapı ve ona bağlı avlularda ele geçen yüzü aşkın seramik kabın yaklaşık yarısı boyalıdır (Mellaart, 1960, s. 68). Kaplar elle serbest biçimlendirilmiş; yüzeylere açkılama ve boyalı bezeme uygulanmıştır (Sevin, 2003). Sevin (2003), Hacılar'ın Geç Neolitik tabakalarında krem renkli zemin üzerine kırmızı boyayla yapılmış dik şeritler ve şevronlarla bezenmiş örnekler bulunduğunu belirtmektedir. Erken Kalkolitik tabakalarda ise geometrik ve daha serbest düzenlenmiş bezemelerle birlikte kap biçimleri de çeşitlenmiştir (Görsel 8). Açık renkli yüzeyler üzerine koyu kırmızı ya da kahverengi boyayla uygulanan bezemeler, yüzey hazırlama ve renklendirme işlemlerinin seramik üretim sürecindeki yerini göstermektedir (Sevin, 2003).

Görsel 8. Hacılar'ın Erken Kalkolitik Dönem seramiklerinden örnek, MÖ 6. binyılın ilk yarısı. Kaynak: https://me-l.co/6x1xwiik

Hacılar'da bulunan çömlekçi atölyeleri, seramik üretiminin yerleşim içindeki zanaat faaliyetlerinden biri olduğunu göstermektedir (Sevin, 2003; Umurtak, 2011). VI.

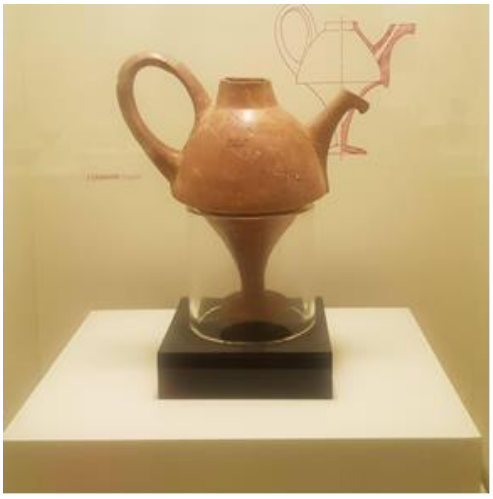
tabaka yapılarındaki kil figürin buluntuları, üretimin yerleşim içindeki konumuna ilişkin veriler sağlamaktadır. Mellaart'ın aktardığı bulgular arasında evlerde bulunan pişmemiş kil figürinler ile bir fırının yakınındaki kapta bulunan, pişirilmeye hazır figürin başları yer almaktadır. Bu buluntular, figürinlerin yerleşim içindeki evlerde biçimlendirilip pişirime hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir (Mellaart, 1961, ss. 31–32). Yerleşmenin II A evresinde, merkezde üç çömlekçi atölyesinin bulunması, seramik üretiminin belirli alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir (Acartürk, 2012, s. 8; Umurtak, 2011, s. 3). Bu alanlarda kırmızı ve sarı aşıboyası parçaları, kil ile doldurulmuş bir hazne, boya kapları, modelleme aletleri, kil kepçeleri ve çok sayıda kullanılmamış kap ortaya çıkarılmıştır (Umurtak, 2011, s. 3). Bu veriler, kilin atölyelerde hazır bulundurulduğunu ve kapların biçimlendirilmesi ile bezenmesine ilişkin işlerin burada yürütüldüğünü düşündürmektedir. Umurtak'ın (2011) aktardığına göre Mellaart, fırınların çıkardıkları duman nedeniyle yerleşim dışında bulunmuş olabileceğini düşünmektedir. Bölgedeki hammadde kullanımına ilişkin daha geç tarihli bir karşılaştırma, Kuruçay Höyük'ün Geç Kalkolitik seramikleri üzerinden yapılabilir. Dardeniz vd. (2024), inceledikleri H mal grubuna ait örneklerin üretiminde (Görsel 9) yakın çevredeki en az iki kil kaynağından yararlanılmış olabileceğini belirtmektedir. Kullanılan kil kaynaklarında süreklilik görülürken, erken tabakalardaki daha heterojen ve taş parçacıkları içeren çamurun sonraki tabakalarda daha ince ve homojen hazırlandığı anlaşılmaktadır. Hacılar'dan farklı bir yerleşim ve döneme ait bu bulgular, seramik üretiminde kil kaynağının seçimi ve çamur hazırlama yöntemlerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Görsel 9. Kuruçay Höyük'ün Geç Kalkolitik Dönem H mal grubuna ait kulplu kap örneği. Kaynak: Dardeniz vd., 2024, s. 5, Fig. 3'ten ayrıntı.

1.5. Hitit Seramikleri

Hitit Dönemi'ne ait arkeolojik buluntular, Anadolu'daki seramik üretimine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle MÖ 14. ve 13. yüzyıllara ait yazılı belgeler, zanaat faaliyetlerinin saray ve tapınaklarla ilişkisini göstermektedir (Uyanık, 2015, ss. 110–113). Vergilerin ve ürünlerin toplanması, depolanması ve yeniden dağıtılması da merkezî ekonomik örgütlenmenin önemli unsurlarıdır (Reyhan, 2009, ss. 158–159). Bu açıdan Hitit seramikleri, zanaat pratiklerinin ve üretim ilişkilerinin incelenmesine olanak sağlayan buluntular olarak değerlendirilmektedir. Hitit seramikleri çoğunlukla çömlekçi çarkında üretilmiştir. Bununla birlikte kapların cidar kalınlığı, kil özellikleri ve yüzey işlemleri kap türlerine ve dönemlere göre değişmektedir. Bazı örneklerde kırmızı, kahverengi veya açık renkli astarlar ve perdah uygulamaları görülmektedir (Eker, 2009, ss. 10–18; Schoop, 2011, ss. 242–243). Hitit seramik repertuvarında zamanla daha homojen mal gruplarının ve biçimlerin yaygınlaşması, üretimdeki standartlaşmanın arttığını göstermektedir (Manuelli ve Mielke, 2022, s. 13). Boğazköy-Hattuşa ve Alaca Höyük seramik topluluklarında çark yapımı yalın kapların baskın olduğu belirtilmektedir (Manuelli ve Mielke, 2022, s. 1) (Görsel 10). Üretimde gözlenen benzerlikler, ortak teknik bilgiye dayanan üretim uygulamalarıyla ilişkili olarak değerlendirilebilir. Ancak bu benzerlikler, bütün seramik üretiminin tek bir merkezden yönetildiğini kanıtlamamaktadır (Schoop, 2011, s. 267). Hattuşa'da tespit edilen çömlekçi fırınları ise yerleşimde seramik üretimi yapıldığına doğrudan kanıt sağlamaktadır (Schachner vd., 2024).

Görsel 10. Hitit Dönemi seramikleri, yaklaşık MÖ 1550–1200, Alacahöyük Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Gaga ağızlı testiler, kulplu maşrapalar, çeşitli biçimlerde çanaklar ve fincanlar, farklı kullanım alanlarıyla ilişkilendirilen kap türleri arasındadır (Eker, 2009, ss. 17–18, 27). Özellikle gaga ağızlı testilerin sıvı sunma (libasyon) törenlerinde kullanıldığı, eserlerdeki betimlemelerle desteklenmektedir (Schoop, 2011, s. 251; Sevinç Erbaşı, 2023, s. 833). Hitit seramiklerinin çoğu dekorsuz olmakla birlikte, sınırlı sayıdaki boyalı örnekte geometrik desenler görülmektedir. Rölyefli kaplarda ise insan (Görsel 11) ve hayvan (Görsel 12) tasvirleri belirgindir (Schoop, 2011, ss. 257–259).

Görsel 11. İnsan yüzü kabartmalı çift kulplu çömlekler, yaklaşık MÖ 17–16. yüzyıl, Anadolu Medeniyetleri Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Hitit törenlerinde içki içmek amacıyla kullanılan hayvan biçimli kaplar (Görsel 12) ile rölyefli vazolarda betimlenen boğa kurbanı sahneleri, hayvan tasvirlerinin kült ve tören uygulamalarıyla ilişkisini göstermektedir (Sonkaya, 2024, s. 710; Oral, 2015, s. 31; Sevinç Erbaşı, 2023, ss. 831–833). Rölyefli vazolarda figürlerin ayrı biçimlendirilerek kap yüzeyine uygulanması, kilin yüzey dekorlamakta da kullanıldığını göstermektedir (Schoop, 2011, s. 257). Bu uygulama, malzemenin ihtiyaca yönelik üretiminin yanında figüratif ayrıntılar oluşturmak amacıyla da değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

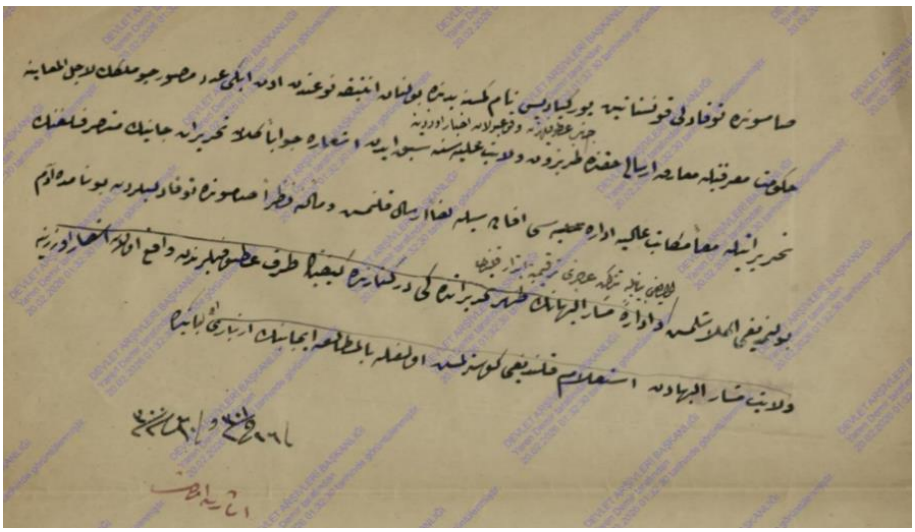

Görsel 12. Boğa başı biçimli kulplara sahip çömlek, yaklaşık MÖ 17–16. yüzyıl, Anadolu Medeniyetleri Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Hattuşa seramiklerine ilişkin analizler, üretimde çoğunlukla yerel kil kaynaklarının kullanıldığını ve farklı kil hazırlama yöntemlerinin uygulandığını göstermektedir. Bazı kapların yerel kaynaklarla uyuşmaması, farklı bölgelerde üretilmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Bulgular, hammadde seçiminin kapların kullanım amacıyla ilişkili olabileceğine de işaret etmektedir (Schachner vd., 2024, par. 201–206).

2. BÖLÜM: SAMSUN BÖLGESİNDE SERAMİK ÜRETİMİ

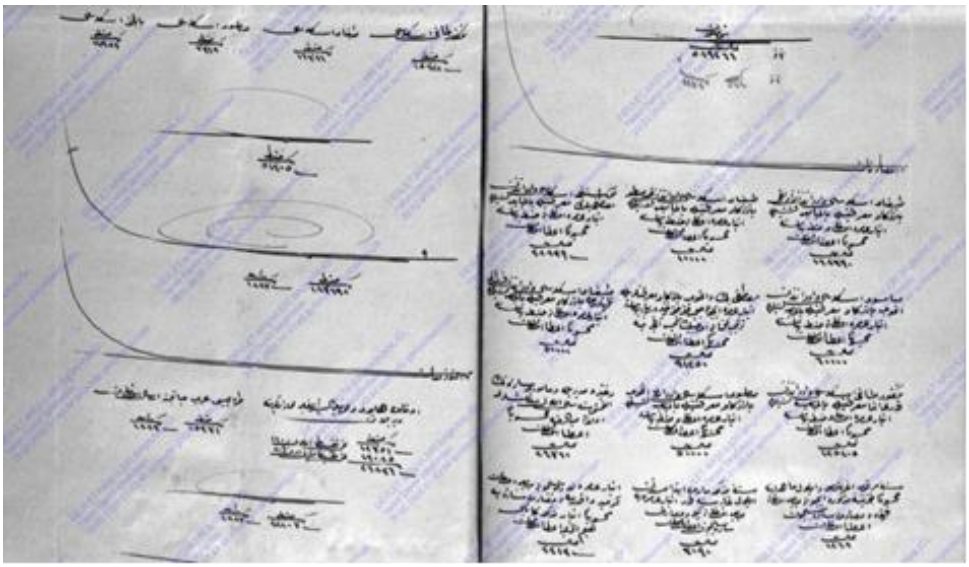
Samsun ve çevresindeki arkeolojik buluntular, seramik üretiminin bölgedeki zanaat faaliyetleri arasında yer aldığını göstermektedir. Bu bölümde İkiztepe, Oymaağaç Höyük ve Amisos örnekleri üzerinden seramiklerin hammadde, biçim ve üretim özellikleri incelenmektedir. Literatür taraması sonucunda, Samsun ve çevresinde seramik buluntularının biçim ve üretim özelliklerine ilişkin verilere rastlanmaktadır. Yiğitpaşa ve Çelik'in (2021) Samsun Müzesi seramikleri üzerine değerlendirmesi, müzeye satın alma yoluyla kazandırılan ve buluntu yerleri bilinmeyen kapların Batı Anadolu (Troia–Yortan) karakteri taşıyabildiğini ve bu nedenle bu kapların tek başına yerel üretim kanıtı sayılmaması gerektiğini göstermektedir. Aynı çalışmada İkiztepe ve Dündartepe örneklerinin kulp bağlantıları ve gaga ağız biçimleri bakımından Batı Anadolu örneklerinden ayrıştığı belirtilmektedir (Yiğitpaşa ve Çelik, 2021, s. 17). 19. yüzyılın sonlarına tarihlenen bir arşiv belgesinde, Samsun'da Tokatlı Konstatin Yorkyadis'in elinde bulunduğu belirtilen antika çömleklerin gönderilmesinin istendiği, ancak bu isimde bir şahsın bulunamadığı bildirilmektedir. Bu yazışma (Görsel 13), seramik buluntularının dönemin resmî kayıtlarına konu olduğunu göstermektedir (BOA, MF. MK., 83/36).

Görsel 13. Antika çömleklere ilişkin yazışma, Hicri 26.06.1301. Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), MF. MKT. Kutu 83, Gömlek 36.

Hicri 1260 (1844–1845) tarihli Varidat ve Masarif Defteri'nde "kil kiremit" kaleminin sarfiyat kalemleri arasında yer alması, 19. yüzyılda Samsun ve çevresinde kil temelli yapı malzemelerinin kurumsal muhasebe kayıtlarına girdiğini göstermektedir (BOA,

TS. MA.d, 2122; Görsel 14). Bununla birlikte, bu araştırma kapsamında incelenen yazılı ve arşiv kaynaklarında, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde Samsun merkezli, sürekliliği belgelenmiş bir seramik üretim odağına ilişkin veriye rastlanmamıştır.

Görsel 14. Varidat ve Masarif Defteri'nde "kil kiremit" giderine ilişkin kayıt. Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), TS. MA.d, 2122.

2.1. İkiztepe Höyüğü Seramikleri

İkiztepe, Samsun'un Bafra ilçesinin yaklaşık 7 km kuzeybatısında, Kızılırmak'ın oluşturduğu alüvyal ova üzerinde yer almaktadır (Görsel 15) (Samsun Müzesi, t.y.-a). Yerleşimde sistemli kazılar, 1974 yılında U. Bahadır Alkım başkanlığında başlatılmıştır. Geç Kalkolitik Çağ'a ait ahşap kalıntılar üzerinde gerçekleştirilen radyokarbon analizlerinden biri MÖ 4340 tarihini vermektedir (Alkım, 2012, s. 100; Beyazıt vd., 2024, ss. 124–125; Ünar, 2023, ss. 7, 13). Hititlerden önce var olduğu belirtilen Zalpawa kentinin konumuna ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bu kentin İkiztepe ile ilişkilendirilmesine yönelik değerlendirmeler de yapılmıştır (Sir Gavaz, 2006; Samsun Müzesi, t.y.-a). İkiztepe'de Kalkolitik Çağ'dan itibaren uygulanan mimarinin temel yapı malzemelerini ahşap ve kil oluşturmuştur. Düzleştirilerek kil ile sıvanan zemin üzerine yerleştirilen ahşap gövdeler, köşelerde birbirine geçirilerek yapının taşıyıcı sistemini meydana getirmiş; ahşapların arasında kalan boşluklar ise kalın bir kil tabakasıyla sıvanmıştır (Beyazıt vd., 2024, ss. 126–127).

Görsel 15. İkiztepe'nin Bafra Ovası'ndaki konumu. Kaynak: Google Earth.

İkiztepe'de hemen hemen her yapının içinde veya çevresinde ele geçirilen dokumacılıkla ilişkili buluntular, tekstil üretiminin hane ölçeğinde gerçekleştirilen gündelik bir faaliyet olduğunu göstermektedir (Samsun Müzesi, t.y.-b). Ağırşak, yünün eğrilerek ip hâline getirilmesi sırasında iğin alt ucuna takılarak ağırlık sağlayan, ortası delik bir araçtır. Ahşap, taş, kemik veya pişmiş topraktan (Görsel 16) üretildiği bilinmektedir (Samsun Müzesi, t.y.-b). Binlerce pişmiş toprak tezgâh ağırlığı, yüzlerce ağırşak, dokuma tarakları, iğler ve kumaş kalıntıları ise İkiztepe'de dokuma faaliyetlerinin yaygınlığına işaret etmektedir (Beyazıt vd., 2024, ss. 130, 145).

Görsel 16. Tezgâh ağırlığı, Erken Tunç Çağı, İkiztepe Höyüğü, Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Konutlardan bağımsız, küçük odalı ve çevresinde çok sayıda pişmiş toprak buluntu ele geçirilen bazı yapılar, depo alanlarına sahip atölyeler olarak değerlendirilmiştir. Bu alanlardaki seramik, madencilik ve özellikle dokumacılıkla ilişkili buluntular, hane ihtiyaçlarını aşan bir üretim organizasyonunun ve zanaat gruplarının varlığına işaret etmektedir (Beyazıt vd., 2024, s. 127). İkiztepe'de Geç Kalkolitik Çağ seramiği, biçim, bezeme ve çamur özellikleri bakımından incelenmektedir (Görsel 17). Kaplar gri, gri-siyah, gri-kahverengi, siyah ve kahverenginin farklı tonlarındadır (Alkım, 2012, s. 101). Genellikle bezemesiz olan örneklerin bir bölümünde kabartma, çizi ve

baskı-nokta bezemeleri görülmektedir (Alkım, 2012, s. 103). İkiztepe Geç Kalkolitik Çağ seramikleri üzerinde X-ışını floresans ve aktivasyon analizi yöntemleriyle gerçekleştirilen incelemeler, Geç Kalkolitik Çağ ile Erken Tunç Çağı I evresinde kullanılan killerin aynı yataklardan temin edildiğini ortaya koymuştur. Bazı kil yataklarının sonraki dönemlerde kullanım dışı kaldığı, en büyük kil yatağının ise Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Hitit Dönemi'ne kadar kullanılmaya devam ettiği belirlenmiştir (Alkım, 2012, s. 107).

Görsel 17. İkiztepe'den Kalkolitik Çağ'a ait çömlek, Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

İkiztepe'de Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı'nın sonuna kadar çanak çömleklerin tamamının el yapımı olduğu belirtilmektedir (Görsel 18). Tepe I'de ele geçirilen Erken Tunç Çağı I seramiklerinin kil özellikleri ve pişirim teknikleri Geç Kalkolitik Çağ geleneğinin devam ettiğini gösterirken, bu dönemde kil ve astar renkleri ile bezeme tekniklerinde çeşitliliğin arttığı görülmektedir (Beyazıt vd., 2024, ss. 130–131, 140–141).

Görsel 18. İkiztepe'de ele geçirilen Erken Tunç Çağı'na ait çömlekler. Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Beyaz boya bezemeli seramikler İkiztepe'nin yanı sıra Gökçeboğaz, Dedetepe, Şirlek Tepe, Tepekışla, Tepetarla, Elmacık Tepe, Doğankaya-Tepecik, Kel(e)beş Tepe, Bakırdere ve İkizpınar/Dede Tepe gibi çevre yerleşimlerde de yüzey buluntuları arasında tespit edilmiştir (Ünar, 2023, s. 22). Bu dağılım, Bafra Ovası ve yakın çevresinde paylaşılan bölgesel bir seramik geleneği olduğunu düşündürmektedir. İkiztepe'de Erken Tunç Çağı'na tarihlenen çıngıraklar, bebek ve çocuk mezarlarında ele geçirilmiş seramik buluntular arasındadır. Görsel 19'da yer alan çıngıraklar, içi boş gövdeleri ve çizilerek oluşturulmuş geometrik bezemeleriyle dikkat çekmektedir. Her birinin gövdesindeki çıkıntıda bulunan askı delikleri, çocukların boyunlarına iple asılarak kullanılmış olabileceklerini düşündürmektedir (Ekmen, 2016, s. 153).

Görsel 19. Çıngıraklar (pişmiş toprak), Erken Tunç Çağı, İkiztepe Höyüğü, Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

2.2. Oymaağaç Höyüğü Seramikleri

Oymaağaç Höyüğü, Samsun'un Vezirköprü ilçesinde, Vezirköprü Ovası'nın kuzeyinde yer almaktadır. Hititlerin kutsal kentlerinden biri olan Nerik ile özdeşleştirilen höyükte, 2005–2006 yıllarında yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiş, 2007 yılında ise kazı çalışmalarına başlanmıştır. Araştırmalarda ele geçen Hititçe çivi yazılı tablet parçalarında (Görsel 20) Nerik'in adı, tanrıları ve çevresindeki bölgelerden söz edilmesi, yerleşimin Nerik olarak tanımlanmasını desteklemektedir (Samsun Müzesi, t.y.-c).

Görsel 20. Çivi yazılı kil tablet, Geç Tunç Çağı, Hitit Dönemi, Oymaağaç Höyüğü, Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Oymaağaç Höyük'te 2009 yılında yürütülen hammadde araştırmalarında, höyüğün çevresindeki kil yatakları seramik hamurlarıyla karşılaştırılmıştır. Volker von Seckendorff'un Würzburg Üniversitesi Mineraloji Enstitüsü'nde gerçekleştirdiği analizlerde, farklı tabakalardan gelen seramik parçalarının hamurlarında fillit, kumtaşı ve kireçtaşı parçaları belirlenmiştir. İnce kesit incelemeleri sonucunda, illitik matriste fillit parçaları içeren ve küçük beyaz kireçtaşı parçalarıyla karakterize edilen iki seramik türü yerel üretim olarak tanımlanmıştır. Çevrede belirlenen kil yatakları, bu seramiklerin üretiminde yerel hammadde kaynaklarının kullanıldığını desteklemektedir (Czichon, 2009). Örneğin fillit ve kumtaşının höyüğün güneybatısında, yaklaşık 600 metre mesafede bulunduğu, küçük kireçtaşı parçalarının ise Vezirköprü Havzası'nın Tersiyer dönemine ait jeolojik birimlerinden geldiği düşünülmektedir (Yılmaz, 2015, s. 87). Bu bilgiler, yerel hammaddelerin seramik üretiminde aktif biçimde kullanıldığını göstermesi açısından oldukça değerlidir. Ancak Seckendorff'un tanımladığı kilin seramik üretimi için yeterli kaliteye sahip olmadığı Horst Wolter tarafından vurgulanmıştır. Wolter, yaptığı uygulamalı çalışmalarla höyük çevresindeki sarı ve kırmızı renkli yağlı killerin daha elverişli olduğunu ve bazı seramiklerin bu kil türlerinden üretildiğini gözlemlemiştir (Yılmaz, 2015, s. 87).

Görsel 21. Oymaağaç Höyüğü'nün Samsun'un Vezirköprü ilçesindeki konumu. Kaynak: Google Earth.

Oymaağaç Höyük'te 2012 yılında yapılan analizlerde, 42 seramik numunesi yerel bir kil örneğiyle karşılaştırılmış; numuneler üç gruba ayrılmış ve 11'inin yerel kil ile benzerlik taşıdığı belirlenmiştir (Yılmaz, 2015, s. 88). Bu 11 örneğin yaklaşık 800 °C'de, farklı pişirim ortamlarında üretildiği tespit edilmiştir (Yılmaz, 2015, s. 93). Bulgular, üretimde yerel kilin kullanıldığını desteklerken farklı kil kaynaklarından da yararlanılmış olabileceğini düşündürmektedir (Yılmaz, 2015, ss. 90–91). Bu sonuçlar, bölgedeki hammadde kullanımı ve üretim yöntemlerinin çeşitliliğine işaret etmektedir (Yılmaz, 2015, ss. 90–91). Oymaağaç Höyük'teki organik kalıntıların tarihlendirilmesi, yerleşimin Kalkolitik Çağ'a, MÖ 4470–4351 aralığına uzandığını göstermektedir (Czichon vd., 2022, s. 14). Buluntuların çoğu, "fırın tabakası" olarak adlandırılan 7383 numaralı açmadan gelmektedir. Kulplu küçük kâseler ve derin çömleklerde sade yüzey uygulamaları görülmektedir (Görsel 22).

Görsel 22. Oymaağaç Höyüğü'nden Hitit Dönemi'ne (Geç Tunç Çağı) ait adak kapları, Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Bu bağlamda Oymaağaç Höyük, Samsun bölgesinde seramik üretim geleneklerinin Demir Çağı'nda (Görsel 23) da sürdüğünü belgeleyen arkeolojik veriler sunmaktadır.

Görsel 23. Oymaağaç Höyüğü'nden Erken Demir Çağı'na ait çömlek (pişmiş toprak), Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

2.3. Amisos Bölgesi Seramikleri

Amisos ve çevresinde ele geçen seramik buluntular, bölgedeki malzeme kullanımının, üretim faaliyetlerinin ve ölü gömme geleneklerinin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. 2009 yılında Samsun Hafif Raylı Sistem hattı güzergâhındaki I. ve III. derece arkeolojik sit alanlarında gerçekleştirilen kurtarma kazıları, bu buluntuların ortaya çıkarıldığı çalışmalardan biridir (Samsun Müzesi, t.y.-d). Atakum ilçesi Büyükoyumca Mahallesi'nde bulunan Çakalca-Karadoğan Höyüğü'ndeki kazılar, Amisos kentine yönelik Ion kolonizasyonunun anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Bu çalışmalarda Arkaik ve Klasik (Görsel 24) dönemlere tarihlenen seramik buluntular önemli bir yer tutmaktadır (Samsun Müzesi, t.y.-d).

Görsel 24. Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nden Klasik Dönem'e ait lekythos (pişmiş toprak), Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Pişmiş toprak Kybele (Görsel 25) ve Kore heykelcikleri ile Kybele tasvirli grafitili çanak çömlek parçaları, bölgedeki adak pratiklerini ve Kybele kültünü yansıtmaktadır. Attika kökenli siyah firnisli ve kırmızı figür ve siyah figür teknikleriyle üretilmiş seramik parçaları ise Miletos merkezli kolonizasyon hareketleri ve bölgenin ticari ve kültürel ilişkileri hakkında bilgi sunmaktadır (Samsun Müzesi, t.y.-d).

Görsel 25. Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nden Arkaik Dönem'e ait oturan tanrıça Kybele heykelciği (pişmiş toprak), Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Amisos'ta (Görsel 26) seramik kullanımının izlenebildiği alanlardan biri de nekropoldür. Mezarların mimari özellikleri ve içlerinde ele geçen seramikler, ölü gömme gelenekleri ile seramik kullanımının sosyal statüye göre farklılaşmasına ilişkin bilgiler sunmaktadır. Toraman Tepe'de bulunan ve MÖ 4. yüzyılın sonlarına tarihlenen mezar, bölgenin erken mezar örnekleri arasında yer almaktadır. Amisos Nekropolü'ndeki yer altı kaya mezarlarının ise MÖ 3. yüzyıldan MS 3. yüzyıla kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Doğrudan tarihlendirilebilir buluntu içermeyen basit toprak mezarlar ve kiremit mezarlar, nekropolün genel kullanım süreci ve dönemin yaygın gömü gelenekleri çerçevesinde değerlendirilmektedir (Şirin, 2024).

Görsel 26. Amisos Nekropolü bölgesinin uydu görüntüsü. Kaynak: Google Earth.

Amisos'un yayılım alanında, Atakum ilçesi Büyükoyumca Mahallesi'nde üç, İlkadım ilçesi Kalkanca Mahallesi'nde dört ve Selahiye Mahallesi'nde iki olmak üzere toplam dokuz kiremit mezar tespit edilmiştir (Şirin, 2024). Bu mezarlar, kentin Roma Dönemi'ne uzanan gömü geleneklerinin çeşitliliğini yansıtmaktadır. Yer altı kaya mezarlarının mimari karmaşıklığı ve defin buluntularının zenginliği, yüksek statülü bireylerle ilişkilendirilirken, kiremit mezarlar (Görsel 27) ve basit toprak mezarlar daha sade mimarileri ve buluntu azlığı nedeniyle daha geniş halk kesimleriyle ilişkilendirilmektedir (Şirin, 2024).

Görsel 27. Kalkanca Mahallesi'nde ortaya çıkarılan kiremit çatma mezardan görünüm. Kaynak: Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017, s. 19, Resim 15a.

Hellenistik Dönem mezar buluntuları da Amisos'taki seramik üretimine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Tınaztepe, Dikilitaş Sokak ve Yeşildere Mahallesi'ndeki yer altı mezar odalarında bulunan pişmiş toprak kaplar, bölgede seramik üretimi yapıldığını ve bu ürünlerin ticari hayatta kullanıldığını düşündürmektedir. Lagynos, amphora, unguentarium ve krater gibi farklı kap tiplerinin damgaları ve işçilik özellikleri, üretim faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Bu buluntular, Amisos'un yüksek kaliteli ve ticarete yönelik yerel seramik üretiminde bölgesel bir merkez olarak taşıdığı önemle ilişkilendirilmektedir (Ünan, 2010).

Samsun il sınırları içerisinde Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihlenen seramik buluntuların önemli bir bölümünü unguentariumlar (Görsel 28) oluşturmaktadır. Genellikle parfüm veya merhem gibi değerli sıvıların taşınması ve saklanması amacıyla kullanılan bu küçük ve ince kaplar, dönemin günlük yaşam alışkanlıkları,

ticari ilişkileri ve üretim biçimleri hakkında bilgi sunmaktadır. Karadeniz Bölgesi'ndeki unguentariumlara yönelik araştırmalarda, az rastlanan bazı biçimlerin yerel veya bölgesel atölyelerde üretilmiş olabileceği belirtilmektedir. Bu tiplerin Samsun çevresindeki başka buluntularla desteklenmesi, bölgede özgün bir seramik üretim geleneğinin varlığını düşündürmektedir (Temür ve Kaya, 2022). Samsun'un Roma İmparatorluk Dönemi'nde ticaret yolları üzerindeki stratejik konumu dikkate alındığında, bu seramiklerin yerel üretiminin yanı sıra ithal edilmiş olma olasılığı da değerlendirilmelidir.

Görsel 28. Hellenistik Dönem'e ait unguentarium (pişmiş toprak), Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Amisos buluntuları içerisinde pişmiş toprak heykelcikler de dikkat çekmektedir. Heykelciklerin kalitesi, tip çeşitliliği, kalıp kullanımı ve renkli bezemeleri, Amisos'un Hellenistik Dönem'de önemli bir üretim merkezi olduğunu göstermektedir. Pişmiş toprak eserlerin büyük bölümü kızıl sarı, kızıl kahverengi ve gri kahverengi tonlarındadır. Kil çekirdekleri çoğunlukla gri renkli olup az miktarda mika içermektedir. Yüzeylerde krem renkli astar üzerine kırmızı, mavi, siyah ve sarı boyalar uygulanmış; bazı örneklerde altın yaldız da kullanılmıştır (Atasoy, 2017). Atasoy'a (2017) göre bu eserlerde kullanılan kilin kaynağı büyük olasılıkla Amisos çevresindeki Kızılırmak ve Yeşilırmak deltaları ile diğer akarsu yataklarıdır.

Heykelciklerin üretiminde hem kalıp hem de elle serbest biçimlendirme teknikleri kullanılmıştır. Birçok örnekte başın ön ve arka bölümleri ayrı kalıplarda şekillendirilerek birleştirilmiş, birleşme yerlerindeki kil çapakları özenle düzeltilmiştir. İçi boş ve içi dolu örneklerin birlikte görüldüğü bu eserlerde, içi boş figürlerin büyük bölümünde yuvarlak, oval, kare veya üçgen biçimli pişme delikleri bulunmaktadır. Bu delikler, pişirim sırasında oluşabilecek buhar basıncının kontrolüne yönelik teknik bilgiyle ilişkilendirilmektedir. Tip çeşitliliği özgün tasarımlar geliştiren bir atölye geleneğini düşündürürken, yapım teknikleri, kil özellikleri ve üslup benzerlikleri bazı eserlerin aynı atölyede veya birbiriyle ilişkili atölyelerde üretilmiş olabileceğine işaret etmektedir (Atasoy, 2017).

Amisos'ta pişmiş toprağın kullanım alanlarından bir diğeri de lahitlerdir (Görsel 29). Samsun ve çevresindeki mezarların mimari özellikleri, ölü sunuları, yazıları ve bezemeleri, geçmiş toplulukların yaşam biçimleri, inançları ve gelenekleri hakkında bilgiler sunmaktadır (Samsun Müzesi, t.y.-e). Bu mezar türleri arasında bulunan lahitler, ölünün içine yerleştirildiği, ahşap, taş, kurşun veya pişmiş topraktan üretilen, tekne ve kapaktan oluşan sandukalardır (Samsun Müzesi, t.y.-g).

Görsel 29. Pişmiş toprak lahit, Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Pişmiş toprak lahitlerin MÖ 3. binyılın sonlarından itibaren Mısır, Mezopotamya ve Suriye'de ortaya çıktığı ve MÖ 6. yüzyıldan sonra yaygınlaştığı belirtilmektedir. Dairesel kesitli pişmiş toprak lahitler, tekne ve kapaktan oluşmakta; silindirik, füze/torpido, koza-kozalak formlu ve kısmi dairesel kesitli olmak üzere dört grupta

değerlendirilmektedir (Samsun Müzesi, t.y.-f). Samsun (Amisos) ve çevresinde tek tekneden oluşan silindirik formlu pişmiş toprak lahitler görülmektedir. Bazı örneklerin tekneleri veya kapakları üzerinde kabaralar ve düğmeler (Görsel 30) bulunurken, yüzeylerinde dikey ve yatay kabartma bantlar yer almaktadır. Bu bezemeler estetik ve sembolik özellikleri bakımından da değerlendirilebilir. Bölgede yapılan kazılarda elde edilen örnekler ve buluntu bağlamları doğrultusunda Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihlendirilen lahitler, Samsun Müzesi'nde sergilenmektedir (Samsun Müzesi, t.y.-f).

Görsel 30. Pişmiş toprak lahit, Samsun Müzesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

3. BÖLÜM: ZANAAT ARKEOLOJİSİ, YEREL KİL ARAŞTIRMALARI VE SERAMİK SANATINDA MALZEME ODAKLI YAKLAŞIMLAR

Zanaat arkeolojisi, geçmiş toplumlarda zanaat kollarında kullanılan hammaddeleri ve teknolojileri inceleyen bir araştırma alanıdır. Üreticileri ve üretimin örgütlenme biçimlerini de araştırmaktadır. Bu araştırma alanı, üretimin teknoloji, üreticiler, uzmanlaşma, ölçek, yoğunluk, dağıtım ve tüketim boyutlarını toplumsal, ekonomik ve siyasal bağlamlarıyla birlikte değerlendirmektedir (Costin, 1991, ss. 1–3; Costin, 2005, ss. 1032–1038). Zanaat üretiminin incelenmesi, nesnelerin gündelik, toplumsal, siyasal ve ritüel yaşam içindeki rolünün, üreticilerin kimliklerinin ve üretim yoluyla kurulan toplumsal ilişkilerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Costin, 1998, ss. 3–6; Patterson, 2005, ss. 307–310; Schroder vd., 2024, ss. 1018–1019).

Zanaat üretiminin arkeolojik olarak araştırılması, üretim alanlarının ve üretim sürecine ait maddi izlerin her zaman doğrudan korunmaması nedeniyle yöntemsel güçlükler içermektedir. Üretim atıklarının atölyeden uzaklaştırılabilmesi veya daha sonra yeniden kullanılması nedeniyle, buluntunun ele geçtiği yerin doğrudan üretim alanı olarak yorumlanması her zaman mümkün değildir (Schroder vd., 2024, ss. 1018–1019). Costin'e (2005, s. 1033) göre zanaat, beceri, estetik ve kültürel anlam içeren bir dönüştürme sürecidir.

Geleneksel çömlekçilik merkezlerinden biri olan Avanos'ta seramik üretimi, Kızılırmak çevresinden elde edilen kırmızı killerin kullanımı ve kuşaktan kuşağa aktarılan üretim bilgisiyle sürdürülmektedir. Bu killerin içerdiği doğal demir oksitler, pişirim sonrasında seramik yüzeylerde kırmızımsı tonların oluşmasına katkı sağlamaktadır (Güngördü, 2023; Tüysüz, 2023). Avanos çömlekçiliği, yerel hammadde kullanımı ve geleneksel üretim tekniklerinin günümüzdeki uygulamaları bakımından geçmiş ile güncel zanaat pratikleri arasındaki ilişkinin incelenmesine olanak sağlamaktadır (Ünal, 2022, ss. 240–245; Görsel 31)

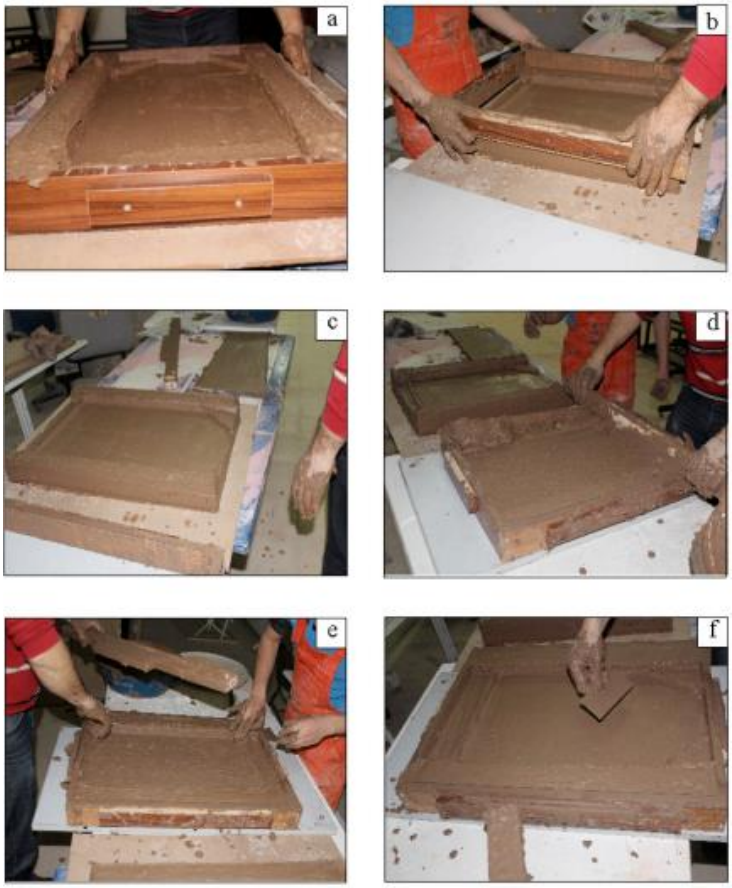

Görsel 31. Avanos'ta bir seramik atölyesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çetintaş ve Kızgut (2018), Rhodiapolis çatı kiremitlerini hammadde özellikleri ve üretim teknikleri açısından incelemiş, araştırmalarını yerel killerle gerçekleştirilen deneysel üretim uygulamalarıyla desteklemiştir. Çalışmada, arkeolojik kazılarda üretim kalıplarına rastlanmamakla birlikte, bu kalıpların ahşaptan yapılmış olabileceği değerlendirilmiştir (s. 933).

Kütahya'nın Sırören köyündeki geleneksel kiremit üretiminde kullanılan araçlar ve usta bilgisinden yararlanılarak hazırlanan ahşap kalıplarla, benzer ölçülerde çok sayıda kiremit üretilebildiği gözlemlenmiştir (ss. 935–937, 942–943; Görsel 32).

Arkeolojik buluntuların yerel kil kaynakları, deneysel üretim ve geleneksel zanaat bilgisiyle birlikte değerlendirilmesi, geçmiş üretim tekniklerinin araştırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan çalışma, zanaat arkeolojisinin hammadde ve üretim teknolojilerini inceleyen yaklaşımıyla ilişkilendirilebilir.

Görsel 32. Yarım kalıp yöntemi ile Korint tipi kiremit yapımı. Kaynak: Çetintaş ve Kızgut, 2018, Şekil 9.

Doğu Kilikya'daki Ceyhan Ovası'nda gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise, 52 kil örneğinin petrografik, mineralojik ve jeokimyasal özellikleri incelenerek dört bölgesel referans kil grubu belirlenmiştir. Araştırmada, eski çömlekçilik uygulamalarına yakın bir hazırlama yöntemi benimsenerek kil örnekleri sınırlı müdahaleyle şekillendirilmiş ve pişirilmiştir. Elde edilen veriler, yerel hammadde kaynaklarının arkeolojik seramiklerle karşılaştırılmasına ve geçmişteki hammadde seçimlerinin değerlendirilmesine yönelik bir temel oluşturmaktadır (Hacıosmanoğlu vd., 2025).

Zanaat faaliyetleri, üreticilerin toplumsal koşulları ve üretimin örgütlenme biçimiyle ilişkilidir. Bu koşullar, iş bölümünü ve üretici ile tüketici arasındaki ilişkileri etkileyebilmektedir (Costin, 1998, ss. 7–9; Costin, 2005, ss. 1052–1053). Geleneksel üretim bilgisinin çağdaş tasarımla ilişkilendirilmesi, yerel malzemelerin ve üretim tekniklerinin yeni kullanım olanaklarının araştırılmasına katkı sağlamaktadır (Tung, 2012, ss. 79–82). Zanaat üretiminin araştırılması, kullanılan

hammaddelerin, üretim yöntemlerinin ve üreticilerin belirlenmesine olanak sağlamaktadır. Üretimin toplumsal ve ekonomik koşulları da bu kapsamda değerlendirilmektedir (Costin, 2005, ss. 1033–1039). Teknik bilgi, üreticinin malzemeyle kurduğu doğrudan ilişki ve uygulama deneyimi içinde gelişmektedir (Ingold, 2013, ss. 1–5).

Yerel kil kaynaklarının araştırılması, hammadde seçimi ve kil hazırlama bilgisinin öğrenilme ve aktarılma biçimlerinin incelenmesine katkı sağlamaktadır (Gosselain ve Livingstone Smith, 2005, ss. 39–44). Yerel killerle yapılan uygulamalar, malzemenin kökeni ve özelliklerinin araştırılmasına olanak tanımaktadır. Böylece malzemenin toplandığı yer ile sanatsal üretim arasında ilişki kurulmaktadır (Niittymäki, 2023, ss. 7–11, 23–35). Kilin toplanması, hazırlanması ve denenmesi, özelliklerinin uygulama yoluyla öğrenilmesini desteklemektedir (Shiftan, 2026, ss. 563–566). Bu yaklaşımda üretim, malzemenin özelliklerine ve çalışma sırasında ortaya çıkan koşullara göre gelişen yaratıcı bir süreç olarak ele alınmaktadır (Rivera Andía, 2015, ss. 206–207). Hammadde özelliklerinin üretim tercihleri ve zanaat bilgisiyle birlikte değerlendirilmesi, üretimin teknik ve toplumsal boyutlarının anlaşılmasına olanak sağlamaktadır (Costin, 2005, ss. 1033–1035, 1037–1038; Schroder vd., 2024, ss. 1018–1021).

3.1. Doğal Killerin Seramik Sanatında Kullanımı

Doğal kil (wild clay) kavramı, endüstriyel olarak işlenmiş ve standartlaştırılmış seramik çamurlarının dışında, doğrudan doğadan elde edilen (Görsel 33), minimum müdahaleyle işlenen ve kaynağına özgü fiziksel ve mineralojik özellikleri korunarak üretime dâhil edilen kil kullanımını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, malzemeyle kurulan ilişkinin yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir.

Doğal kilin tercih edilmesi, üretim sürecinde malzemenin doğal varyasyonlarının kabul edilmesini ve teknolojik müdahalenin bilinçli olarak sınırlandırılmasını içermektedir. Çanakkale ili üzerine yürütülen doğal kil araştırmaları, yerel kil yataklarının fiziksel ve görsel özelliklerinin doğrudan gözlem, saha örneklemesi ve sınırlı işleme teknikleriyle değerlendirildiğini göstermektedir (Pala, 2023).

Görsel 33. Nebiyan bölgesinden elde edilen kil. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Seramik hammaddeleri yenilenemez kaynaklara dayandığı ve çıkarma ve işleme süreçleri belirgin bir çevresel etki yarattığı için malzeme seçiminde sürdürülebilirlik temel bir ölçüt olarak değerlendirilmelidir. Endüstriyel madencilik faaliyetleri, arazi tahribatına, erozyona, su kaynaklarının azalmasına ve hava ile su kirliliğine yol açabilmektedir. Ayrıca bu faaliyetler sonucunda çevreye yayılan ağır metaller, küresel ölçekte toksik riskler oluşturabilmektedir. Buna karşın çağdaş seramik pratiğinde, mutlak saflık ve homojenlik ideali yerini giderek doğal varyasyonlara ve malzemenin özgün karakterine bırakmaktadır. Endüstriyel üretimde istenmeyen maddeler olarak ayrıştırılan minerallerin daha sonra estetik özellikler kazandırmak amacıyla malzemeye yeniden eklenmesi, standart üretim anlayışındaki bir çelişkiyi ortaya koymaktadır (Niittymäki, 2023). Bu bağlamda yerel ve işlenmemiş killerin kullanımı, hem tarihsel bir sürekliliğe hem de güncel bir çevresel farkındalığa işaret etmektedir.

Küreselleşme öncesinde zorunlu bir pratik olan yerel malzemeye dayalı üretim, bugün yoğun biçimde rafine edilmiş hammaddelere alternatif olarak yeniden değer kazanmaktadır. Minimum müdahaleyle kullanılan doğal killer, kimyasal açıdan heterojen ve teknik olarak öngörülemez olmalarına rağmen, malzemenin kökeniyle kurulan doğrudan ilişki nedeniyle seramik pratiğinde giderek artan bir ilgi uyandırmaktadır (Niittymäki, 2023). Doğal Kil yaklaşımı, malzemenin endüstriyel dolaşım ağları içinde anonimleştiği ve tüketimin gereksinim fazlasına dönüştüğü

günümüz koşullarında, hammaddenin çevreyle kurduğu ilişkiyi yeniden üretim sürecine dâhil etme ve üretimi kaynağından itibaren sorgulama pratiğidir. Bu açıdan doğal kil kullanımı, zanaat arkeolojisinin araştırma yaklaşımıyla benzer biçimde hammadde, üretim teknikleri ve zanaat bilgisinin birlikte değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bölümde, Maja Quille, Jeanne François, Hitomi Shibata, Belinda Blignaut ve Aydın Afacan'ın doğal killerle gerçekleştirdikleri çalışmalar, malzeme araştırması, yerle kurulan ilişki ve deneyimsel üretim süreçleri bağlamında incelenmiştir.

3.1.1. Maja Quille

Maja Quille'nin sanatsal yaklaşımı, yerel jeolojik malzemelerin tarihsel, çevresel ve kavramsal özelliklerini ele alan araştırma temelli bir üretim anlayışına dayanmaktadır. Sanatçı, "London Clay Project" adlı çalışmasında yürüttüğü süreci blogunda paylaşmaktadır. Thames Nehri çevresinden elde ettiği yaklaşık 50 milyon yıllık Londra kilini (Görsel 34) sanat üretimine dâhil etmeden önce kurutma, eleme ve mikroskobik inceleme gibi süreçlerden geçirir. Mikroskobik düzeyde yaptığı gözlemler sonucunda kilin yapısında mikrofosiller ile modern döneme ait plastik parçacıklarının bir arada bulunduğunu saptar (Quille, M., t.y.-a). Böylece malzeme, hem jeolojik geçmişin hem de çağdaş insan etkisinin izlerini aynı bünyede taşır. Quille, bu malzemeyi "ilk kez insanlar tarafından görülüp dokunulan" bir katman olarak tanımlamaktadır.

Görsel 34. Maja Quille'nin London Clay Project kapsamında kullandığı kil örnekleri. Kaynak: https://me-l.co/2i873fyz

Maja Quille, Londra kilini ve sokaklardan topladığı atıkları yaratım sürecinin merkezine koymaktadır. Sanatçı, bu bağlamda ürettiği enstalasyonla (Görsel 35) insan üretiminin de jeolojik bir güç hâline geldiğini vurgulamaktadır. Enstalasyon, Maja Quille'nin ifadesiyle "mikro ve makro yapıların tekrarları olduğu hissi"ni somutlaştırır; böylece doğanın kendine özgü düzenini, insan eliyle üretilmiş nesnelerin dönüşümü üzerinden yeniden ele alır. Quille'nin düşüncesine göre geleceğin jeolojileri insan eliyle üretilen nesnelerin izlerini taşıyacaktır: "Dinozor kemikleri zamanla fosilleştikçe, şezlonglar, tükenmez kalemler, çengelli iğneler, sıkıştırılmış medya sürücüleri, arabalar ve daha birçok nesne de arkeolojik eserlere dönüşecek" (Quille, M., t.y.-b).

Görsel 35. Maja Quille, Set in Stone, yerleştirmeden ayrıntı. Kaynak: https://me-l.co/dut3drdb

Sanatçı, kili zaman, antropojenik dönüşüm ve maddenin ontolojik varlığı üzerine kavramsal bir söylem hâline getirmektedir (Pangolin London, t.y.). Quille, malzemeyi tüketmek yerine jeolojik geçmişini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Sanatçının yürüttüğü proje, toprak temelli bir üretim pratiği aracılığıyla yerel coğrafyanın tarihsel değişimini ve insanın doğa üzerindeki izini sorgulayan çağdaş bir zanaat arkeolojisi örneği olarak değerlendirilebilir.

3.1.2. Jeanne François

Fransız seramik sanatçısı ve heykeltıraş Jeanne François (d. 1999), çalışmalarında doğal kil, doğa araştırmaları ve yaşanılan yerlerle kurulan ilişkileri ele almaktadır (Royal College of Art, t.y.). François'in sanatsal çalışmalarında malzeme, ait olduğu coğrafyayla ve kişisel anılarla ilişkilendirilerek kullanılmaktadır. 2022 yazında Peru Amazonları'nda Sachaqa Centro de Arte sanatçı programına katılmıştır. François,

burada Kechwa kültürünün üretim biçimleriyle tanışmış ve performatif pişirimler yoluyla manzara, kültür ve kimlik arasındaki simbiyotik ilişkiyi araştırmıştır (Royal College of Art, t.y.).

Sanatçının ifadesiyle, “Manzaralardan oluşuyorum. Farklı coğrafyalarda dolaşırken, yaşadığım evler hafızamda çarpıtılıyor” (Blackdot Gallery, t.y.) (Görsel 36). François, farklı coğrafyalarda geçirdiği zamanın hafızasında bıraktığı izleri, yer değiştirme deneyimi üzerinden yeniden kurgular. Sanatçının işleri, “çocukluk evleri, ödünç alınan evler, terk edilen evler ve hayalini kurduğumuz evler” gibi imgeler etrafında şekillenir. Bu imgeler, kişisel ve ortak anılar üzerinden bir yere ait olma ve o yerden ayrılma deneyimlerini yansıtmaktadır (Blackdot Gallery, t.y.). Bir yer terk edildiğinde, bu hareketin kendisi yeni bir “yer” yaratır; sanatçı bu geçiş hâlini toprağın dönüşüm süreçleriyle özdeşleştirir.

Görsel 36. Jeanne François. Alger’s house. (Doğal kille üretilmiş pişmiş toprak; 31 × 31 × 32 cm). Kaynak: https://me-l.co/jqs6z01m

3.1.3. Hitomi Shibata

Japon seramik sanatçısı Hitomi Shibata, çalışmalarında yerel doğal killerin araştırılmasına ve seramik üretiminde kullanılmasına odaklanmaktadır. Sanatçı, Matt Levy ve Takuro Shibata ile birlikte 2022 yılında Wild Clay: Creating Ceramics and Glazes from Natural and Found Resources adlı kitabı yayımlamıştır (Bloomsbury Publishing, t.y.).

Shibata’nın Japonya’da Okayama Üniversitesi’nde aldığı seramik ağırlıklı lisans ve yüksek lisans eğitimi ile Shigaraki Seramik Kültür Parkı’ndaki sanatçı yerleşikliği

deneyimi, tarihsel seramik merkezlerinde gelişen malzeme–teknoloji ilişkisini doğrudan deneyimlemesine olanak sağlamıştır (Wiedemann, 2017; Wiedemann, 2020, s. 104)

Shigaraki ve Bizen gibi Japonya'nın tarihsel seramik merkezlerinde yerel, yüksek refrakter özellikli killerin odunlu fırınlarda yüksek derecelerde pişirilmesine dayalı üretim geleneği, Shibata'nın malzeme yaklaşımının temelini oluşturmuştur (Shibata, 2022). Sanatçı, 2005 yılında Kuzey Carolina'nın Seagrove bölgesine yerleştikten sonra çalışmalarında yerel doğal kil kullanmaya başlamıştır. Bu yaklaşım, coğrafya, hammadde ve seramik üretimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Shibata, 2022; Wiedemann, 2017).

Seramik üretiminin tarihsel olarak kil yataklarına yakın bölgelerde yoğunlaşması, arkeolojik literatürde iyi bilinen bir olgudur. Seagrove bölgesinin de yaklaşık yüz atölyeyi barındıran yoğun bir seramik üretim merkezi olması ve yerel kil kaynaklarının işlenmesine yönelik kurumsal ve bireysel çalışmaların sürdürülmesi, bu tarihsel modelin çağdaş bir örneğini oluşturmaktadır (Shibata, 2022). Shibata'nın kendi arazisinden sarı ve kırmızı kil çıkarması, bu killeri test ederek bünye ve astar (slip) olarak değerlendirmesi ve yerel külü sır hammaddesi olarak kullanması, endüstriyel seramik üretim süreçleriyle yapısal benzerlik göstermektedir (Görsel 37) (Shibata, 2022).

Görsel 37. Hitomi Shibata. Gün Batımı Gökyüzü. 2019. (Yerel Seagrove kili; fitil yöntemi; kırmızı demir oksit bezeme; yükseklik: yaklaşık 39,4 cm). Kaynak: https://me-l.co/1xn5cu8z

Sanatçının üretim pratiğinde odunlu fırın kullanımı merkezi bir yer tutar. Shigaraki tipi çift odalı anagama fırını ile Bourry Box tipi ikinci bir odunlu fırının inşa edilmesi

ve bu fırınlarda koni 10 ve üzeri sıcaklıklarda pişirim yapılması, yerel killerin yüksek derecelerde vitrifiye olma gereksiniminden kaynaklanmaktadır (Görsel 38) (Wiedemann, 2017; Wiedemann, 2020, s. 104). Odun külünün toplanması, yıkanması ve yeniden işlenerek sır hammaddesine dönüştürülmesi ise malzemenin doğal özelliklerine dayalı deneyimsel bilgi birikiminin önemini ortaya koymaktadır (Shibata, 2022). Bu yaklaşım, yazılı reçetelerden ziyade uzun süreli test süreçlerine ve deneme-yanılma yöntemine dayalı zanaat bilgisinin belirleyici olduğu üretim modelleriyle örtüşmektedir. Shibata'nın Kuzey Carolina'daki yerel kil projeleri bünyesinde yürütülen kil araştırmalarıyla ilişkisi, yerel hammaddelerin sistematik olarak test edilmesine dayalı bir üretim kültürünü yansıtmaktadır (Shibata, 2022). Bu durum, arkeolojik bağlamlarda gözlemlenen "hammaddeye uyumlu teknoloji geliştirme" pratiğinin çağdaş bir karşılığı olarak değerlendirilebilir.

Görsel 38. Hitomi ve Takuro Shibata'nın Seagrove, Kuzey Carolina'daki Studio Touya'da inşa ettikleri anagama fırınının önden görünümü. Kaynak: https://me-l.co/dexeepmb

Shibata'nın seramik üretimi, bireysel atölye çalışmalarının yanı sıra yerel ustalar ve kurumlarla kurduğu iş birliklerini de kapsamaktadır. Sanatçı, fırın yapımında yerel ustalarla, kil temininde ise bölgesel kurumlarla çalışmaktadır. Seagrove'daki seramik üreticileriyle kurduğu ilişkiler, zanaat bilgisinin paylaşımını ve birlikte üretimin önemini göstermektedir (Wiedemann, 2017; Wiedemann, 2020, s. 104). Shibata, Japonya'da edindiği seramik üretim bilgisini Amerika'daki yerel malzemeler ve üretim gelenekleriyle birleştirmektedir. Bu yaklaşım, zanaat bilgisinin farklı coğrafyalara aktarılması ve yerel koşullara uyarlanması açısından değerlendirilebilir. Dolayısıyla sanatçının çalışmaları, zanaat arkeolojisinin ele aldığı bilgi aktarımı, üretim gelenekleri ve yerel hammadde kullanımıyla ilişkilendirilebilir (Görsel 39).

Görsel 39. Hitomi Shibata'nın atölyesinde fincan yapımı ve sgraffito bezemeli kavanozlar. Kaynak: https://me-l.co/dexeepmb

3.1.4. Belinda Blignaut

Belinda Blignaut, 1990'ların başında Güney Afrika'da ortaya çıkan kavramsal ve deneysel sanatçı kuşağı içerisinde beden, dönüşüm ve malzeme arasındaki ilişkiyi politik ve ritüel bir bağlamda ele alan sanatçılardan biridir. Apartheid (1948–1994 yılları arasında Güney Afrika Cumhuriyeti'nde resmî devlet politikası olarak uygulanan ırksal ayrımcılık sistemi) sonrası dönemin toplumsal ve kültürel kırılmalarını arka plan olarak kullanan Blignaut'un üretimleri, kurumsallaşmış sanat anlayışına ve Batı merkezli estetik normlara karşı eleştirel bir duruş sergilemektedir (Pawłowska, 2006). Sanatçının erken dönem işlerinde afiş, film ve yerleştirme gibi mecralar öne çıkarken bu çalışmalar, özellikle kimlik, cinsiyet ve bedensel deneyim üzerinden izleyiciyi rahatsız etmeyi amaçlayan doğrudan ve müdahaleci stratejiler içerir. Blignaut, 2009 yılından sonraki sanatsal üretimlerinde malzeme olarak seramiği kullanmaya yönelmiştir. Sanatçı, Thrown (2018) sergisi kapsamında yayımlanan manifestosunda, sanatın sonuçtan çok üretim sürecine dayandığını vurgulamaktadır. Tamamlanmamışlık, hata, dönüşüm ve belirsizliği bu sürecin bir parçası olarak değerlendirmektedir (Blignaut, 2018) (Görsel 40). Blignaut'un nehir yataklarından elde ettiği doğal kil ve bitki külü sırlarını kullanması, yerel malzemelere ve geleneksel zanaat bilgisine dayalı sanatsal yaklaşımını yansıtmaktadır.

Görsel 40. Belinda Blignaut. Working from the Inside (Performance Residue). 2018. (Yaklaşık 37 × 22 × 18 cm). Kaynak: https://me-l.co/wd7votf3

Blignaut'un Working from the Inside (Görsel 41) adlı performatif çalışmalarında, sanatçının formun içinde çalışması bedeni şekillendirme sürecinin bir parçası hâline getirmektedir. Böylece seramik üretimi, bedensel deneyime dayalı bir süreç olarak ele alınmaktadır (Blignaut, 2019). Sanatçı, Luan Nel ile gerçekleştirdiği röportajda, üretim sırasında "bedenini fiziksel olarak işin içine yerleştirdiğini" belirtmektedir. Çalışmalarını insanın uyum sağlama ve dönüşme süreçlerini araştıran bedensel bir deneyim olarak tanımlamaktadır (Nel, 2017). Blignaut'un doğal kille doğrudan temas ederek çalışması, malzemenin üretim sürecindeki etkisini öne çıkarmaktadır.

Görsel 41. Belinda Blignaut. Working from the Inside. Kaynak: https://me-l.co/szifq3cj

Blignaut, doğal kilin çıkarılması ve seramik üretimi sırasında oluşan sesleri kaydederek malzemeyle kurduğu ilişkiyi işitsel olarak da belgelemektedir. Sanatçı, bu sesler aracılığıyla üretim sürecindeki duyusal deneyimleri eserlerine aktarmayı amaçlamaktadır (Nel, 2017). Bu yaklaşımda seramik üretimi, duyular ve çevresel koşullarla gelişen bir öğrenme süreci olarak değerlendirilmektedir. Üretim sırasında deneyim yoluyla kazanılan bu bilgi, örtük bilgi (tacit knowledge) kavramıyla ilişkilendirilebilir (Uğur ve Balyemez, 2023).

3.1.5. Aydın Afacan

Avanoslu seramik ustası Aydın Afacan'ın üretimi, aileden aktarılan çömlekçilik bilgisi ile yerel kil kullanımı ve farklı üretim yöntemlerine yönelik araştırmaların birlikteliğinde gelişmektedir. Afacan, doğal ortamdan elde ettiği kili kendi atölyesinde hazırlayarak seramik üretiminde kullanmaktadır. Malzemenin temin edilmesinden şekillendirilmesine kadar uzanan bu yaklaşım, doğal kil kullanımı kapsamında değerlendirilmektedir (Canbolat ve Çobanlı, 2017, ss. 229–230; Ertürk, 2025, ss. 26–28; Görsel 42).

Görsel 42. Aydın Afacan, Avanos bölgesinde yerel kil araştırması sırasında. Kaynak: Aydın Afacan'ın kişisel arşivi.

Afacan, Eylül 2021'de gerçekleştirilen kişisel görüşmede, altı yaşından itibaren atölyede çalıştığını ve çömlekçilik bilgisini dedesi ile babasından edindiğini belirtmiştir. Usta–çırak ilişkisinin önemini vurgulayarak seramikçinin kullandığı

malzemenin doğasını, özelliklerini ve elde edilme süreçlerini tanıması gerektiğini ifade etmiştir (A. Afacan, kişisel iletişim, Eylül 2021). Büyük boyutlu kap üretimi, geleneksel şekillendirme bilgisinin örneklerinden biridir (Görsel 43).

Görsel 43. Aydın Afacan. Çini vazo, 250 cm yükseklik. Kaynak: Aydın Afacan'ın kişisel arşivi.

Tekkök Karaöz (2021, ss. 122–123, 130–134), Avanos çömlekçiliğinde yerel malzeme bilgisinin ve kuşaktan kuşağa aktarılan üretim yöntemlerinin önemine değinmektedir. Büyük kapların biçimlendirilmesinde fitil yöntemi ve çömlekçi tornasında yararlanılması, malzemenin özelliklerine uygun şekillendirme bilgisini gerektirmektedir (Görsel 44).

Görsel 44. Aydın Afacan'ın atölyesinde şarap küpü yapımı, 2021. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel

arşivi.

Afacan’ın atölyesinde 2021 yılında gerçekleştirilen kişisel gözlemlerde, ustanın doğadan elde ettiği kili kendisinin hazırladığı ve bu çamurla büyük boyutlu küpler şekillendirdiği görülmüştür. Bu süreçte kilin hazırlanması ve şekillendirilmesi, geleneksel ustalık bilgisinin doğrudan uygulandığı aşamalar olarak öne çıkmaktadır. Afacan’ın doğal ortamdan elde ettiği kili kendi atölyesinde hazırlayarak şekillendirmesi, wild clay yaklaşımı kapsamında değerlendirilmektedir.

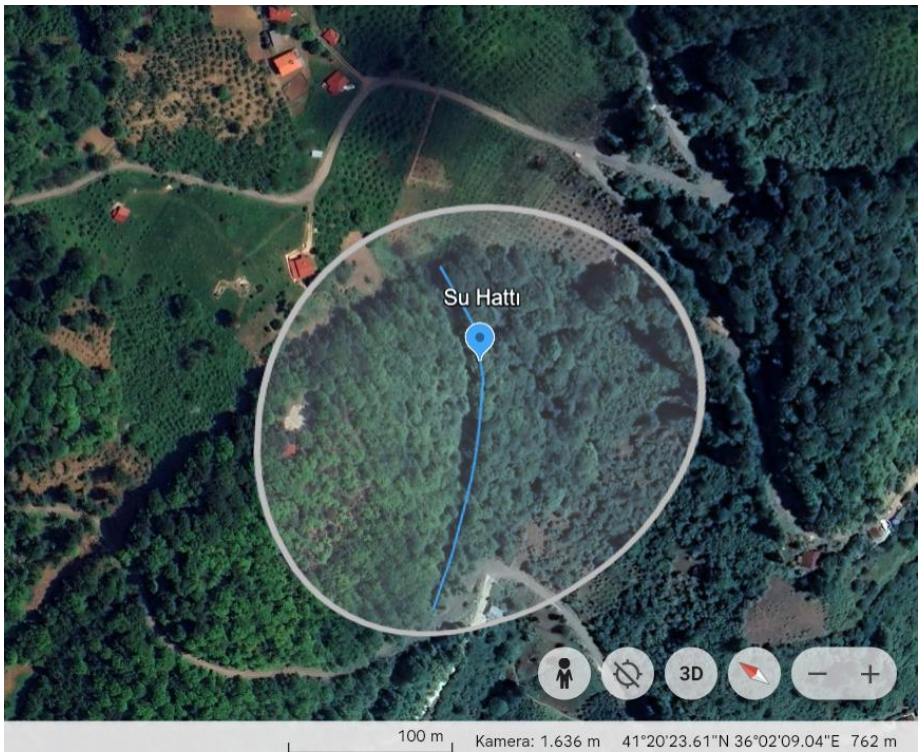
Afacan, geleneksel kap üretiminin yanı sıra raku, çıplak raku ve saggar gibi farklı pişirim tekniklerini de uygulamaktadır. Ertürk (2025, ss. 27–28), ustanın saggar ve çıplak raku çalışmalarında yüzey etkilerini belirginleştirmek amacıyla beyaz terra sigillata astarından yararlandığını belirtmektedir (Görsel 45).

Görsel 45. Aydın Afacan’ın saggar tekniğiyle ürettiği vazolar. Kaynak: Aydın Afacan’ın kişisel arşivi.

4. BÖLÜM: ZANAAT ARKEOLOJİSİ İZİNDE NEBİYAN TOPRAĞI ARAŞTIRMASI

Bu tez kapsamındaki saha çalışmaları, Kocadağ olarak adlandırılan dağın Nebiyan bölgesinde bulunan Aslandamı Mahallesi'nin Kilise mevkiinde yürütülmüştür (Görsel 46). Canik Dağları'nın batı kesiminde bulunan Nebiyan Dağı, Kızılırmak'ın doğusunda kuzeybatı–güneydoğu doğrultusunda uzanmakta ve 1224 metre yükseltiye ulaşmaktadır. Dağın kuzey yamaçları vadilerle parçalanmış olup Engiz Deresi Vadisi ve ona bağlanan yan vadiler bölgenin temel morfolojik birimleri arasındadır (Kadıoğlu ve Aydın, 2018, s. 31).

Görsel 46. Saha incelemesi yapılan alan, Aslandamı Mahallesi Kilise Mevkii. Kaynak: Google Earth.

Saha çalışmaları sırasında bölge sakinlerinden edinilen sözlü bilgilerde, tarım arazilerinde zaman zaman tuğla veya karo olarak tanımlanan pişmiş toprak parçalarıyla karşılaşıldığı aktarılmıştır. Bu anlatılar arasında, dere kenarında suyun akışını yönlendirmek amacıyla kullanıldığı belirtilen bir tuğla parçası ile ormanlık alanda bulunduğu ve yaklaşık 40 × 40 cm ölçülerinde olduğu ifade edilen karo benzeri parçalar yer almaktadır. Bununla birlikte dere kenarındaki parçaya atfedilen işlev, nesnenin özgün kullanımını değil, bölgede sonradan üstlenmiş olabileceği

ikincil bir kullanımı yansıtabilir. Varlığı aktarılan bu parçalar sistematik bir yüzey araştırması veya arkeolojik kazı kapsamında tespit edilip belgelenmediğinden, tarihlendirilmeleri, üretim teknikleri, özgün işlevleri ve arkeolojik bağlamları hakkında kesin bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Bölge sakinleri ayrıca geçmişte yüzeyde görülebildiğini belirttikleri parçaların günümüzde tespit edilmesinin güçleştiğini ifade etmiştir. Bu nedenle sözlü aktarımlar doğrudan arkeolojik kanıt olarak kullanılmamış; araştırılabilecek alanlara işaret eden ve saha çalışmasının yönlendirilmesine katkı sağlayan ön bilgiler olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda tez kapsamında, sözlü aktarımlarda belirtilen alanlar araştırılmış, araştırma sırasında yüzeyde tespit edilen parçalar yerinde belgelenmiş ve aynı coğrafyadan elde edilen yerel kilin seramik üretiminde kullanılabilirliği uygulama yoluyla incelenmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda incelenen alanlardan biri, iki dağ yamacı arasından geçen su akış hattını ve çevresindeki yaklaşık 56.280 m²'lik bölgeyi kapsamaktadır (Görsel 46). Akış hattının yatağında ve kıyılarında gerçekleştirilen incelemelerde ilk olarak ince cidarlı bir seramik kaba ait olabileceği düşünülen bir parça tespit edilmiştir (Görsel 47 ve Görsel 48).

Görsel 47. İnce cidarlı seramik parçasının bulunduğu alan, Nebiyan, Aslandamı Köyü. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Görsel 48. İnce cidarlı seramik parça, Nebiyan, Aslandamı Köyü. (5 × 5 cm). Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

İlk parçanın bulunduğu noktanın yaklaşık 15–20 cm yakınında, daha büyük boyutlu ikinci bir pişmiş toprak parçası tespit edilmiştir (Görsel 49). Kiremit rengindeki parçanın geniş yüzeyinde, bir kenara doğru yükselen bir profil gözlenmektedir. Bu biçimsel özellik, parçanın bir seramik kabın tabanından gövdesine geçiş bölümüne ait olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, parçanın bütün forma ait özellikleri korunmadığından özgün biçimi ve işlevi kesin olarak belirlenememiştir.

Görsel 49. İnce cidarlı seramik parça, Nebiyan, Aslandamı Köyü. (Boy: 4 cm; en: 6 cm; derinlik: 4,5 cm). Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Dere boyunca suyun çıktığı noktaya doğru ilerlenirken, bu kesimde toprağın elle kazılması sonucunda yüzeyin yaklaşık 10–11 cm altında dört pişmiş toprak parçası bulunmuştur (Görsel 50). Parçalar kırmızımsı kahverengi ve kiremit tonlarında olup düzensiz kırık kenarlara sahiptir. Fotoğrafta sağ üstte bulunan uzun parçanın yüzeyinde birbirine yaklaşık paralel çizgisel izler görülmektedir. Bununla birlikte, parçaların özgün biçimleri, işlevleri ve birbirleriyle ilişkileri mevcut gözlemlerle kesin olarak belirlenememiştir.

Görsel 50. İnce cidarlı seramik parçalar, Nebiyan, Aslandamı Köyü. Yaklaşık boyutlar (en × boy): Üst sıra, soldan sağa 3 × 4 cm ve 3,5 × 4 cm; alt sıra, soldan sağa 4,5 × 5 cm ve 3 × 6 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Su akış yönü esas alındığında yatağın sağ yamacında, bölge sakinleri tarafından Rumlara ait eski bir kağnı arabası yolu olarak tanımlanan bir güzergâhın bulunduğu aktarılmaktadır. Akış hattının daha yukarı kesimi ise yerel anlatılarda geçmişte bir çarşı alanının bulunduğu ve demircilik faaliyetlerinin gerçekleştirildiği düşünülen bölgeyle ilişkilendirilmektedir. Bu alanda da yüzeyde kiremit benzeri pişmiş toprak parçaları gözlemlenmiştir (Görsel 51 ve Görsel 52). Yine sözlü aktarımlarda, mübadele sonrası önceki toplumlara ait yapı malzemelerinin sökülerek yeniden kullanıldığı ve bazı yapı kalıntılarının bilinçli biçimde ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir. Bu durum, maddi kültür izlerinin sürekliliğini kesintiye uğratmaktadır.

Görsel 51. Kiremit parçası, Nebiyan, Aslandamı Köyü. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Görsel 52. Görsel 51'deki kiremit parçasının arka yüzü, Nebiyan, Aslandamı Köyü. (En: 20 cm; uzunluk: yaklaşık 18–19 cm; kalınlık: 3 cm). Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çatı kaplamasının temel unsurlarından biri olan düz kiremitlerin, işlevleri gereği arkeolojik buluntular içerisinde sayısal yoğunluk gösterdiği belirtilmektedir. Örtü kiremidi olarak kullanılan levha biçimindeki düz kiremitler literatürde "stroter" olarak adlandırılmaktadır (Şenalp ve Yılmaz Erkovan, 2025, s. 49). Antik Dönem boyunca genel olarak dikdörtgen biçimlerini koruyan bu kiremitlerin, günümüzde kullanılan örneklere kıyasla daha büyük boyutlarda üretildiği; ölçü ve biçim özelliklerinin ise üretildikleri dönem ve kullanıldıkları yapı doğrultusunda farklılaşabildiği belirtilmektedir (Coşkun, 2007, s. 10). İlk ortaya çıkışlarından Roma Dönemi'nin

sonuna kadar uzanan süreçte belgelenen Korinth tipi düz kiremitlerin ölçüleri belirli aralıklarda yoğunlaşmakla birlikte, farklı bölgelerde değişen boyutlarda örneklerle karşılaşılmıştır (Şenalp ve Yılmaz Erkovan, 2025, s. 49).

Dikdörtgen biçimli düz kiremitler, yağmur suyunun üst ve yan kenarlardan dışarı geçmesini engellemek amacıyla üç taraftan yükseltilmiş çerçevelerle sınırlandırılmıştır. Uzun kenarlarda yer alan ve “pervaz” olarak adlandırılan yan çerçeveler belirgin bir yükselti oluştururken üst bölümde bulunan “astragal”, daha alçak ve yarım yuvarlak profilli yapısıyla üst sıradaki kiremidin yerleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Roma Dönemi’nin geç evrelerinde ise yarım yuvarlak profilli bu üst çerçevenin ortadan kalkarak yan pervazlara benzer bir biçime dönüştüğü belirtilmektedir (Şenalp ve Yılmaz Erkovan, 2025, ss. 49–50).

Salamis ve Syedra örneklerinde düz kiremitlerin yan pervazları boyunca uzanan ve parmakla biçimlendirilen kanalların bulunduğu görülmektedir. Bu kanalların yağmur suyunu belirli bir doğrultuda yönlendirdiği, suyun kiremit yüzeyinde birikmesini ve yanlara geçmesini sınırlandırdığı değerlendirilmektedir (Coşkun, 2007, ss. 10–11; Şenalp ve Yılmaz Erkovan, 2025, s. 54). Dolayısıyla yüzeyde korunan parmak izleri (Görsel 53) ve kanallar, yalnızca üretim sürecinden kalan izler değil, kiremidin kullanım işleviyle bağlantılı teknik müdahaleler olarak ele alınabilir.

Görsel 53. Kiremit parçası, Nebiyan, Aslandamı Köyü. (En: 18 cm; uzunluk: 11,5 cm; kalınlık: yaklaşık 3 cm). Kaynak: Yaren Demir’in kişisel arşivi.

Syedra Büyük Hamamı'ndan elde edilen kiremitlerin çamurlarında kum, kireç, taşçık ve bazı örneklerde şamot bulunduğu; katkıların tane boyutları nedeniyle bu örneklerin kaba malzeme olarak sınıflandırıldığı belirtilmektedir (Şenalp ve Yılmaz Erkovan, 2025, s. 54).

Rhodiapolis kazılarında Korinth tipi düz kiremitler ile kapama kiremitlerine ait parçalar tespit edilmiştir. Çetintaş ve Kızgut'un Korinth tipi olarak sınıflandırdığı örnek, düz levha biçimindeki gövdesi ve uzun kenarı boyunca uzanan yükseltilmiş pervazıyla bu çatı sisteminin temel biçimsel özelliklerini yansıtmaktadır (Görsel 54). Araştırmacılar, bu kiremitlerin sade ve yaygın form özellikleri nedeniyle uzun bir zaman aralığında kullanılmış olabileceğini belirtmektedir (Çetintaş ve Kızgut, 2018, ss. 931–933). Rhodiapolis'te Opramoas Anıtı ve stoalarda gerçekleştirilen kazılarda bulunan bazı düz çatı kiremidi parçaları MS 2. yüzyılla ilişkilendirilmiştir (Şenalp ve Yılmaz Erkovan, 2025, s. 53). Bununla birlikte Çetintaş ve Kızgut'un yayımladığı Korinth tipi parçanın buluntu bağlamı ve kesin tarihlendirmesi belirtilmediğinden, görseldeki örneği doğrudan MS 2. yüzyıla tarihlendirmek mümkün değildir.

Görsel 54. Rhodiapolis'te bulunan Korinth tipi düz kiremit örneği. Kaynak: Çetintaş ve Kızgut, 2018, ss. 932–933.

Korinth tipi düz kiremitlerin yükseltilmiş yan pervazları yağmur suyunun yanlardan dışarı geçmesini sınırlandırırken, üst kenardaki astragal üst sıradaki kiremidin yerleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Yan yana yerleştirilen düz kiremitlerin birleşme hatları ise "kalypter" olarak adlandırılan kapama kiremitleriyle örtülerek

suyun çatı arasına sızması önlenmiştir (Şenalp ve Yılmaz Erkovan, 2025, ss. 49–50). Rhodiapolis 2007 yılı kazı raporunda, Opramoas Stoası boyunca bulunan yoğun kiremit tabakası ve metal çivilerin stoayı örten kiremit kaplı ahşap çatıya ait olduğu belirtilmektedir (Çevik vd., 2009, ss. 299–300).

Nebiyan'da, su hattı yakınında bulunan bir diğer kiremit parçası, levha biçimindeki gövdesi ve yükseltilmiş kenarı bakımından Rhodiapolis'te yayımlanan Korinth tipi örnekle yakın benzerlik göstermektedir (Görsel 55). Bu biçimsel benzerlik, söz konusu parçanın çatı kiremidi olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

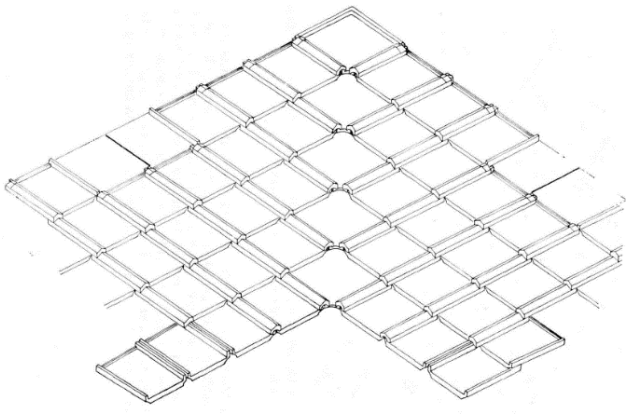
Görsel 55. Görsel 53'teki kiremit parçasının farklı açıdan görünümü, Nebiyan, Aslandamı Köyü. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi, 2025.

Turak ve Kaymakçı, Giresun'un dağlık kesimindeki arkeolojik yerleşimlerde tespit edilen seramik buluntularını değerlendirmiştir (Görsel 56). Çamoluk ilçesindeki Susuz Mevkii'nde Roma Dönemi'ne ait seramikler ve çatı kiremidi parçalarının; Köroğlu Kalesi'nde ise horasan harçlı duvar kalıntılarıyla birlikte çatı kiremitlerinin bulunduğu belirtilmektedir (Turak ve Kaymakçı, 2021, ss. 432–433). Bu veriler, pişmiş toprak çatı kiremitlerinin Doğu Karadeniz'in iç kesimlerindeki Roma Dönemi yerleşimlerinde kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Görsel 56. Han Tepesi Höyüğü'nden seramik örnekleri. Kaynak: Turak ve Kaymakçı, 2021, ss. 432–433 (Kaymakçı Arşivi).

Antik çatı sistemlerinde kullanılan dere kiremitleri, birbirine dik olarak birleşen tek eğimli iki mekânın içe eğimli çatılarından gelen yağmur sularını toplayarak oluğa veya aşağıda bulunan bir kanala aktarmak amacıyla üretilmiş özel biçimli yapı elemanlarıdır (Özyiğit, 1988, ss. 102–103). Özyiğit, Korinth tipi dere kiremitlerinin uygulanabilmesi için birbirine dik konumlanan iki çatı yüzeyinin aynı eğime sahip üçüncü bir düzlemle birleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir (1988, s. 113). Söz konusu çatı düzeni ve dere kiremitlerinin sistem içerisindeki yerleşimi Görsel 57'de gösterilmektedir. Bu bağlamda dere kiremitleri, genel çatı örtüsünü oluşturan düz kiremitlerden farklı olarak, yağmur suyunun belirli bir hat boyunca toplanmasını ve yapıdan uzaklaştırılmasını sağlayan teknik çatı bileşenleri olarak değerlendirilebilir.

Görsel 57. Birbirine dik ve eşit genişlikteki içe eğimli antik çatılarda kiremit örtüsünün izometrik görünüşü. Kaynak: Özyiğit, 1988, s. 115, Şekil 9.

Pompeiopolis'te tespit edilen Korinth tipi düz kiremitlerin bazıları, Amisos Nekropolü'ndeki kiremit mezarlarda kullanılan örneklerle (Görsel 58) biçimsel

benzerlik göstermektedir. Her iki kentteki kiremitlerin uzun kenarlarında yükseltilmiş çerçevelerin bulunması ve ön ve arka yüzeylerinin düz olması, karşılaştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Görsel 58. Amisos Nekropolü, Cedit Mahallesi'ndeki 1 numaralı kiremit çatma mezarda bulunan çatı kiremidi, MS 2.–3. yüzyıl. (Kalıpta yapılmış pişmiş toprak; uzunluk: 52 cm; genişlik: 42,5 cm; yükseklik: 5,3 cm). Kaynak: Şirin, 2022, s. 465, Res. 16, Kat. No. 3.

Bununla birlikte Pompeiopolis ve Amisos örnekleri ölçü, gövde oranı, yan çerçevelerin biçimi, işçilik niteliği ve yüzey uygulamaları bakımından farklılaşmaktadır (Çetinkaya, 2025, s. 59; Görsel 59). Pompeiopolis'in bazı düz kiremitlerinde bulunan kanal biçimli düzenlemelerin yağmur suyunun kiremit yüzeyinden uzaklaştırılmasını sağladığı düşünülmektedir. Kiremit yüzeylerinde parmakla veya bir araç yardımıyla oluşturulan çizgiler, bezemeler ve izler ise üretim sürecindeki doğrudan el müdahalesini görünür kılmaktadır; ancak bu uygulamaların işlevi kesin olarak belirlenememiştir (Çetinkaya, 2025, ss. 58–59, 65–70, 72).

Görsel 59. Pompeiopolis Tip 3A düz kiremit örnekleri. Kaynak: Çetinkaya, 2025, s. 61, Şekil 5.

Pişmiş toprak kiremitlerin düşük maliyetli ve seri üretime uygun yapı elemanları olması, bunların yaygın biçimde kullanılmasına olanak sağlamıştır (Şenalp ve Yılmaz Erkovan, 2025, s. 55). Nebiyan'da tespit edilen yapı seramiği parçaları, Samsun ve çevresindeki kiremit kullanım örnekleriyle birlikte değerlendirildiğinde, pişmiş toprak yapı elemanlarının yalnızca mimari örtü malzemesi olarak kullanılmadığı görülmektedir. Nitekim Amisos Nekropolü ve yayılım alanında ortaya çıkarılan kiremit çatma, kiremit tabanlı, kiremit destekli ve içbükey kiremitli mezarlar, çatı kiremitlerinin bölgede mezar yapımında da değerlendirildiğini göstermektedir (Şirin ve Kolağasıoğlu, 2017, ss. 5–9). Bu örnekler, Nebiyan'da bulunan parçaların olası işlevleri incelenirken mezar yapılarındaki ikincil kullanımın da karşılaştırmalı olarak göz önünde bulundurulabileceğini göstermektedir. Buluntuların işlevine yönelik kesin bir değerlendirme yapılabilmesi için sistematik arkeolojik araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Amisos Nekropolü'nde tespit edilen üretim alanları, Samsun ve çevresinde yapı seramiği üretiminin yerel atölyeler aracılığıyla gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bölgedeki standart ölçülü Korinth tipi kiremitlerin varlığı, organize ve seri üretime dayalı bir zanaat geleneğine işaret etmektedir. Nebiyan bölgesindeki saha incelemeleri sırasında tespit edilen yapı seramiği parçalarının da Karadeniz hattındaki bu üretim kültürüyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Şirin, 2024).

Fatsa'daki Cıngırt Kayası'nda gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazılar, Doğu Karadeniz'deki yapı üretiminin alanın kayalık topoğrafyasına uyarlanarak biçimlendirildiğini göstermektedir. Yerleşimde ana kayaya oyulmuş basamaklı bir su tüneli, harçlı duvar kalıntıları, kayaya oyulmuş khamasorion tipi lahitler ve kaya yüzeyinden yararlanılarak düzenlenmiş kutsal alanlar tespit edilmiştir (Erol, 2013, ss. 183–190). Bu bulgular, doğal kaya oluşumlarının yerleşimin su temini, mimarisi, mezar düzenlemeleri ve ritüel alanlarının oluşturulmasında etkin biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Cıngırt Kayası'nda yürütülen kazılarda ise ana kayanın girintili yüzeylerinin sıkıştırılmış toprakla düzleştirildiği, kaya kütleleri arasındaki boşlukların büyük kesme taşlarla doldurulduğu ve bazı taşların demir kenetlerle birbirine bağlandığı belirlenmiştir. Kazı alanında ele geçirilen çok sayıdaki düz kiremit (stroter) ve kapama kiremidi (kalypter) parçası, yapıların üst örtüsünde pişmiş toprak çatı kiremitlerinin kullanıldığını göstermektedir. Roma Dönemi'yle ilişkilendirilen bazı duvar kalıntılarının ise düzensiz taşların, toprak harcın ve küçük moloz taşların birlikte kullanılmasıyla oluşturulduğu tespit edilmiştir (Erol, 2014).

Aslandamı Köyü'nde yüzeyde tespit edilen pişmiş toprak parçaları, Cıngırt Kayası'nda belgelenen çatı kiremitleriyle birlikte değerlendirildiğinde, pişmiş toprak yapı elemanlarının Doğu Karadeniz'deki kullanımına ilişkin bölgesel bir karşılaştırma olanağı sunmaktadır.

Bölge sakinlerinin sözlü aktarımlarında, köyün farklı bir kesiminde Rumlardan kaldığı belirtilen eski bir fırın yapısının bulunduğundan söz edilmektedir. Bu aktarım doğrultusunda alana gidilmiş ve yapı fotoğrafla belgelenmiştir (Görsel 60).

Görsel 60. Yerel sözlü aktarımlarda eski bir fırın olarak tanımlanan taş örgülü yapının genel görünümü. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Ancak yapının özel mülkiyet sınırları içerisinde bulunması ve alana erişimin kısıtlı kalması nedeniyle ayrıntılı ölçüm, plan çıkarma ve malzeme incelemesi gerçekleştirilememiştir. Mevcut gözlemlerde yapının taş örgülü olduğu, kemer biçiminde bir ağız açıklığına sahip bulunduğu ve iç yüzeylerinde ateşle ilişkili olabilecek koyulaşmalar ile malzeme kayıplarının görüldüğü belirlenmiştir. Yerel anlatılarda fırının ön bölümünde Rumca olduğu düşünülen bir yazının bulunduğu ifade edilmiştir. Söz konusu bölümde kazıma biçiminde bazı işaretler fotoğraflanmış olmakla birlikte bunların harf, tarih, üretici işareti veya kullanım sırasında oluşmuş çizikler olup olmadığı belirlenememiştir (Görsel 61). Bölge sakinlerinin aktarımlarına göre yapı, Trabzon'dan gelen ailelerin bölgeye yerleştiği dönemde de mevcut durumdaydı. Bu anlatı, fırının söz konusu yerleşim hareketinden önce inşa edilmiş

olabileceğine işaret etmekle birlikte, yapının Osmanlı ya da daha eski bir döneme tarihlendirilmesi için tek başına yeterli değildir.

Görsel 61. Taş örgülü yapının ön bölümünde görülen, niteliği belirlenememiş kazıma işaretlerinin ayrıntısı. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Osmanlı Dönemi'nde Samsun ve çevresinde Rum nüfusun varlığı tarihsel nüfus kayıtlarında görülmektedir (Öz, 2013, s. 48; Sezer, 2021, ss. 351–352). Sezer (2021, s. 357), Nebiyan bölgesinde Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Rum köylerinin bulunduğunu aktarmaktadır. Bölgeye ilişkin sözlü aktarımlarda da Nebiyan'ın yüksek kesimlerinde mübadele öncesinde Rum yerleşimlerinin bulunduğu ifade edilmektedir. Ancak incelenen kaynaklarda bu yerleşimlerin seramik üretimi gerçekleştirdiğine dair doğrudan arkeolojik ya da arşivsel kanıta rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu yerleşimlerin varlığından hareketle seramik üretimi yapıldığı sonucuna ulaşılamaz.

Bu parçalar, tez kapsamında, Nebiyan çevresinde pişmiş toprak yapı malzemelerinin kullanımına işaret eden saha göstergeleri olarak değerlendirilmelidir. Arkeolojik çalışmalarda seramik yapı malzemeleri kiremit, tuğla, döşeme ve benzeri pişmiş toprak elemanlar üzerinden yapı teknolojisi, hammadde seçimi ve üretim süreçlerini anlamaya yardımcı olan bir buluntu grubu olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle Nebiyan'da belgelenen kiremit parçaları, bölgedeki yerel kil/toprak kullanımının gündelik mimari ve kırsal yapı pratikleriyle ilişkisini tartışmak açısından önemlidir.

Zanaat arkeolojisi açısından bu parçaların önemi, bitmiş bir mimari elemandan çok, üretim zincirine işaret etmeleridir. Kiremit üretimi, kilin seçilmesi, arıtılması ya da doğrudan kullanılması, biçimlendirilmesi, kurutulması, pişirilmesi, yapıya yerleştirilmesi, kırılması ve daha sonra yeniden kullanılması gibi aşamalar içerir. Bu nedenle Nebiyan'daki kiremit parçaları, toprağın ateşle dönüştürülerek yapısal bir malzemeye çevrilmiş olabileceğini göstermesi bakımından tezde "hammadde–zanaat–yapı" ilişkisini güçlendiren bir veri grubu olarak kullanılabilir. Bu tezde zanaat arkeolojisi yaklaşımı doğrultusunda, bölgede geçmişte seramik üretimi yapılıp yapılmadığı ve üretimde kullanılmış olabilecek hammaddelerin hangi jeolojik kaynaklardan ve arazi koşullarından elde edildiği araştırılmaktadır.

4.1. Nebiyan'da Kil Yataklarının Araştırılması

Bu tez kapsamında kil hammaddesine yönelik saha çalışmaları, Kocadağ mevkiinin Nebiyan bölgesinde yer alan kesiminde yürütülmüştür. Bu bölgenin dağlık kesimlerinde volkanik birimler yüzeylenmektedir (Güner, 2019, ss. 67, 69). Orta Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen petrolojik araştırmalar, bölgedeki bazı volkanik kayaçlarda kil mineralleşmesi ile çeşitli ikincil mineralojik değişimlerin gelişebildiğini göstermektedir (Gedik vd., 1984, s. 39). Volkanik ve plütonik magmatik kayaçları oluşturan feldspat, mika, piroksen ve amfibol gibi birincil mineraller, kimyasal ayrışma süreçleri sonucunda çeşitli kil minerallerine dönüşebilmektedir. Granodiyorit içerisindeki K-feldspat ve plajiyoklazın ayrışması sonucunda smektit ve halloysit türü kil minerallerinin gelişebildiği de belirlenmiştir (Wilson, 2004, s. 242). Bu veriler doğrultusunda, magmatik kayaçların yüzeylendiği bölgede kil içeren toprak birimlerinin bulunabileceği değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu birimlerin seramik üretimine uygunluğu ancak deneysel uygulamalar sonucunda belirlenebilir.

Eğim ve yağış, toprak erozyonunun gelişimini etkileyen çevresel değişkenler arasında yer almakta; eğimin arttığı yamaçlarda erozyon şiddetlenirken taşınan malzeme daha düşük eğimli alanlarda birikebilmektedir (Turan ve Uzun, 2021, ss. 49, 54). Atakum ilçesinde eğimli ve dağlık arazilerin ilçe yüzölçümünün %63,3'ünü oluşturduğu dikkate alınarak (Güner, 2019, s. 67), kil içeren birimlerin araştırılması yalnızca güncel dere yataklarıyla sınırlandırılmamıştır. Yamaç yüzeyleri, yol yarmaları, maden ocaklarının çevresi, orman içerisindeki kurumuş yüzey akış hatları

ve ayrışmış ana kayanın yüzeylendiği alanlar da arazi incelemesine dâhil edilmiştir. Böylece hammadde araştırması, çalışma alanının jeolojik ve topoğrafik özellikleriyle birlikte yürütülmüştür.

Çalışma alanında, granodiyoritik kayaçların yüzey ayrışma zonlarına yaklaşık 0,6 km uzaklıkta bulunan, düşük eğimli ve yüzey drenajının sınırlı olduğu bir akış hattının çevresinde sarımsı renkli bir toprak birimine rastlanmıştır. Arazi incelemesi sırasında gerçekleştirilen ön değerlendirmede, söz konusu birimin nemli durumda elle yoğrulabildiği ve verilen biçimi koruyabildiği gözlemlenmiştir. Bu gözlem, birimin plastik özellik gösterebileceğine ilişkin ilk değerlendirmeyi oluşturmuştur. Numune alma noktası 41°20'07.51"N, 35°58'39.45"E koordinatlarında bulunmakta; alan, 41°19'49.86"N, 35°58'32.43"E koordinatlarındaki maden ocağının kuzeydoğusunda yer almaktadır (Görsel 62).

Görsel 62. Nebiyan'da kil içeren toprak biriminin tespit edildiği numune alma noktasının konumu. Kaynak: Google Earth konumu.

Arazi incelemeleri sırasında kil içeren birimin, yaklaşık 4–5 cm kalınlığındaki yüzey toprağının hemen altında başladığı belirlenmiştir (Görsel 63). Yer yer iri taneli parçacıklar içermesine rağmen yumuşak, kolay yoğrulabilen ve biçimlendirilebilen bir yapı sergilemiştir. Elle yapılan ön değerlendirmede "yağlı" olarak tanımlanabilecek bir yüzey hissi veren malzemenin, ilave su kullanılmadan kendi doğal nemiyle biçimlendirilebildiği gözlemlenmiştir.

Görsel 63. Araştırma alanında tespit edilen kil içeren toprak. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Birimin yamaç yukarısındaki devamında, benzer renkte ancak daha sert ve kompakt yapıda başka bir oluşum gözlemlenmiştir. Bu oluşumun suyla temas ettiğinde kısmen yumuşadığı ve dağıldığı, buna karşılık elle biçimlendirilebilecek düzeyde plastik özellik göstermediği belirlenmiştir (Görsel 64).

Görsel 64. Yamaçta gözlemlenen sert ve sıkı yapılı toprak. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Yüzeydeki yapraklar ve orman toprağı tabakası kazma ve kürek yardımıyla uzaklaştırılmıştır. Yaklaşık 20–25 cm derinlikte bulunan, nemli ve plastik özellik gösteren kil tabakasından numune alınmıştır (Görsel 65).

Görsel 65. Nebiyan'da toprak numunesinin alınması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

4.2. Kil Numunesinin Hazırlanması

Arazi çalışmasından elde edilen kil numunesi, içerdiği nemin uzaklaştırılması ve sonraki aşamada daha kolay parçalanabilmesi amacıyla tamamen kuruyuncaya kadar doğal ortam koşullarında bekletilmiştir (Görsel 66).

Görsel 66. Nebiyan kil numunesinin kurutulması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Kurutma işleminin ardından sertleşen kil kütlesi, çekiç yardımıyla kırılarak daha küçük parçalara ayrılmıştır. Bu aşamada malzemenin yalnızca suyla temasını kolaylaştıracak ölçüde parçalanması amaçlanmış; kilin doğal tane ve katkı yapısını büyük ölçüde korumak için ince öğütme uygulanmamıştır (Görsel 67).

Görsel 67. Kurutulmuş kil numunesinin parçalanması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Küçük parçalara ayrılan kil numunesi geniş kaplara aktarılmış ve üzerine kaynar su ilave edilmiştir (Görsel 68). Karıştırma sırasında numune bünyesinde bulunan dal, yaprak ve benzeri organik kalıntıların su yüzeyine çıktığı gözlemlenmiştir.

Görsel 68. Parçalanan kil numunesine sıcak su eklenmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Yüzeyde toplanan organik kalıntıların kil kütlesinden ayrılmasını kolaylaştırmak amacıyla karışım yaklaşık 30 dakika dinlendirilmiştir. Bu süre sonunda karışımın alt bölümündeki malzemenin kısmen çökelmeye başladığı, üst bölümdeki suyun ise

nispeten berraklaştığı gözlemlenmiştir. Su yüzeyinde biriken organik kalıntılar, çökelmiş kil kütlesinin hareketlendirilmemesine dikkat edilerek üstte bulunan suyun bir bölümüyle birlikte uzaklaştırılmıştır (Görsel 69).

Görsel 69. Organik kalıntıların uzaklaştırılması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

İlk dinlendirme ve yüzey temizliği işleminin ardından kil-su karışımı yeniden karıştırılarak bünyede kalan organik kalıntıların su yüzeyine çıkması sağlanmıştır. Karışım yaklaşık 30 dakika daha dinlendirilmiş, yüzeyde biriken organik kalıntılar üst bölümdeki suyun bir kısmıyla birlikte dikkatlice uzaklaştırılmıştır. Karıştırma, dinlendirme ve yüzey temizliği aşamalarından oluşan bu işlem, su yüzeyine çıkan gözle görünür organik kalıntı miktarı belirgin biçimde azalıncaya kadar ilk gün içerisinde yaklaşık 4–5 kez tekrarlanmıştır (Görsel 70).

Görsel 70. Karıştırma, dinlendirme ve organik maddeleri uzaklaştırma. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

İlk gün gerçekleştirilen karıştırma, dinlendirme ve yüzey temizliği işlemlerinin ardından karışıma müdahale edilmemiş ve kil parçacıklarının doğal olarak çökelmesi beklenmiştir. Çökelme sonucunda kilin üzerinde biriken serbest su, dipteki malzemenin yeniden hareketlenmemesine dikkat edilerek yaklaşık 4–5 gün boyunca belirli aralıklarla uzaklaştırılmıştır (Görsel 71).

Görsel 71. Kilin üzerinde biriken suyun uzaklaştırılması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Bu işlem, kil yüzeyindeki serbest su birikimi sona erinceye ve dipte çökelmiş malzeme akışkanlığı azalmış, yoğun bir çamur kıvamına ulaşıncaya kadar sürdürülmüştür. Elde edilen yoğun kıvamdaki kil, bünyede kalan iri parçacıkların ve yabancı maddelerin uzaklaştırılması amacıyla yaklaşık 1 mm gözenek açıklığına sahip elekten geçirilmiştir (Görsel 72).

Görsel 72. Kilin elekten geçirilmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Yüzeydeki serbest su birikiminin sona ermesinin ardından, kil bünyesinde kalan fazla nemin azaltılması amacıyla malzeme alçı plakalar üzerine serilmiştir (Görsel 73).

Görsel 73. Kilin alçı plakalar üzerine serilmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Alçı plakada fazla suyunu kaybederek şekillendirilebilir kıvama gelen kil, nemin eşit dağılması ve homojen bir yapı elde edilmesi amacıyla aynı yüzey üzerinde yoğrulmuştur (Görsel 74).

Görsel 74. Kilin alçı plakada yoğrulması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Hazırlama işlemi tamamlanan kil, kullanım miktarlarına göre kütlelere ayrılmış, nem kaybını önlemek amacıyla hava almayacak biçimde poşetlenmiş ve şekillendirme çalışmalarına kadar muhafaza edilmiştir (Görsel 75). Hazırlanan kil üzerinde elle gerçekleştirilen ön değerlendirmede malzemenin yumuşak ve "yağlımsı" bir doku

sergilediği, uygulanan basınç altında çatlama göstermeden kolaylıkla biçim aldığı gözlemlenmiştir. Bu özellikler, kilin plastik şekillendirmeye elverişli olabileceğine ilişkin ilk bulgular olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte standart bir plastisite ölçümü gerçekleştirilmediğinden, söz konusu değerlendirme uygulayıcının görsel ve dokunsal gözlemleriyle sınırlı tutulmuştur.

Görsel 75. Hazırlanan kilin kütlelere ayrılması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

4.3. Şekillendirme ve Pişirim

Çağdaş seramik sanatında elle serbest biçimlendirme, torna ve döküm temel şekillendirme yöntemleri arasında yer almaktadır. Elle serbest biçimlendirme teknikleri ise fitil yöntemi, çimdik yöntemi ve plaka yöntemini kapsamaktadır (Tazeoğlu Filiz, 2023, s. 2145). Arkeolojik seramikler üzerinde yapılan araştırmalarda fitil yöntemiyle, kap yüzeylerindeki yatay dalgalanmalar ve kesitlerdeki birleşim izleri üzerinden belirlenebildiği; çimdik yönteminin de üretim izleri aracılığıyla incelenebildiği görülmektedir (Cámara Manzaneda vd., 2021, ss. 6, 8–10). Yerel kil kaynaklarının araştırılması ve farklı üretim yöntemleriyle değerlendirilmesi ise hammaddenin özellikleri ile seramik üretim süreçleri arasında ilişki kurulmasına olanak sağlamaktadır (Batmaz, 2019, ss. 76–78).

Seramik heykel uygulamalarında kullanılan çamurun plastikliği, şekillendirilebilirliği, kuruma ve pişirim özellikleri, biçimlendirme sürecini ve üretim kararlarını etkileyen unsurlar arasında değerlendirilmektedir (Sevim ve Kayalıoğlu, 2018, ss. 298–299). Bu doğrultuda Nebiyan toprağının farklı şekillendirme teknikleri karşısındaki

davranışını gözlemlemek amacıyla çömlekçi tornasında şekillendirme ve elle serbest biçimlendirme uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Çömlekçi tornasında kap formları, elle serbest biçimlendirme ile figüratif formlar, fitil yöntemi ve çimdik yöntemi ile vazolar ve ritonların kap bölümleri üretilmiştir. Çimdik yöntemi küçük ölçekli kapların biçimlendirilmesinde kullanılmıştır. Farklı tekniklerin uygulanmasıyla kilin şekillendirme ve kuruma süreçlerindeki davranışının yanı sıra pişirim sonrasında formların bütünlüğünün gözlemlenmesi amaçlanmıştır.

Bu bölümde Nebiyan kilinin farklı şekillendirme ve pişirim yöntemlerindeki davranışı incelenmiştir. Üretilen formların yaş, kuru ve pişmiş ölçüleri karşılaştırılarak kuruma ve pişirim süreçlerinde meydana gelen küçülme oranları hesaplanmıştır. Küçülme oranlarının belirlenmesinde aşağıdaki formül kullanılmıştır:

Küçülme oranı (%) = [(İlk ölçü − Son ölçü) / İlk ölçü] × 100

4.3.1. Çömlekçi Tornasında Şekillendirme

Nebiyan kilinin çömlekçi tornasında şekillendirme sırasındaki davranışını gözlemlemek amacıyla hazırlanan kil kütleleri, bünyenin homojenliğini sağlamak ve olası hava kabarcıklarını uzaklaştırmak için yoğrulmuştur. Ardından torna tablasına yerleştirilen kilin merkezleme işlemine az miktarda su kullanılarak başlanmıştır (Görsel 76).

Görsel 76. Nebiyan kilinin çömlekçi tornasında merkezlenmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Uygulama sırasında kilin kolaylıkla merkezlenebildiği, form duvarlarının belirgin bir dağılma veya çökme göstermeden kademeli olarak yükseltilebildiği gözlemlenmiştir (Görsel 77).

Görsel 77. Nebiyan kilinin çömlekçi tornasında şekillendirilmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Kilin mevcut nemi şekillendirme için yeterli olduğundan uygulama boyunca az miktarda ilave su kullanılmıştır. Nebiyan kilinin, daha önce kullanılan ticari seramik çamurlarına kıyasla daha az ilave suyla şekillendirilebildiği gözlemlenmiştir. Şekillendirme sırasında belirgin bir güçlük yaşanmamış ve farklı boyutlarda kâse ve vazo formları üretilmiştir (Görsel 78).

Görsel 78. Çömlekçi tornasında form şekillendirme. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Uygulama kapsamında farklı boyutlarda iki vazo şekillendirilmiştir. Vazo 1'in yaş hâldeki ölçüleri ağız çapı 22 cm, genişlik 24,5 cm ve yükseklik 25 cm olarak belirlenmiştir. Kuruma sonrasında ağız çapı 20,8 cm, genişliği 23,2 cm ve yüksekliği 23,7 cm olarak ölçülmüştür (Görsel 79).

Görsel 79. Vazo 1'in şekillendirme sonrası yaş hâli. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Vazo 2' nin yaş hâldeki ölçüleri ağız çapı 7 cm, genişlik 12,1 cm ve yükseklik 14,4 cm olarak kaydedilmiştir. Kuruma sonrasında bu ölçüler sırasıyla 6,7 cm, 11,5 cm ve 13,7 cm'ye düşmüştür (Görsel 80).

Görsel 80. Vazo 2'nin şekillendirme sonrası yaş hâli. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Bunun yanı sıra, farklı form özelliklerine sahip iki kâse üretilmiştir. Kâse 1'in yaş hâldeki ağız çapı 12 cm, yüksekliği 6,5 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında ağız çapı 11,4 cm'ye, yüksekliği ise 6,2 cm'ye düşmüştür (Görsel 81).

Görsel 81. Kâse 1'in şekillendirme sonrası yaş hâli. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Kâse 2'nin yaş hâldeki ağız çapı 11,3 cm, yüksekliği 6,5 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında ağız çapı 10,8 cm'ye, yüksekliği ise 6,2 cm'ye düşmüştür (Görsel 82).

Görsel 82. Kâse 2'nin şekillendirme sonrası yaş hâli. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çömlekçi tornasında şekillendirilen formlar, dip alma işlemine uygun sertliğe ulaşmaları amacıyla üzerleri delikli poşetlerle örtülerek yaklaşık üç gün boyunca kurumaya bırakılmıştır. Bu süreçte poşetler gün içerisinde birkaç saat açılarak kuruma sağlanmıştır. Ardından dip alma işlemleri metal uçlu bir modelaj aleti

kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Görsel 83). Dip alma işleminden sonra formlar yeniden kurumaya bırakılmış ve tamamen kurumaları yaklaşık 7 gün sürmüştür. Bu süreçte Nebiyan kilinin yavaş kuruduğu gözlemlenmiştir.

Görsel 83. Kâse 2'nin dip alma işlemi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çömlekçi tornasında şekillendirilen formların yaş ve kuru ölçüleri ile hesaplanan küçülme oranları Tablo 1'de sunulmuştur.

Ürün	**Ölçü**	**Yaş**	**Kuru**	**Küçülme (%)**
Vazo 1	Ağız çapı	22	20,8	5,45
	Genişlik	24,5	23,2	5,31
	Yükseklik	25	23,7	5,20
Vazo 2	Ağız çapı	7	6,7	4,29
	Genişlik	12,1	11,5	4,96
	Yükseklik	14,4	13,7	4,86
Kâse 1	Ağız çapı	12	11,4	5,00
	Yükseklik	6,5	6,2	4,62
Kâse 2	Ağız çapı	11,3	10,8	4,42
	Yükseklik	6,5	6,2	4,62

Tablo 1. Çömlekçi tornasında şekillendirilen formların kuruma küçülme oranları.

Ağız çapı, genişlik ve yükseklik ölçülerinden elde edilen küçülme oranları %4,29 ile %5,45 arasında değişmektedir. Toplam on boyutsal ölçümden elde edilen küçülme

oranlarının aritmetik ortalaması %4,87 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, incelenen formlarda kuruma sırasında yaklaşık %5 oranında küçülme meydana geldiğini göstermektedir.

4.3.2. Elle Serbest Biçimlendirme

Nebiyan kilinin elle biçimlendirme yöntemlerindeki davranışını değerlendirmek amacıyla farklı kap ve figüratif formlar üretilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak fitil yöntemiyle iki ayaklı iki vazo şekillendirilmiştir. Formların yüzeyleri tamamen düzeltilmemiş; şekillendirme sırasında oluşan dokular, yapım sürecini görünür kılmak amacıyla korunmuştur.

Vazo 3, fitil yöntemiyle şekillendirilmiş, yüksek ayaklı ve geniş ağızlı bir kap formudur. Şekillendirme sırasında gövde yüzeyine müdahalelerde bulunularak düzensiz bir yüzey dokusu oluşturulmuştur. Vazonun yaş hâldeki ağız çapı ve genişliği yaklaşık 17,72 cm, boyu ise 16,66 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında ağız çapı ve genişliği 16,8 cm'ye, boyu ise 15,8 cm'ye düşmüştür (Görsel 84).

Görsel 84. Vazo 3'ün şekillendirme sonrası yaş hâli. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

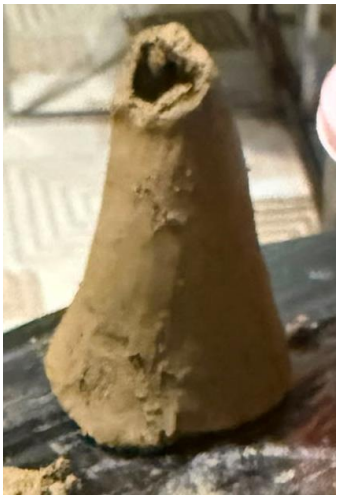
Vazo 4'ün kap bölümünün yaş hâldeki ağız çapı 15,5 cm, yüksekliği ise 14,3 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında ağız çapı 14,7 cm'ye, yüksekliği ise 13,6 cm'ye düşmüştür. Bu ölçüler yalnızca kap bölümüne ait olup ayak bölümlerini kapsamamaktadır (Görsel 85). İnce cidarlı olarak şekillendirilen Vazo 3 ve Vazo 4'ün kuruma sürecinde ayak bölümleri parçalanmış, gövde bölümlerinde ise gözle görülür bir hasar oluşmamıştır. Ayak bölümlerindeki kırılmaların, kesit

kalınlıklarındaki farklılıklar ve kuruma sırasında oluşan gerilimlerle ilişkili olabileceği düşünülmektedir

Görsel 85. Vazo 4'ün şekillendirme sonrası yaş hâli. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Figüratif uygulamalar kapsamında Dayanak, Bağ, Mesafe, Sana Kalan ve Bir Avuç Toprak adlı eserler üretilmiştir. Uygulamalarda, balçıkla birleştirme sırasında eklenen suyun veya parçalar arasındaki nem farklılığının bağlantı bölgelerinde çatlamaya yol açabildiği gözlemlenmiştir. Elle serbest biçimlendirme tekniklerinin kullanıldığı bu uygulamalarda, formların birleştirilmesinde nem düzeylerinin birbirine yakın olmasına dikkat edilmiştir (Görsel 86). Çentik ve balçık kullanılmamış; birleşim yüzeyleri az miktarda suyla nemlendirildikten sonra el ile kaynaştırılmıştır. Sana Kalan ve Bir Avuç Toprak adlı eserler, riton formunun çağdaş seramik sanatında yeniden yorumlanması olarak ele alınmıştır.

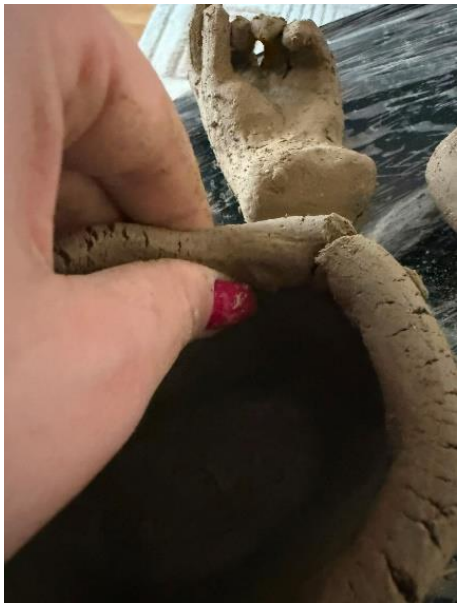
Görsel 86. Fitil yöntemi ile biçimlendirilmiş ritonun kap bölümü. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Eserlerinin el biçimli bölümleri başlangıçta dolu kütle hâlinde şekillendirilmiş, ardından cidar kalınlığını azaltmak ve kuruma ile pişirim sırasında oluşabilecek gerilimleri sınırlandırmak amacıyla içleri boşaltılmıştır (Görsel 87).

Görsel 87. Sana Kalan ve Bir Avuç Toprak eserlerinin figüratif kısımları. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Bir Avuç Toprak ve Sana Kalan adlı ritonların uzatılmış kap bölümleri, fitil yöntemiyle yaklaşık 3–4 mm cidar kalınlığında şekillendirilmiş ve figüratif bölümlerle sonradan birleştirilmiştir (Görsel 88).

Görsel 88. Sana Kalan ve Bir Avuç Toprak eserlerinin fitil yöntemiyle tamamlanması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Bir Avuç Toprak adlı formun yaş hâldeki genişliği 18,6 cm, ağız çapı 11,4 cm ve yüksekliği 13,6 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında genişliği 17,7 cm'ye, ağız çapı 10,8 cm'ye ve yüksekliği 12,9 cm'ye düşmüştür.

Sana Kalan adlı formun yaş hâldeki genişliği 22,1 cm, ağız çapı 12 cm ve yüksekliği 16,1 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında genişliği 21 cm'ye, ağız çapı 11,4 cm'ye ve yüksekliği 15,2 cm'ye düşmüştür.

Dayanak adlı eser, başlangıçta dolu bir kil kütlesi olarak şekillendirilmiş, ardından içi boşaltılmıştır. Formun üst bölümüne fitil yöntemiyle hazırlanan dokulu parçalar eklenmiştir. El biçimi üzerinde farklı büyüklüklerde boşluklar açılmış ve bazı bölümler daha ince cidarlı bırakılmıştır. Eserin yaş hâldeki yüksekliği 18 cm, genişliği 6,4 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında yüksekliği 17,1 cm'ye, genişliği ise 6 cm'ye düşmüştür (Görsel 89).

Görsel 89. Dayanak. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Bağ adlı eser de dolu bir kil kütlesi olarak şekillendirilmiş, ardından içi boşaltılmıştır. Formun alt bölümüne fitil yöntemiyle hazırlanan dokulu parçalar eklenmiş, el biçimi üzerinde farklı büyüklüklerde boşluklar oluşturulmuştur. Eserin yaş hâldeki yüksekliği 15,7 cm, genişliği 5,8 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında yüksekliği 14,9 cm'ye, genişliği ise 5,5 cm'ye düşmüştür (Görsel 90). Her iki uygulamada, Nebiyan kilinin ince cidarlı ve boşluklu yüzeylerde kuruma ve pişirim

sonrasında biçimsel bütünlüğünü ne ölçüde koruduğunun gözlemlenmesi amaçlanmıştır.

Görsel 90. Bağ. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Aynı uygulama sürecinde Mesafe adlı eseri oluşturan iki ayak formu şekillendirilmiştir. Formlardan biri taban yüzeyiyle yere basan, diğeri ise parmak uçları üzerinde yükselen bir duruşta tasarlanmıştır. Kuruma ve pişirim sırasında oluşabilecek gerilimleri azaltmak amacıyla her iki formun içi boşaltılmıştır. Taban yüzeyiyle yere basan formun yaş hâldeki genişliği 12,2 cm, ağız çapı 5,8 cm ve yüksekliği 7,4 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında genişliği 11,6 cm'ye, ağız çapı 5,5 cm'ye ve yüksekliği 7 cm'ye düşmüştür. Parmak uçları üzerinde yükselen formun yaş hâldeki genişliği 9,3 cm, ağız çapı 5,8 cm ve yüksekliği 11,6 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında genişliği 8,8 cm'ye, ağız çapı 5,5 cm'ye ve yüksekliği 11 cm'ye düşmüştür.

Çimdik yöntemi ile ince cidarlı olarak şekillendirilen Vazo 5'in yüzeyinde, şekillendirme sırasında oluşan parmak ve el izleri korunmuştur. Formun yaş hâldeki ağız çapı 9,3 cm, genişliği 8,9 cm ve yüksekliği 10,5 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında ağız çapı 8,8 cm'ye, genişliği 8,5 cm'ye ve yüksekliği 9,9 cm'ye düşmüştür (Görsel 91).

Görsel 91. Vazo 5'in şekillendirme aşaması. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çimdik yöntemi ile Vazo 5'e oranla daha kalın cidarlı Kâse 3 şekillendirilmiştir (Görsel 92). Şekillendirme sırasında kap genişletilmiş ve yüzeyine uygulanan basınçla düzenli yapısı değiştirilmiştir. Bu süreçte oluşan yüzey düzensizlikleri ve biçimsel farklılıklar korunmuştur. Formun yaş hâldeki ağız çapı 11 cm, genişliği 11,4 cm ve yüksekliği 9,2 cm olarak ölçülmüştür. Kuruma sonrasında ağız çapı 10,5 cm'ye, genişliği 10,8 cm'ye ve yüksekliği 8,7 cm'ye düşmüştür.

Görsel 92. Kâse 3, yaş hâli. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Elle serbest biçimlendirilen formların yaş ve kuru ölçüleri ile hesaplanan küçülme oranları Tablo 2'de sunulmuştur.

Ürün	Ölçü	Yaş	Kuru	Küçülme (%)
Vazo 3	Ağız çapı	17,72	16,8	5,19
	Genişlik	17,72	16,8	5,19
	Yükseklik	16,66	15,8	5,16
Vazo 4	Ağız çapı	15,5	14,7	5,16
	Yükseklik	14,3	13,6	4,90
Bir Avuç Toprak	Genişlik	18,6	17,7	4,84
	Ağız çapı	11,4	10,8	5,26
	Yükseklik	13,6	12,9	5,15
Sana Kalan	Genişlik	22,1	21	4,98
	Ağız çapı	12	11,4	5,00
	Yükseklik	16,1	15,2	5,59
Dayanak	Yükseklik	18	17,1	5,00
	Genişlik	6,4	6	6,25
Bağ	Yükseklik	15,7	14,9	5,10
	Genişlik	5,8	5,5	5,17
Mesafe – taban üzerinde duran form	Genişlik	12,2	11,6	4,92
	Ağız çapı	5,8	5,5	5,17
	Yükseklik	7,4	7	5,41
Mesafe – parmak uçlarında yükselen form	Genişlik	9,3	8,8	5,38
	Ağız çapı	5,8	5,5	5,17
	Yükseklik	11,6	11	5,17
Vazo 5	Ağız çapı	9,3	8,8	5,38
	Genişlik	8,9	8,5	4,49
	Yükseklik	10,5	9,9	5,71
Kâse 3	Ağız çapı	11	10,5	4,55
	Genişlik	11,4	10,8	5,26
	Yükseklik	9,2	8,7	5,43

Tablo 2. Elle serbest biçimlendirilen formların kuruma küçülme oranları.

4.3.3. Çukur Pişirimi

Çukur pişirimi için yaklaşık 50 cm derinliğinde ve 55 cm genişliğinde bir çukur hazırlanmıştır. Kazı sırasında çukurun tabanında kil içerdiği düşünülen bir toprak tabakasıyla karşılaşılmıştır (Görsel 93).

Görsel 93. Çukur pişirimi için hazırlanan çukur. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çukurun en altına talaş, talaş tabakasının üzerine ise kalın ve kuru çam odunları yerleştirilmiştir. Ürünlerin doğrudan sert odun yüzeyine temas etmesini engellemek ve daha yumuşak bir yerleşim zemini oluşturmak amacıyla odunların üzerine yeniden talaş serilmiştir (Görsel 94).

Görsel 94. Çukur tabanına talaş ve kuru çam odunlarının yerleştirilmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çömlekçi tornasında şekillendirilen iki vazo ve iki kâse ile kuruma sırasında ayak bölümleri ayrılan fitil yöntemiyle üretilmiş iki vazonun sağlam kalan gövde bölümleri, talaşla hazırlanan yüzey üzerine yerleştirilmiştir (Görsel 95).

Görsel 95. Ürünlerin çukur içerisindeki talaş tabakası üzerine yerleştirilmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Ürünlerin üzeri önce ince dallarla, ardından daha kalın odun parçalarıyla örtülmüş ve en üst bölüme yeniden talaş eklenerek yakıt yerleşimi tamamlanmıştır. Hazırlanan düzenek üst bölümden ateşlenmiştir (Görsel 96).

Görsel 96. Ürünlerin üzerinin dal, odun ve talaşla örtülmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Ateş, pişirimin ilk beş saati boyunca aşırı yükselmesine izin verilmeden odun eklenerek beslenmiştir (Görsel 97). Pişirim sırasında başlayan yağmur ve şiddetlenen rüzgâr nedeniyle ateşin üzeri kapatılmıştır.

Görsel 97. Pişirim sırasında ateşin beslenmesi. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Yaklaşık altıncı saatten sonra yeni odun eklenmemiş ve ürünler yaklaşık 19 saat boyunca sıcak köz tabakası içerisinde soğumaya bırakılmıştır(Görsel 98). Hem közlerin hem de ürünlerin hâlen sıcak olduğu gözlemlenmiştir. Ani sıcaklık değişimini sınırlandırmak amacıyla önce ürünlerin üzerindeki köz tabakası kademeli olarak açılmış, ardından ürünler çukurdan tamamen çıkarılmıştır. Pişirim tamamlandığında çukurun taban ve duvarlarındaki toprağın belirgin biçimde kırmızılaştığı gözlemlenmiştir.

Görsel 98. Çukur pişiriminin 10. saati. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çukur pişirimi sonucunda çömlekçi tornasında şekillendirilen formların bazılarında farklı düzeylerde yapısal hasarlar meydana gelmiştir. Vazo 1 bütünüyle parçalanmış olup kırılan parçalar Görsel 99'da gösterilmektedir.

Görsel 99. Vazo 1. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Vazo 2, pişirim sonrasında genel olarak siyah renkli bir yüzey kazanmıştır. Yüzeyinde küçük çatlaklar gözlemlenmiş, ancak formun bütünlüğü korunmuştur (Görsel 100).

Görsel 100. Vazo 2. Ölçüler: Ağız çapı 6,3 cm, yükseklik 12,6 cm, genişlik 10,6 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Kâse 1’in çukur pişirimi sonrasında form bütünlüğü korunmuştur. Alt bölümünde hafif yüzeysel deformasyonlar gözlemlenmiş, ancak kırılma veya belirgin bir çatlak oluşmamıştır. Pişirim sonucunda yüzeyinde siyah renklenmeler ve farklı dokusal özellikler meydana gelmiştir (Görsel 101).

Görsel 101. Kâse 1. Ölçüler: Ağız çapı 10,5 cm, genişlik 10,5 cm, yükseklik 5,8 cm. Kaynak: Yaren Demir’in kişisel arşivi.

Kâse 2’nin çukur pişirimi sonrasında alt bölümünde yer alan sır ayağının bir kısmı parçalanmıştır. Bunun dışında kap bölümünün bütünlüğü korunmuş ve yüzeyinde herhangi bir çatlak gözlemlenmemiştir. Formun yüzeyinde pişirim koşullarına bağlı siyah renklenmeler oluşmuştur (Görsel 102).

Görsel 102. Kâse 2. Ölçüler: Ağız çapı 10 cm, genişlik 10 cm, yükseklik 5,8 cm. Kaynak: Yaren Demir’in kişisel arşivi.

Fitil yöntemiyle şekillendirilen ayaklı vazoların kuruma sırasında parçalanan ayak bölümleri pişirime alınmamış, sağlam kalan kap bölümleri ise çukurda pişirilmiştir.

Vazo 3'ün çukur pişirimi sonrasında yüzeyinde belirgin siyah renklenmeler, yanık izleri ve metalik görünümlü bölgeler oluşmuştur. Şekillendirme sırasında bilinçli olarak deforme edilen bölümlerde deformasyonun bir miktar arttığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte formun genel bütünlüğü korunmuştur (Görsel 103).

Görsel 103. Vazo 3. Ölçüler: Ağız çapı 15,5 cm, yükseklik 14,5 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Vazo 4'ün çukur pişirimi sonrasında yüzeyinde toprak tonları ile siyah renklerin düzensiz biçimde dağıldığı alacalı bir görünüm oluşmuştur. Formda belirgin bir çatlak veya deformasyon gözlemlenmemiş ve bütünlüğü korunmuştur (Görsel 104).

Her iki formda gözlemlenen renk farklılıklarının, çukur içerisindeki konumları ve değişken pişirim koşullarıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ancak pişirim atmosferine ilişkin ölçüm yapılmadığından bu farklılıkların kesin nedeni belirlenememiştir.

Görsel 104. Vazo 4. Ölçüler: Ağız çapı 13,5 cm, yükseklik 12,5 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çukur pişiriminde bütünlüğünü koruyan formların kuru ve pişmiş ölçüleri ile hesaplanan küçülme oranları Tablo 3'de sunulmuştur. Vazo 1, pişirim sırasında tamamen parçalandığından karşılaştırılabilir pişmiş ölçüleri elde edilememiştir.

Ürün	Ölçü	Kuru (cm)	Pişmiş (cm)	Küçülme (%)
Vazo 2	Ağız çapı	6,7	6,3	5,97
	Genişlik	11,5	10,6	7,83
	Yükseklik	13,7	12,6	8,03
Kâse 1	Ağız çapı	11,4	10,5	7,89
	Yükseklik	6,2	5,8	6,45
Kâse 2	Ağız çapı	10,8	10	7,41
	Yükseklik	6,2	5,8	6,45
Vazo 3	Ağız çapı	16,8	15,5	7,74
	Yükseklik	15,8	14,5	8,23
Vazo 4	Ağız çapı	14,7	13,5	8,16
	Yükseklik	13,6	12,5	8,09

Tablo 3. Çukurda pişirilen formların pişirim küçülme oranları.

Pişirim sıcaklığı ölçülmediği için çukurun ulaştığı en yüksek sıcaklık ve kil bünyesinin sinterleşme düzeyi kesin olarak belirlenememiştir. Bununla birlikte pişirim sonrasında parçaların elle yapılan ön değerlendirmede sertlik kazanması ve vurulduğunda pişmiş seramiğe özgü ses vermesi, bünyede ısıl dönüşüm gerçekleştiğini gösteren gözlemsel bulgular olarak kaydedilmiştir. Çukurda pişirilen formların kuruma ve pişirim süreçlerinde gözlemlenen durumları Tablo 4'de özetlenmiştir.

Şekillendirme yöntemi	**Ürün / Eser adı**	**Pişirim sonrası gözlemlenen durum**
Çömlekçi tornasında Şekillendirme	Vazo 1	Ürün tamamen parçalanmıştır.
	Vazo 2	Yüzeyinde küçük çatlaklar oluşmuş, form bütünlüğü korunmuştur.
	Kâse 1	Alt bölümünde hafif deformasyonlar oluşmuş, belirgin çatlak veya kırılma gözlemlenmemiştir.
	Kâse 2	Sır ayağının bir kısmı parçalanmış, kap bölümünün bütünlüğü korunmuştur.
Fitil yöntemiyle	Vazo 3	Kuruma sırasında ayak bölümleri parçalanmıştır. Pişirim sonrasında gövdedeki mevcut deformasyonlar bir miktar artmıştır.
	Vazo 4	Kuruma sırasında ayak bölümleri parçalanmıştır. Pişirim sonrasında gövdede belirgin çatlak veya deformasyon gözlemlenmemiştir.

Tablo 4. Çukurda pişirilen formlarda gözlemlenen yapısal değişimler.

4.3.4. Elektrikli Fırında Pişirim

Elle serbest biçimlendirilen formlar elektrikli fırında 950 °C'de pişirilmiştir. Pişirim sonrasında ürünler; çatlama, kırılma, parçalanma, deformasyon ve biçimsel bütünlüğün korunması bakımından görsel olarak incelenmiştir.

Çimdik yöntemiyle üretilen, yüzeyinde girinti ve çıkıntılar bulunan kap formunda geniş açıklığa sahip belirgin çatlaklar meydana gelmiştir. Bununla birlikte söz

konusu çatlaklar formun bütünüyle parçalanmasına neden olmamış ve ürün biçimsel bütünlüğünü korumuştur (Görsel 105).

Görsel 105. Kâse 3. Ölçüler: Ağız çapı 9,5 cm, genişlik 9,8 cm, yükseklik 7,9 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Çimdik yöntemi ile üretilen, düzensiz ağız yapısına sahip ve yüzeyinde el izleri bilinçli olarak korunan diğer kap formunda ise pişirim sonrasında gözle görülür bir çatlama, kırılma veya deformasyon belirlenmemiştir (Görsel 106).

Görsel 106. Vazo 5. Ölçüler: Ağız çapı 8 cm, genişlik 7,7 cm, yükseklik 9 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Dayanak adlı formun pişirim sonrasında iç yüzeyinde küçük bir kılcal çatlak gözlemlenmiş, dış ve üst bölümlerinde herhangi bir yapısal hasara rastlanmamıştır. Bağ adlı form ise gözle görülür bir çatlak veya deformasyon oluşmadan pişirim sürecini tamamlamış ve form bütünlüğünü korumuştur (Görsel 107).

Görsel 107. Dayanak ve Bağ. Ölçüler (soldan sağa): yükseklik 15,5 cm, genişlik 5,5 cm; yükseklik 13,5 cm, genişlik 5 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Bir Avuç Toprak ve Sana Kalan adlı ritonların pişirim sonrasında herhangi bir çatlak, kırılma veya bağlantı noktalarında ayrılma gözlemlenmemiştir. Fitil yöntemiyle hazırlanan kap bölümleri ile el biçimlerinin birleşim yerleri sağlam kalmış ve her iki form da bütünlüğünü korumuştur. Formların üst bölümleri, yüzey dokusunu belirginleştirmek amacıyla şekillendirme sonrasında metal bir kazıma aletiyle kazınmıştır. Bu işlem sonucunda kil bünyesinde bulunan iri taneli parçacıklar yüzeyde daha belirgin hâle gelmiş ve pürüzlü bir doku oluşmuştur (Görsel 108).

Görsel 108. Bir Avuç Toprak ve Sana Kalan. Ölçüler (soldan sağa): genişlik 16 cm, ağız çapı 9,8 cm, yükseklik 11,7 cm; genişlik 19 cm, ağız çapı 10,3 cm, yükseklik 13,8 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Mesafe adlı eseri oluşturan iki ayak formunda da pişirim sonrasında çatlama, kırılma veya deformasyon gözlemlenmemiştir. Fitil yöntemiyle ayrı olarak hazırlanan ve ayak formlarına eklenen bölümlerin birleşim yerlerinde de herhangi bir ayrılma meydana gelmemiştir. Her iki form da pişirim sonrasında bütünlüğünü korumuştur (Görsel 109).

Görsel 109. Mesafe. Ölçüler (soldan sağa): İlk form, genişlik 10,5 cm, ağız çapı 5 cm, yükseklik 6,4 cm; ikinci form, genişlik 8 cm, ağız çapı 5 cm, yükseklik 10 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

Elektrikli fırında pişirilen formların kuru ve pişmiş ölçüleri ile hesaplanan küçülme oranları Tablo 5'de verilmiştir.

Ürün	Ölçü	Kuru (cm)	Pişmiş (cm)	Küçülme (%)
Kâse 3	Ağız çapı	10,5	9,5	9,52
	Genişlik	10,8	9,8	9,26
	Yükseklik	8,7	7,9	9,20
Vazo 5	Ağız çapı	8,8	8	9,09
	Genişlik	8,5	7,7	9,41
	Yükseklik	9,9	9	9,09
Dayanak	Yükseklik	17,1	15,5	9,36
	Genişlik	6	5,5	8,33
Bağ	Yükseklik	14,9	13,5	9,40
	Genişlik	5,5	5	9,09
Bir Avuç Toprak	Genişlik	17,7	16	9,60
	Ağız çapı	10,8	9,8	9,26
	Yükseklik	12,9	11,7	9,30
Sana Kalan	Genişlik	21	19	9,52
	Ağız çapı	11,4	10,3	9,65
	Yükseklik	15,2	13,8	9,21
Mesafe – taban üzerinde duran form	Genişlik	11,6	10,5	9,48
	Ağız çapı	5,5	5	9,09
	Yükseklik	7	6,4	8,57
Mesafe – parmak uçlarında yükselen form	Genişlik	8,8	8	9,09
	Ağız çapı	5,5	5	9,09
	Yükseklik	11	10	9,09

Tablo 5. Elektrikli fırında pişirilen formların pişirim küçülme oranları.

Genel olarak elle serbest biçimlendirme tekniklerinden fitil yöntemi ya da çimdik yöntemi ile üretilen formlarda gözle görülür bir ayrılma veya bağlantı çatlağına rastlanmamıştır. Uygulamalarda, ince cidarlı şekillendirilen formların genel olarak biçimsel bütünlüklerini koruduğu, nispeten daha kalın cidarlı olarak çimdik yöntemiyle şekillendirilen Kâse 3'te ise geniş çatlakların meydana geldiği

gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular, cidar kalınlığının kil bünyesinin kuruma ve pişirim davranışını etkileyebilecek değişkenlerden biri olduğunu düşündürmektedir. Elektrikli fırında pişirilen formların pişirim sonrası gözlemlenen durumları Tablo 6'da özetlenmiştir.

Şekillendirme yöntemi	Ürün / Eser adı	Pişirim sonrası gözlemlenen durum
Çimdik Yöntemi	Vazo 5	Görünür çatlak, kırılma veya deformasyon gözlemlenmemiştir.
	Kâse 3	Geniş açıklıklı çatlaklar oluşmuş, form bütünlüğü korunmuştur.
Elle Serbest Biçimlendirme	Dayanak	İç yüzeyinde küçük bir kılcal çatlak oluşmuş, form bütünlüğü korunmuştur.
	Bağ	Görünür çatlak veya deformasyon gözlemlenmemiştir.
	Bir Avuç Toprak	Görünür çatlak, kırılma veya birleşim yerlerinde ayrılma gözlemlenmemiştir.
	Sana Kalan	Görünür çatlak, kırılma veya birleşim yerlerinde ayrılma gözlemlenmemiştir.
	Mesafe	Görünür çatlak, kırılma veya deformasyon gözlemlenmemiştir.

Tablo 6. Elektrikli fırında pişirilen formlarda gözlemlenen yapısal değişimler.

5. BÖLÜM: NEBİYAN TOPRAĞIYLA SANATSAL ÜRETİM VE BİÇİM ARAYIŞLARI

Nebiyan toprağı üzerine yürütülen bu tez kapsamında, malzemenin seramik üretimindeki olanaklarının incelenmesiyle başlamış, süreç içerisinde aile geçmişine ve çocukluk anlatılarına uzanan sanatsal bir araştırmaya dönüşmüştür. Araştırma ilerledikçe, aynı bölgede yaşamış insanların malzemeyle nasıl karşılaştıkları ve ona nasıl anlam verdikleri de sorgulanmaya başlanmıştır. “Bu kiremitler neydi?” sorusu, yıllar önce aynı malzemeyle oyun oynayan iki çocuğun deneyimiyle farklı bir anlam kazanmıştır. Babamın aktardığı bir çocukluk anısında, kardeşi ile kiremit parçalarını ıslatarak taşlara sürttükleri ve taşları kırmızıya boyadıkları anlatılmaktadır. İki çocuk, ellerindeki malzemenin ne olduğunu bilmeden, onun renk verme özelliğini oyun içinde keşfetmiştir. Bölgede karşılaşılan kiremit parçalarına yönelik araştırma, bu çocukluk anlatısıyla birlikte dokunma, renk bırakma ve yüzeyde iz oluşturma eylemleri üzerinden sanatsal bir boyut kazanmıştır.

Çocukların malzemeye verdikleri anlamı kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Buna rağmen, kiremit parçalarının onların ellerinde taşları boyamak için kullanılan bir malzemeye dönüşmesi, nesnenin özgün işlevinin dışında farklı bir kullanım kazanmasına örnek oluşturmaktadır. Bu araştırma, geçmişte üretilmiş nesnelerin üretim süreçlerini anlamaya ve bu nesnelerle karşılaşan insanların malzemeye ilişkin neleri merak etmiş olabileceklerini sorgulamaya yönelmiştir. Çocukluk oyunuyla akademik araştırma arasındaki ilişki, malzemeyi gözlemleme, özelliklerini tanıma ve kullanım olanaklarını keşfetme süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Yıllar önce yaşanan bu çocukluk deneyimine ilişkin sorulara yanıt aramak, araştırmanın kişisel motivasyonlarından birini oluşturmuştur.

Tez kapsamında gerçekleştirilen köy mezarlığı ziyaretleri, aile geçmişine ilişkin anlatıların araştırmaya dâhil edilmesinde etkili olmuştur. Babaannemin mezarının çevresinde çok sayıda çocuk mezarının bulunması ve bu mezarların bir kısmında mezar taşı ya da isim bilgisi olmaması, geçmişte yaşamış bu çocukların nasıl hatırlandığı üzerine düşünmeme neden olmuştur. Babamın burada yatan çocukları hatırlaması, isimleri mezarlarda yer almayan çocuklara ilişkin bilgilerin aile içindeki sözlü aktarımlarla korunabildiğini göstermektedir. Küçük yaşta yaşamını yitiren amcam Mahmut'a ilişkin bilgiler de aile anlatıları aracılığıyla edinilmiştir. Aile

üyelerinden aktarılan anılar arasında, onun bir kaya dibinde avuç avuç toprak yemesi de bulunmaktadır. Bu anlatılar, toprağın bir çocuğun oyununda ve gündelik yaşamında nasıl yer aldığını göstermektedir. Bu deneyimler, sanatsal üretimde dokunma, hatırlama ve geçmişle bağ kurma düşüncelerinin ele alınmasına yön vermiştir. İsimleri ve yaşamlarına ilişkin bilgiler günümüze ulaşmamış çocukların varlığı, hatırlanma ve unutulma kavramlarının sanatsal üretimde sorgulanmasına neden olmuştur. Aile anlatılarında yer alan kayıplar ve babaannemin yaşamına ilişkin yanıtlanamayan sorular, bu kavramların gelişmesinde etkili olmuştur.

Bu deneyimler, Nebiyan toprağıyla gerçekleştirilen sanatsal üretimin biçimsel yönelimini etkilemiştir. Kap üretimine ilişkin denemeler, malzemenin şekillendirme özelliklerinin tanınmasını sağlamıştır. Sanatsal çalışmalarda ise aile anlatıları ve hatırlama düşüncesiyle ilişkilendirilen figüratif biçimlere yönelinmiştir. El ve ayak formları, çocukların toprağa dokunması, üzerinde hareket etmesi ve çevreleriyle fiziksel ilişki kurması düşüncelerinden hareketle oluşturulmuştur. Çalışmalar, aile anlatılarından hareketle temas, saklama, bırakma, tutunma ve adım atma hareketlerine odaklanmaktadır.

“Sana Kalan” adlı eser (Görsel 110), çocukların toprakla kurduğu fiziksel ilişkiden hareketle açık avuç biçiminin riton formuyla birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Elin yataya yakın uzanan konumu ile riton gövdesinin yukarı doğru genişlemesi, aynı formda iki farklı yönelim oluşturmaktadır. El ve kap biçimlerinin kesintisiz biçimde birleşmesi, dokunma ve paylaşma düşüncelerinin bütüncül bir form üzerinde ele alınmasını sağlamıştır. Parmakların dışa yönelmesi ve avucun açık bırakılması, geçmişten aktarılan bir anıyı başkalarıyla paylaşma isteğinin biçimsel karşılığıdır. Ritonun törensel çağrışımları, hatırlama eylemine verilen önemin sanatsal olarak ifade edilmesinde etkili olmuştur. Er ve Çizer’in (2013, ss. 77–79) hayvan biçimli sunu kaplarını işlevsel simge biçimler çerçevesinde ele alması, kap biçiminin kullanımının yanı sıra simgesel anlam da taşıdığını göstermektedir. Ritonların da aralarında bulunduğu kült objelerinin çağdaş seramik sanatında özgün işlevlerinden ayrılarak imgesel ve kavramsal bir kaynağa dönüşmesi, bu eserde ritonun törensel çağrışımlarının kişisel bir anlamla yeniden yorumlanmasına dayanak oluşturmaktadır (Çirkin Uyanık, 2022, s. 1617).

Görsel 110. Yaren Demir, Sana Kalan, 2026, Nebiyan kili; 15 × 18 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

"Bir Avuç Toprak" adlı eserde (Görsel 111), parmakların içe yönelmesi saklama ve koruma düşüncesiyle ilişkilidir. "Sana Kalan" adlı eserde dışa açılan avuç paylaşmayı temsil ederken, bu çalışmada parmakların içe kapanması elde tutma hareketini öne çıkarmaktadır. Parmakların içe kıvrıldığı el biçimi, yukarı doğru genişleyerek açık ağızlı bir riton formuna dönüşmektedir. Elin kapanma hareketi ile kabın dışa doğru açılan ağız kısmı arasındaki biçimsel karşıtlık, eserde saklama ve paylaşma düşüncelerinin birlikte değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. İki eserde elin farklı yönelimleri, geçmişten aktarılan anılarla kurulan ilişkinin paylaşma

ve koruma biçiminde gelişen iki yönünü ortaya koymaktadır. Kapalı avuç biçimi, aile anlatılarıyla günümüze ulaşan ancak zamanla unutulabilecek anıları koruma isteğinin sanatsal karşılığı olarak ele alınmıştır.

Görsel 111. Yaren Demir, Bir Avuç Toprak, 2026, Nebiyan kili, 12,5 × 16 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

"Dayanak" adlı eserde (Görsel 112), iki parmağın taş yüzeyine basacak biçimde konumlandırılması, el formuna yürüme hareketini çağrıştıran bir duruş kazandırmaktadır. Çocukların toprakla kurduğu bağ, temas ve hareket üzerinden ele alınmaktadır. Elin iki parmak üzerinde yükselmesi, dokunma eylemiyle ilerleme ve dengede durma düşüncelerini aynı formda bir araya getirmektedir. Bilekten

yukarı doğru uzanan bölümün düzensiz ve parçalı yapısı, daha belirgin biçimlendirilmiş parmaklarla karşıtlık oluşturmaktadır. Elin bedenden ayrı gösterilmesi, dikkati parmakların kaide yüzeyiyle kurduğu temasa yöneltmektedir. Bu temas, çocukların çevrelerini dokunarak ve hareket ederek tanıma deneyimleriyle ilişkilendirilmiştir.

Görsel 112. Yaren Demir, Dayanak. 2026, Nebiyan kili, 11 × 18 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

"Bağ" adlı eserde (Görsel 113), kaidenin kenarından aşağı doğru sarkan el, parmaklarıyla yatay konumlandırılmış bir nesneye tutunmaktadır. Parmakların bu nesnenin üst yüzeyine yerleşmesi ve elin kaidenin kenarından aşağı uzanması, tutunma hareketini biçimsel olarak belirginleştirmektedir. Çalışma, geçmişten

aktarılan anılarla bugün arasında bağ kurma düşüncesini ele almaktadır. Aile anlatılarında bazı çocukların yalnızca isimleriyle, bazılarının ise kısa bir olayla hatırlanması, geçmişe ilişkin bilgilerin sınırlılığını ortaya koymaktadır. Parmakların belirgin biçimine karşılık bileğe doğru ilerledikçe yüzeyin düzensizleşmesi ve formun soyutlaşması, geçmişe ilişkin bazı anıların korunurken bazılarının zamanla silikleşmesi düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda tutunma hareketi, geçmişle kurulan ilişkinin sürdürülmesi isteğinin sanatsal karşılığı olarak yorumlanmıştır.

Görsel 113. Yaren Demir, Bağ, 2026, Nebiyan kili, 15 × 12 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

"Mesafe" adlı eserde (Görsel 114), iki ayak formu ilerleme ve adım atma düşüncelerinden hareketle oluşturulmuştur. Ellerde öne çıkan dokunma hareketi, bu

çalışmada zemine basma ve ait olma düşüncesiyle ilişkilidir. Ayakların birbirinden ayrı kaideler üzerine yerleştirilmesi, farklı yönlere dönmesi ve aralarında bırakılan boşluk, eserin adındaki mesafe düşüncesini biçimsel olarak görünür kılmaktadır. Çocukların yaşamlarına ilişkin sınırlı anlatılar, onların deneyimlerine ve geleceğe ilişkin bilinmeyen olasılıklar üzerine düşünülmesine neden olmuştur. Bilek hizasında sonlandırılan ayak biçimleri, bedenin devamını göstermeden hareket ve ilerleme düşüncelerine odaklanmaktadır. Bu düzenleme, geçmişte yaşamış çocuklara ilişkin yanıtlanamayan soruların ve onlarla bugün arasında kurulan ilişkinin sanatsal bir yorumu olarak ele alınmıştır.

Görsel 114. Yaren Demir, Mesafe, 2026, Nebiyan kili, 12 × 24 cm. Kaynak: Yaren Demir'in kişisel arşivi.

SONUÇ

Bu tezde, Nebiyan çevresinden elde edilen kil içeren toprağın seramikte kullanım olanakları ve malzeme araştırmasının sanatsal yaratım sürecine katkısı incelenmiştir. Bölgede karşılaşılan kiremit parçalarına yönelik merak, yerel toprağın araştırılmasına ve seramik uygulamalarında kullanılmasına yön vermiştir. Araştırma ilerledikçe aile kökleri ve çocukluk anlatıları da sürece dâhil olmuş; malzemeyle gerçekleştirilen uygulamalar, hatırlama, dokunma ve geçmişle ilişki kurma düşüncelerinin sanatsal biçimlerle ifade edilmesine katkı sağlamıştır.

Seramiğin tarihsel gelişimi ve Samsun bölgesindeki arkeolojik örnekler üzerine yapılan incelemeler, arazi ve atölye çalışmalarına temel oluşturmuştur. İkiztepe, Oymaağaç ve Amisos üzerine incelenen araştırmalar, bölgedeki seramik gelenekleri ve hammadde kullanımına ilişkin farklı dönemlerden veriler sunmuştur. Nebiyan'da karşılaşılan kiremit parçaları, biçimsel özellikleri bakımından Rhodiapolis, Pompeiopolis ve Amisos örnekleriyle karşılaştırılmıştır. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Ali Yılmaz ile 9 Nisan 2026 tarihinde gerçekleştirilen görüşmede, kendisine gösterilen buluntular Roma Dönemi'yle ilişkilendirilmiş ve Atakum çevresindeki köylerde benzer buluntulara rastlandığı belirtilmiştir. Tipolojik karşılaştırmalar ve uzman görüşü, Nebiyan'da tespit edilen bazı parçaların Roma Dönemi yapı malzemeleriyle ilişkilendirilmesini desteklemektedir.

Zanaat arkeolojisi yaklaşımı, arkeolojik buluntulara yönelik incelemelerin hammadde araştırması ve seramik yapım süreçleriyle ilişkilendirilmesine yön vermiştir. Bu doğrultuda geçmişteki zanaat uygulamalarında kullanılan malzemelere ve yapım yöntemlerine ilişkin sorular, Nebiyan çevresinden elde edilen toprakla gerçekleştirilen uygulamalara taşınmıştır. Doğal kil (wild clay) yaklaşımı kapsamında toprak, katkı maddeleri kullanılmadan seramik çamuru hâline getirilmiş ve malzemenin uygulama sırasında gösterdiği davranışlar gözlemlenmiştir. Arazi gözlemleri, sözlü aktarımlar ve fotoğrafla belgeleme çalışmalarının ardından alınan numune, farklı biçimlendirme ve pişirim uygulamalarında kullanılmıştır.

Görsel ve dokunsal değerlendirmelerde yumuşak ve yağlı bir doku gösteren Nebiyan toprağı, hazırlama sonrasında elle serbest biçimlendirme ve çömlekçi

tornasında şekillendirme teknikleri ile farklı kap ve figüratif formların üretiminde kullanılmıştır. Çömlekçi tornasında biçimlendirme uygulamalarında kolay merkezlenmiş, az miktarda ilave suyla çalışılabilmiş ve form duvarları belirgin bir çökme göstermeden yükseltilebilmiştir. Bununla birlikte, şekillendirme sırasında elde edilen olumlu sonuçlar pişirim sonrasında bütün formlarda korunamamıştır.

Odun kullanılan çukur pişiriminde çömlekçi tornasında şekillendirme yöntemiyle üretilen dört formun tamamında farklı düzeylerde kırılma veya deformasyon meydana gelmiştir. Vazo 3 ve Vazo 4 kuruma sırasında ayrılan ayak bölümleri pişirime alınmamış, sağlam kalan gövde bölümleri ise çukur pişiriminde bütünlüklerini korumuştur. Pişirim sonrasında yüzeylerde siyah ve bej tonlarında alacalı renklenmeler gözlemlenmiştir. Elektrikli fırında 950 °C'de pişirilen Mesafe, Bağ, Sana Kalan ve Bir Avuç Toprak adlı eserler bütünlüklerini korurken, Kâse 3'de belirgin çatlaklar, Dayanak adlı eserde ise kılcal çatlak gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, pişirim sonrasındaki bütünlüğün form özelliklerine, biçimlendirme yöntemlerine ve pişirim koşullarına göre farklılaştığını göstermektedir. Çukur pişiriminde sıcaklığın ölçülmemesi ve çevresel koşulların kontrol altında tutulamaması, meydana gelen hasarların nedenlerinin kesin olarak belirlenmesini güçleştirmiştir.

Malzemenin uygulama sırasında gösterdiği davranışlar, biçimlendirme ve birleştirme kararlarının geliştirilmesinde etkili olmuştur. Toprağın az miktarda ilave suyla şekillendirilebilmesi, uygulamalarda su kullanımının sınırlandırılmasına yön vermiştir. Birleştirme denemelerinde karşılaşılan çatlama sorunları sonrasında parçaların nem düzeylerinin birbirine yaklaştırılması ve birleşim yüzeylerinde fazla su kullanılmaması tercih edilmiştir. Ritonların el bölümlerinin dolu olarak biçimlendirilip daha sonra boşaltılması, kap bölümlerinin ince cidarlı hazırlanması ve parçaların benzer nem düzeylerinde birleştirilmesi, uygulama sürecinde geliştirilen yöntemler arasında yer almıştır. Bu yöntemlerle hazırlanan ritonlar, 950 °C'deki elektrikli pişirimde bütünlüklerini korumuştur.

Malzeme araştırması sırasında edinilen deneyimler, aile anlatılarıyla birlikte sanatsal söylemin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Köy mezarlığında karşılaşılan çocuk mezarları, bazı mezarlarda isim bilgisinin bulunmaması ve aile üyelerinden dinlenen çocukluk anlatıları, hatırlama ve unutulma düşüncelerinin sanatsal yaratım sürecine taşınmasına yön vermiştir. Bu düşünceler, el ve ayak biçimlerinde

tamamlanmamış hareketler üzerinden karşılık bulmuştur. Açılan, kapanan ve bir yüzeye tutunmaya çalışan eller ile birbirinden ayrı duran ayaklar, gerçekleşen hareketin yanında gerçekleşmemiş olasılıkları da düşündürmektedir. Açık avucun paylaşmaya yönelmesi, büzülmüş avucun korumak istercesine kapanması ve ayaklar arasında bırakılan boşluk, hatırlama isteğiyle kayıp ve yokluk düşüncelerini ilişkilendirmiştir. Riton formunun el biçimleriyle bütünleşmesi, tarihsel bir kap biçiminin kişisel anlatılar doğrultusunda yeniden yorumlanmasını sağlamıştır. Eserlerde kullanılan beden parçaları, geçmişte yaşamış kişileri doğrudan temsil etmek yerine onların yaşamlarına ilişkin bilinmeyenleri ve geride kalan izlerle kurulan bağı ifade etmektedir.

Tezin zanaat arkeolojisi açısından katkısı, arkeolojik bir yüzey buluntusundan hareketle başlayan sorgulamanın hammadde araştırmasına ve güncel zanaat uygulamalarına uzanan gelişimini ortaya koymasıdır. Nebiyan çevresinde tespit edilen kiremit ve seramik parçalarının belgelenmesi, tipolojik olarak karşılaştırılması ve uzman görüşüyle değerlendirilmesi, bölgenin geçmişine ilişkin araştırmaya veri sağlamıştır. Roma Dönemi yapı malzemeleriyle ilişkilendirilen kiremit parçaları, geçmişte kullanılan hammaddelerin ve yapım yöntemlerinin sorgulanmasına çıkış noktası oluşturmuştur. Araştırmada tarihsel kiremitlerin üretim koşulları yeniden oluşturulmamış, bu buluntulardan doğan sorular yerel malzemeyle gerçekleştirilen uygulamalar aracılığıyla ele alınmıştır. Böylece arkeolojik veriler, çağdaş seramik uygulamalarını yönlendiren bir araştırma başlangıcı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın doğal kil (wild clay) yaklaşımı açısından katkısı, Nebiyan toprağının kaynağından alınarak seramik çamuru hâline getirilmesi, biçimlendirilmesi ve pişirilmesi aşamalarının belgelenmesidir. Toprağın hazırlanmasında izlenen işlemler, elle serbest biçimlendirme ve çömlekçi tornasında şekillendirme sırasında gözlemlenen özellikler, birleştirme aşamasında karşılaşılan sorunlar ve farklı pişirim koşullarında elde edilen sonuçlar, yerel kil kaynaklarıyla çalışmaya yönelik uygulama temelli veriler sunmuştur. Malzemenin özelliklerine göre uygulama yöntemlerinin değiştirilmesi, doğal kil ile çalışmanın önceden belirlenmiş işlemlerden oluşan sabit bir süreç olmadığını, gözlem ve deneyimle gelişebildiğini göstermiştir. Bu yönüyle araştırma, doğal ortamından elde edilen kil içeren bir

toprağın seramikte değerlendirilmesine yönelik izlenebilir bir uygulama örneği oluşturmuştur.

Araştırmanın seramik sanatı açısından özgün katkısı ise yerel malzemenin, araştırıldığı coğrafyaya ilişkin arkeolojik veriler ve kişisel bellekle birlikte sanatsal yaratım sürecine dâhil edilmesidir. Nebiyan toprağının doğrudan eserlerin biçimlendirilmesinde kullanılması, araştırılan coğrafya ile ortaya çıkan eserler arasında maddi bir bağ kurulmasını sağlamıştır. Malzemenin hazırlanması ve biçimlendirilmesi sırasında edinilen deneyimler sanatsal kararları etkilerken, aile anlatıları ve geçmişe ilişkin sorular eserlerin düşünsel temelini oluşturmuştur. Böylece malzemenin kaynağı, uygulama sürecinde gösterdiği davranışlar ve taşıdığı kişisel anlamlar aynı sanatsal yaklaşım içerisinde bir araya gelmiştir.

Araştırmada mineralojik ve standart fiziksel analizler gerçekleştirilmediğinden, elde edilen bulgular kullanılan toprak numunesinin uygulama koşullarında gözlemlenen davranışlarıyla sınırlıdır. Farklı noktalardan alınacak numuneler üzerinde yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, Nebiyan toprağının seramikte kullanım olanaklarının daha ayrıntılı değerlendirilmesini sağlayabilir. Arkeolojik yüzey buluntularına yönelik ileride gerçekleştirilecek uzmanlık araştırmaları da bölgenin tarihsel kullanımına ilişkin değerlendirmelerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

Sonuç olarak bu araştırma, yerel toprağın teknik olanaklarının incelenmesiyle başlayan uygulamaların arkeolojik veriler ve kişisel bellekle birlikte sanatsal yaratım sürecini nasıl şekillendirebildiğini göstermiştir. Nebiyan toprağı, araştırılan coğrafyanın geçmişine ilişkin soruların, aile anlatılarının ve malzemeyle kurulan deneyimsel ilişkinin sanatsal biçimlerde karşılık bulduğu bir ifade aracına dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

Acartürk, Buket. (2012). Toprağın binlerce yıllık macerası. Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 4/1, s. 1–17. https://actaturcica.files.wordpress.com/2020/01/iv_01.pdf

Akça, E., Kapur, S., Özdöl, S., Hodder, I., Poblome, J., Arocena, J., Kelling, G., Bedestenci, Ç. (2009). Clues of production for the Neolithic Çatalhöyük (central Anatolia) pottery. Scientific Research and Essays, 4/6, s. 612–625.

Alkım, Handan. (2012). İkiztepe Geç Kalkolitik Çağ keramiği. Anatolian Research, 10, s. 99–109. https://izlik.org/JA87PM27BR

Arcasoy, A., Başkırkan, H. (2021). Seramik teknolojisi (2. baskı). İstanbul: Literatür Yayınları.

Atasoy, Sümer. (2017). İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Amisos pişmiş toprak heykelcikleri. Amisos, 2/3, s. 2–10. https://izlik.org/JA69HU34FK

Batmaz, A. (2019). Van Gölü çevresinde etnoarkeolojik bir araştırmanın hikâyesi: Kil, seramik ekolojisi, çanak çömlek ve Urartu'nun mirası. Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi, (1), s. 71–82.

Beyazıt, A., Gülkan, B., Afşar, B. (2024). İkiztepe kazılarının dünü ve bugünü. Colloquium Anatolicum, 23, s. 123–148. https://doi.org/10.58488/collan.1506216

Blackdot Gallery. (t.y.). Jeanne François. Erişim: 12.02.2026. https://www.blackdotgallery.com/gallery/jeanne-francois

Blignaut, Belinda. (2018). Thrown [Kişisel sergi manifestosu ve sergi metni]. Cape Town: Blank Projects. https://www.aic-iac.org/wp-content/uploads/Belinda-Blignaut-_-catalogue-March-2018.pdf

Blignaut, Belinda. (2019). Short bio [Sanatçı biyografisi]. https://www.aic-iac.org/wp-content/uploads/Belinda-Blignaut-bio-cv-2019-1.pdf

Bloomsbury Publishing. (t.y.). Wild clay: Creating ceramics and glazes from natural and found resources. https://www.bloomsbury.com/uk/wild-clay-9781789940923/ Erişim: 19.07.2026

Canbolat, A., Çobanlı, Z. (2017). Avanos'un geleneksel çömlek ustaları. 8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Maddi kültür, s. 225–241. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.

Costin, Cathy Lynne. (1991). Craft specialization: Issues in defining, documenting, and explaining the organization of production. M. B. Schiffer (Ed.). Archaeological method and theory, Cilt 3, s. 1–56. Tucson: University of Arizona Press.

Costin, Cathy Lynne. (1998). Introduction: Craft and social identity. Archaeological Papers of the American Anthropological Association, 8/1, s. 3–16. https://doi.org/10.1525/ap3a.1998.8.1.3

Costin, Cathy Lynne. (2005). Craft production. H. D. G. Maschner, C. Chippindale (Ed.). Handbook of archaeological methods, s. 1032–1105. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.

Coşkun, Aytaç. (2007). Salamis kenti çatı kiremitleri üzerine bazı gözlemler. Anadolu, 33, s. 9–24. https://doi.org/10.1501/andl_0000000349

Czerniak, L., Pyzel, J. (2017). Late Neolithic pottery at Çatalhöyük East. W. Cruells, I. Mateiciucová, O. Nieuwenhuyse (Ed.). Painting pots—Painting people: Late Neolithic ceramics in ancient Mesopotamia, s. 93–106. Oxford: Oxbow Books.

Czichon, Rainer Maria. (2009). Oymaağaç Höyük–Nerik raporu 2009. https://www.nerik.de/downloads/Oymaagac_2009_Nerik_Raporu_2009.pdf

Czichon, R. M., Yılmaz, M. A., Kalkan, E. (2022). Vezirköprü Ovası'nın anahtar yerleşimi: Oymaağaç Höyük/Nerik. İbrahim Tellioğlu (Ed.). Tarih boyunca Vezirköprü, s. 9–24. Trabzon: Serander.

Cámara Manzaneda, J., Clop García, X., García Rosselló, J., Camalich Massieu, M. D. ve Martín-Socas, D. (2021). Manufacturing traces and pot-forming processes during the Early Neolithic at Cueva de El Toro (Málaga, Spain, 5280–4780 BCE).

Journal of Archaeological Science: Reports, 37, 102936. https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2021.102936

Çetinkaya, Göknur. (2025). Pompeiopolis'in çatı kiremitleri. Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, 89, s. 53–74. https://izlik.org/JA87HL83JM

Çetintaş, E., Kızgut, İ. (2018). Rhodiapolis antik kenti çatı kiremitlerinin üretim yöntemleri (arkeometri) açısından değerlendirilmesi. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 6/26, s. 929–944. https://doi.org/10.7816/ulakbilge-06-26-07

Çevik, N., Kızgut, İ., Bulut, S. (2009). Rhodiapolis 2007 yılı kazıları. 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 4, s. 297–316. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. https://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/30_kazi_4.pdf

Çirkin Uyanık, Nur. (2022). Çağdaş Türk seramik sanatında arkaik kült obje imgelemi. idil, 11/99, s. 1609–1619. https://doi.org/10.7816/idil-11-99-07

Çobanlı, Z., Özer, G. (2013). 400 yıllık gelenek: Hagi seramikleri. Sanat ve Tasarım Dergisi, 5/5, s. 50–69. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanattasarim/issue/20649/220306

Dardeniz, G., Tok, Z., Tuncalı Yaman, T., Arıkan, B. (2024). Chemical and mineralogical characterization of late chalcolithic pottery (ca. 3700–3300 BCE) from southwest Anatolia (Türkiye). Journal of Archaeological Science: Reports, 53, Makale 104304. https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2023.104304

Eker, Adil. (2009). Hitit seramikleri ve kullanım amaçlarına göre sınıflandırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı. Konya.

Ekmen, Hamza. (2016). Anadolu'da bulunan pişmiş toprak çıngıraklar üzerine gözlemler. S. Erkut, Ö. Sir Gavaz (Ed.). ANTAHŠUMSAR "Çiğdem": Ahmet Ünal armağanı, s. 149–176. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Erol, Ayşe Fatma. (2013). Ordu İli, Fatsa İlçesi arkeolojik yüzey araştırması 2011. 30. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 2, s. 183–196. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

https://www.academia.edu/26182455/Ordu_%C4%B0li_Fatsa_%C4%B0l%C3%A7esi_Arkeolojik_Y%C3%BCzey_Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1_2011

Erol, Ayşe Fatma. (2014). Fatsa ilçesi yüzey araştırması 2013. 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 2, Gaziantep. s. 161–174. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. https://ukaas.ktb.gov.tr/Eklenti/40447%2C32arastirma2.pdf?0

Ertürk, Metin. (2025). Türkiye'de üretim süreçleri ve kavramlar bağlamında atölye çömlekçiliği. (Sanatta Yeterlik Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Seramik ve Cam Anasanat Dalı, Seramik Tasarımı Programı. İstanbul.

Er, A. C., Çizer, S. (2013). Seramik sanatında işlevsel simge biçim kavramı. Akdeniz Sanat, 6/12, s. 74–84. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275458

Gedik, A., Ercan, T., Korkmaz, S. (1984). Orta Karadeniz (Samsun–Sinop) Havzasının jeolojisi ve volkanik kayaçların petrolojisi. Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 99–100, s. 34–50.

Gosselain, O. P., Livingstone Smith, A. (2005). The source: Clay selection and processing practices in Sub-Saharan Africa. A. Livingstone Smith, D. Bosquet, R. Martineau (Ed.). Pottery manufacturing processes: Reconstitution and interpretation, s. 33–47. Oxford: Archaeopress.

Güner, Ömer. (2019). Atakum'daki (Samsun) antropojeomorfolojik yapılar ve çevresel etkileri. Doğu Coğrafya Dergisi, 24/42, s. 67–78. https://doi.org/10.17295/ataunidcd.620592

Güngördü, Fevzi Volkan. (2023). Kapadokya'da çömlekçiliğin başlangıcı. Kapadokya Mirası Tarihi ve Kültürel Bellek Dergisi, 2, s. 7–10.

Hacıosmanoğlu, S., Kibaroğlu, M., Ünal Ercan, H., Opitz, J. (2025). Characterization of clay deposits in the Ceyhan Plain (Eastern Cilicia, Turkey): Integrated petrographic, mineralogical, geochemical and geospatial analysis for provenance studies of ancient ceramics. Journal of Archaeological Science: Reports, 65, Makale 105240. https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2025.105240

Hodder, Ian. (2021). Çatalhöyük. Y. Kıraç, U. Alagöz, Z. F. Taşkıran, A. Alpagut (Ed.). 1921–2021 asırlık çınar: Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100 yaşında, Cilt 1, s. 69–80. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Ingold, Tim. (2013). Making: Anthropology, archaeology, art and architecture. London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203559055

Kadıoğlu, Y., Aydın, A. (2018). Samsun ilindeki ekoturizm alanlarına bir örnek: Nebiyan Dağı. Studies of the Ottoman Domain, 8/15, s. 27–40. https://doi.org/10.19039/sotod.2018.87

Kayahan, Z., Çevik, N. (2021). Gelenekten ilham alan sanat; Ryunosuke Okazaki'nin giyilebilir heykelleri. Kesit Akademi Dergisi, 7/28, s. 136–151. https://doi.org/10.29228/kesit.52070

Kurlinkus, W. C. (2014). Crafting designs: An archaeology of "craft" as god term. Computers and Composition, 33, 50–67. https://doi.org/10.1016/j.compcom.2014.07.002

Manuelli, F., Mielke, D. P. (2022). Introduction—Throwing some colour on a plain world. Federico Manuelli, Dirk Paul Mielke (Ed.). Late Bronze Age painted pottery traditions at the margins of the Hittite state: Papers presented at a workshop held at the 11th ICAANE (München 4 April 2018) and additional contributions, s. 1–20. Oxford: Archaeopress.

Mellaart, James. (1960). Excavations at Hacılar 1959. Türk Arkeoloji Dergisi, 10/1, s. 67–68.

Mellaart, James. (1961). Hacılar excavations 1960. Türk Arkeoloji Dergisi, 11/1, s. 29–34.

Nel, Luan. (2017). Belinda Blignaut. The Lake, 14, s. 35–39. https://www.aic-iac.org/wp-content/uploads/THE-LAKE-BELINDA-BLIGNAUT-dirty-boots.pdf

Neruda, P., Hamrozi, P., Patáková, Z., Pyka, G., Zelenka, F., Hladilová, Š., Oliva, M. ve Orságová, E. (2024). Micro-computed tomography of the fired clay Venus of

Dolní Věstonice (Czech Republic). Journal of Archaeological Science, 169, 106034. https://doi.org/10.1016/j.jas.2024.106034

Niittymäki, Mira. (2023). Wild–Searching for Finnish high-fire clay. (Yüksek Lisans Tezi). Aalto University, School of Arts, Design and Architecture. Department of Design, Contemporary Design Programı. https://aaltodoc.aalto.fi/items/4e8c0400-7526-41d7-949e-404fe6e84fbf

Obihiro Centennial City Museum. (t.y.). Jōmon pottery gallery. https://museum-obihiro.jp/occm/maibun/joumondoki-gallery.html Erişim: 23.03.2026

Oral, Ebru. (2015). Hitit çanak çömleğinde hayvan tasvirleri. Arkeoloji ve Sanat, 149, s. 27–34. https://earsiv.batman.edu.tr/bitstreams/0c8f1724-246c-412b-a450-f3b03e0c227b/download

Özdöl Kutlu, Serap. (2014). Reconsidering the Late Neolithic pottery of the Anatolian Plateau: Current evidence from Çatalhöyük. TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, 17, s. 25–47. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaar/article/925453

Özyiğit, Ömer. (1988). Antik çatılarda dere kiremitleri. Sanat Tarihi Dergisi, 4/4, s. 101–116. https://izlik.org/JA36MN67ZM

Öz, Mehmet. (2013). Klasik Osmanlı döneminde Samsun ve çevresinde nüfus. Cevdet Yılmaz (Ed.). Samsun araştırmaları I: Tarihsel geçmiş (Genişletilmiş 2. basım), s. 45–59. Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı. https://www.cevdetyilmaz.com.tr/wp-content/uploads/2013-SAMSUN-ARASTIRMALARI-1.KITAP-TARIHSEL-GECMIS.pdf

Pala, İrem. (2023). Çanakkale ili yabani kil (wild clay) araştırmaları. Filiz Öztürk (Ed.). I. Uluslararası Ardahan Anadolu Seramikleri Sempozyumu kitabı: Tam metin bildiriler, uygulamalar, sergiler, s. 195–212. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Yayınları–23.

Pangolin London. (t.y.). Maja Quille. Erişim: 12.02.2026. https://www.pangolinlondon.com/artists/187-maja-quille/overview/

Patterson, Thomas C. (2005). Craft specialization, the reorganization of production relations and state formation. Journal of Social Archaeology, 5/3, s. 307–337. https://doi.org/10.1177/1469605305057570

Pawłowska, Aneta. (2006). The female art of South Africa and the second wave of neo-feminism. Art Inquiry. Recherches sur les Arts, 8, s. 55–82.

Quille, Maja. (t.y.-a). London Clay. Erişim: 12.02.2026. https://majaquille.com/studio-works#/london-clay/

Quille, Maja. (t.y.-b). Future fossils. Erişim: 12.02.2026. https://majaquille.com/studio-works#/future-fossils/

Reyhan, Esma. (2009). Hititlerde devlet gelirleri, depolama ve yeniden dağıtım. Gazi Akademik Bakış, 2/4, s. 157–174. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/article/86549

Rivera Andía, Juan Javier. (2015). Ingold, Tim: “Making: Anthropology, archaeology, art and architecture”. London and New York: Routledge. 2013. Perifèria: Revista d’Investigació i Formació en Antropologia, 20/1, s. 205–209. https://doi.org/10.5565/rev/periferia.455

Royal College of Art. (t.y.). Jeanne Francois – RCA2023 Students. Erişim: 12.02.2026. https://2023.rca.ac.uk/students/jeanne-francois/

Samsun Müzesi. (t.y.-a). İkiztepe kazıları [Müze bilgilendirme panosu]. Samsun, Türkiye.

Samsun Müzesi. (t.y.-b). Ağırşaklar [Müze bilgilendirme panosu]. Samsun, Türkiye.

Samsun Müzesi. (t.y.-c). Hitit dini merkezi: Nerik [Müze bilgilendirme panosu]. Samsun, Türkiye.

Samsun Müzesi. (t.y.-d). Kurupelit kazıları [Müze bilgilendirme panosu]. Samsun, Türkiye.

Samsun Müzesi. (t.y.-e). Samsun ilinde tespit edilen mezar tipleri [Müze bilgilendirme panosu]. Samsun, Türkiye.

Samsun Müzesi. (t.y.-f). Pişmiş toprak lahitler [Müze bilgilendirme panosu]. Samsun, Türkiye.

Samsun Müzesi. (t.y.-g). Lahit [Müze bilgilendirme panosu]. Samsun, Türkiye.

Schachner, A., Alparslan, M., Baskın, S., Becker, J., Bolatti Guzzo, N., Gruber, M., Kibaroğlu, M., Krüger, D., Marazzi, M., Mielke, D., Morra, V., Repola, L., Schwemer, D. (2024). Die Ausgrabungen in Boğazköy-Ḫattuša 2023. Archäologischer Anzeiger, 2024/1, § 1–238. https://doi.org/10.34780/fa2t-66d

Schoop, Ulf-Dietrich. (2011). Hittite pottery: A summary. H. Genz, D. P. Mielke (Ed.). Insights into Hittite history and archaeology, s. 241–273. Leuven: Peeters.

Schroder, W., Jiménez Álvarez, S. del P., Macedo Córdova, B. F., Avilés Arjona, A. N., Lara Bolaños, G., Ramiro Talavera, M. Y., Godos González, F. (2024). Identification of a Terminal Classic Maya fine ware production center in the Upper Usumacinta River drainage, Chiapas, Mexico. Latin American Antiquity, 35/4, s. 1018–1038. https://doi.org/10.1017/laq.2024.37

Sevim, S. S. ve Kayalıoğlu, A. C. (2018). Seramik heykel sanatında kullanılan çamurların elle şekillendirme açısından incelenmesi. Sanat ve Tasarım Dergisi, (22), s. 291–303. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/article/504096

Sevinç Erbaşı, Fatma. (2023). Alaca Höyük'te Hitit bayramları ve kurban uygulamaları. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 11/35, s. 822–844. https://doi.org/10.33692/avrasyad.1285870

Sevin, Veli. (2003). Eski Anadolu ve Trakya: Başlangıcından Pers egemenliğine kadar (Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sezer, Cemal. (2021). Birinci Dünya Savaşı'nda Pontusçu Rum çetelerinin Bafra ve çevresindeki faaliyetleri (1914–1918). Vakanüvis–Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 6/1, s. 349–380. https://dergipark.org.tr/tr/pub/vakanuvis/article/880420

Shibata, Hitomi. (2022). Telling unique stories. Studio Talk: Process and Perspectives in Clay, s. 18–24. Ceramic Arts Network.

https://ceramicartsnetwork.org/docs/default-source/magazine-archives/studiotalk_2022_online.pdf

Shiftan, Anat. (2026). Finding and working with wild clay. S. M. Wyman, J. Korenblat (Ed.). Sustainability learning for action and community engagement, s. 563–574. Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-032-11698-7_42

Sir Gavaz, Özlem. (2006). Hitit kenti Zalpa'nın yeri üzerine. Anadolu, 31, s. 1–18. https://doi.org/10.1501/andl_0000000340

Sonkaya, Abdullah Kasım. (2024). Hayvan biçimli kapları adlandırma sorunu: İşlev, form ve terminolojiye dair bir tartışma. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 14/2, s. 706–723. https://doi.org/10.48146/odusobiad.1318844

Şenalp, S., Yılmaz Erkovan, N. (2025). Syedra Büyük Hamam çatı kiremitleri. Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, 90, s. 43–76.

Şirin, Orhan Alper. (2022). Amisos nekropolünden çatı kiremitli mezar örnekleri. Amisos, 7/13, s. 447–468. https://doi.org/10.48122/amisos.1173381

Şirin, Orhan Alper. (2024). Amisos nekropolünden kiremit çatma mezarlar ve mezar buluntuları ile kentin çatı kiremiti tipolojisi üzerine bir çıkarım. Amisos, 9/17, s. 200–219. https://doi.org/10.48122/amisos.1436185

Şirin, O. A., Kolağasıoğlu, M. (2017). Amisos nekropolü basit toprak mezar ve kiremit mezar geleneği / Amisos necropolis simple earth grave and tile burial tradition. Amisos, 2/2, s. 1–29. https://izlik.org/JA24ZS83LS

Tazeoğlu Filiz, F. (2023). Çağdaş seramik sanatında kullanılan alternatif şekillendirme yöntemleri. Kent Akademisi, 16/3, s. 2142–2158. https://doi.org/10.35674/kent.1257082

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF. MKT.), Kutu 83, Gömlek 36.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA). Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS. MA.d), Defter 2122.

Tekkök Karaöz, Billur. (2021). Günümüzde pithos uygulamaları: Avanos (Kapadokya)'dan bir usta Aydın Afacan. İ. Akkaş, M. Karakoç (Ed.). Anadolu'da etnoarkeoloji araştırmaları (Prehistorik dönemlerden günümüze kadar), s. 122–137. İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Temür, A., Kaya, B. (2022). Samsun Müzesi'nde bulunan Hellenistik ve Roma Dönemi unguentariumları. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 8/16, s. 433–465. https://doi.org/10.31765/karen.1159762

Tung, Fang-Wu. (2012). Weaving with rush: Exploring craft-design collaborations in revitalizing a local craft. International Journal of Design, 6/3, s. 71–84.

Turak, Harun, Kaymakçı, Salih. (2021). Hellenistik ve Roma Döneminde Giresun yerleşimleri. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14/2, s. 430–447. https://doi.org/10.46790/erzisosbil.1005605

Turan, İ. D., Uzun, A. (2021). Analitik hiyerarşik süreç ve CBS teknikleri kullanılarak Çorum Çayı Havzası'nda toprak erozyonu riskinin modellenmesi. Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi, 6, s. 41–55. https://doi.org/10.46453/jader.843857

Tüysüz, B. (2023). Avanos'ta 5. nesil çömlekçi bir aile. Kapadokya Mirası Tarihi ve Kültürel Bellek Dergisi, 2, s. 23–30.

Uğur, A., Balyemez, M. A. (2023). Seramik malzemenin dili ve kimliğin taşıyıcısı olarak parmak izi dokusu. yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 30, s. 109–121. https://doi.org/10.17484/yedi.1187047

Umurtak, Gülsün. (2011). Understanding the Hacılar II settlement. Adalya, 14, s. 1–16.

Uyanık, Hatice. (2015). Hitit kent yaşamında zanaatkârların ekonomik ve sosyal rolleri. Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi, 2, s. 109–122. https://izlik.org/JA69GC68WB

Uyanık, N., Berk, F. M. (2016). Mekân, şehir ve medeniyet bağlamında Çatalhöyük. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1, s. 1–13. https://izlik.org/JA62BS38MS

Ünal, Serap. (2022). In craft and art from traditional to contemporary Avanos pottery. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 15/37, s. 236–251. https://doi.org/10.12981/mahder.1012264

Ünan, Serdar. (2010). Mezar buluntuları ışığında Samsun-Amisos'da Hellenistik Çağ pişmiş toprak kaplarından örnekler. 4. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildirileri, Eskişehir. s. 663–674. Eskişehir: Eskişehir Tepebaşı Belediyesi.

Ünar, Şükrü. (2023). Başlangıcından Erken Tunç Çağı sonuna kadar Bafra ve çevresinde sosyo-kültürel yaşam. Osman Köse (Ed.). Tarihi, sosyal ve kültürel yönleriyle Bafra, Cilt 1, s. 5–32. Ankara: Berikan Yayınevi.

Vandiver, P. B., Soffer, O., Klima, B., Svoboda, J. (1989). The origins of ceramic technology at Dolni Věstonice, Czechoslovakia. Science, 246/4933, s. 1002–1008. https://doi.org/10.1126/science.246.4933.1002

Yılmaz, Mehmet Ali. (2015). Vezirköprü/Oymaağaç Höyük Demir Çağı seramikleri. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı. Erzurum.

Yiğitpaşa, D., Çelik, M. U. (2021). Samsun Müzesi'nde bulunan bir grup Batı Anadolu Erken Tunç Çağı seramiği. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 16/1, s. 13–28. https://doi.org/10.48145/gopsbad.928755

Yoleri, H., Öztürk Ozan, Ş. (2023). Seramik tekniklerinin kökeni. Yedi, 30, s. 57–70. https://doi.org/10.17484/yedi.109533

Wiedemann, Barbara. (2017). Controlled burn: Wood-fired pottery in Seagrove, North Carolina. North Carolina Pottery Center. https://www.aic-iac.org/wp-content/uploads/ControlledBurnJune2017.pdf

Wiedemann, Barbara. (2020). NC wood-fired: Then & now (L. Lambert, giriş yazısı; A. Howard, fotoğraflar). Seagrove, North Carolina: North Carolina Pottery Center. https://www.shopncpotterycenter.org/product/nc-wood-fired-then-now/1473

Wilson, M. J. (2004). Weathering of the primary rock-forming minerals: Processes, products and rates. Clay Minerals, 39/3, s. 233–266. https://doi.org/10.1180/0009855043930133

Wu, X., Zhang, C., Goldberg, P., Cohen, D., Pan, Y., Arpin, T., Bar-Yosef, O. (2012). Early pottery at 20,000 years ago in Xianrendong Cave, China. Science, 336/6089, s. 1696–1700. https://doi.org/10.1126/science.1218643

YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.
Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporumun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.
Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

☐ Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren … yıl ertelenmiştir. (1)

☐ Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren … ay ertelenmiştir. (2)

☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

06/11/2026

(İmza)

Yaren DEMİR

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

(1) Madde 6.1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7.1. Ulusal çıkarlan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYANI

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez Çalışması Raporunda,

- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününü kaynak olarak gösterdiğimi,

- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,

- bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

06/11/2026

(İmza) Yaren Demir

YÜKSEK LİSANS TEZİ ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Zanaat Arkeolojisi İzinde Nebiyan Toprağı: Malzeme Araştırmasından Sanatsal Üretime

Yukarıda başlığı verilen Tez/Sanat Çalışması Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
06/11/2026	116	166627	13/10/2026	3	3081741421

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (tarih 06/11/2026)

Yaren Demir

(İmza)

Öğrenci No.: N23135560

Anasanat/Anabilim Dalı: Seramik

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
▪			

DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR.

(Prof. Adile Feyza Özgündoğdu)

MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Nebiyan Soil Through the Lens of Craft Archaeology: From Material Research to Artistic Production

The whole art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
06/11/2026	116	166627	13/10/2026	3	3081741421

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports;that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any futuredetection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to thebest of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (06/11/2026)

Yaren DEMİR
(İmza)

Student No.: N23135560
Department: Ceramics
Program/Degree:

Master's	Proficiency inArt	PhD	Joint Phd
▪			

SUPERVISOR APPROVAL
APPROVED
(Prof. Adile Feyza Özgündoğdu)